

Co kryje natura?

Przewodnik po wybranych obszarach Natura 2000

*Pamięci dr. Marka Kellera
– wybitnego naukowca, pedagoga
i wychowawcy, bez którego zaangażowania
książka ta nigdy by nie powstała*

Co kryje natura?

Przewodnik po wybranych obszarach Natura 2000

Wydawca:

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków

ul. Odrowąża 24, 05-270 Marki

tel. 22 761 82 05

e-mail: biuro@otop.org.pl

www.otop.org.pl

© Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Marki 2012

Zespół redakcyjny: Maria Jujka-Radziejcz, Elżbieta Okołów

Redakcja merytoryczna: dr Marek Keller

Opracowanie map: Tomasz Chodkiewicz

Fotografia na okładce: Tomasz Wilk

Skład i łamanie: Studio Adekwatna

Projekt okładki: Aleksandra Pępkowska-Król

Korekta językowa: Justyna Mroczkowska

Druk: Łódzkie Zakłady Graficzne

ISBN: 978-83-89830-14-2

Wydawca niniejszej publikacji dolozył wszelkich starań, aby prezentowane przez autorów treści były aktualne oraz rzetelne, nie ponosi jednak odpowiedzialności w przypadku ich niezgodności ze stanem faktycznym.

Często prześcigamy się w wymyślaniu, odległych miejsc na krańcu świata, do których chcielibyśmy dotrzeć, a zapominamy o własnym kraju, pełnym przepięknych i dzikich zakątków. W przeciwieństwie do wielu krajów Europy Zachodniej, gdzie przyroda została bezpowrotnie zniszczona, naturalne doliny rzeczne, puszcze o pierwotnym charakterze, łąki pełne życia – wciąż są wizytówką Polski.

W państwach członkowskich Unii Europejskiej zachowanie walorów przyrodniczych najcenniejszych miejsc jest możliwe dzięki włączeniu ich do sieci obszarów Natura 2000. Jej celem jest ochrona siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt uważanych za cenne i zagrożone w skali całej Europy.

Przewodnik zabiera nas w podróż po wybranych obszarach Natura 2000 w Polsce. Podążając za jego wskazówkami odwiedzimy zarówno ostoje duże, słynące ze swoich walorów przyrodniczych, np. zajmujące 1% powierzchni kraju Bory Tucholskie, jak i zakątki mniej znane, choć równie wyjątkowe, np. niewielki Graniczny Meander Odry. Dowiemy się, gdzie pojechać, by spotkać rzadkie gatunki ptaków, takie jak wodniczka, rybołów, orlik grubodzioby lub dzięcioł trójpalczasty, albo gdzie można obserwować ponad 100 000 ptaków jednocześnie! Poznamy różnorodne i unikalne siedliska przyrodnicze, takie jak starorzeczka, grądy, łągi, olsy, buczyny, dąbrowy, jaworzyny, bory, murawy kserotermiczne, różnorodne łąki, wydmy, torfowiska, jaskinie. Być może zauważymy ciekawe rośliny, jak np. kukułkę plamistą z rodziny storczykowatych, skrajnie rzadko występującą w kraju sasanek otwartą lub charakterystyczne liczydło górskie. Przy odrobinie szczęścia mamy szansę na spotkanie z rzadkimi ssakami: zubrem, łosiem, wydrą, bobrem, różnymi gatunkami nietoperzy lub chomikiem europejskim. Dotrzemy w miejsca występowania wilków, rysi, niedźwiedzi, chociaż będziemy musieli raczej zadowolić się odczytywaniem

zostawianych przez nie śladów. Poznamy też środowiska życia wielu chronionych płazów, takich jak traszka grzebieniasta, kumak górski lub salamandra plamista, i gadów – jak np. żółw błotny. Przewodnik przybliży nam mało znany, a bardzo ciekawy świat fauny bezkręgowców, który reprezentowany jest w opisywanych obszarach m.in. przez rzadkie motyle, jak modraszek telejus, ważki, jak trzepla zielona, oraz związane ze starymi drzewostanami chrząszcze, jak kozioróg dębosz, jelonek rogacz i pachnica dębowa.

Poza informacjami przyrodniczymi w każdym rozdziale autorzy wskazali zabytki kultury materialnej i inne atrakcje turystyczne warte odwiedzenia podczas wizyty w ostoi, takie jak stare grodziska, cerkwie, kościoły, zamki, pałace i muzea. W wielu obszarach wskazano szlaki turystyczne, dzięki którym zwiedzanie ostoi jest znacznie łatwiejsze. Zaproponowaliśmy także miejsca na noclegi.

Skąd pomysł na ten przewodnik? Powstał on w ramach edukacyjnego projektu OTOP: „Blżej natury – identyfikacja i merytoryczne przygotowanie lokalnych animatorów przyrodniczych”. Przez ponad rok, 150 osób z całej Polski działało w swoich lokalnych społecznościach, organizując rozmaite akcje mające przybliżyć mieszkańcom ideę sieci Natura 2000. Dobór ostoi opisanych w przewodniku nie jest więc przypadkowy – przedstawiono w nim wybrane Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) oraz Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO), w których działają animatorzy.

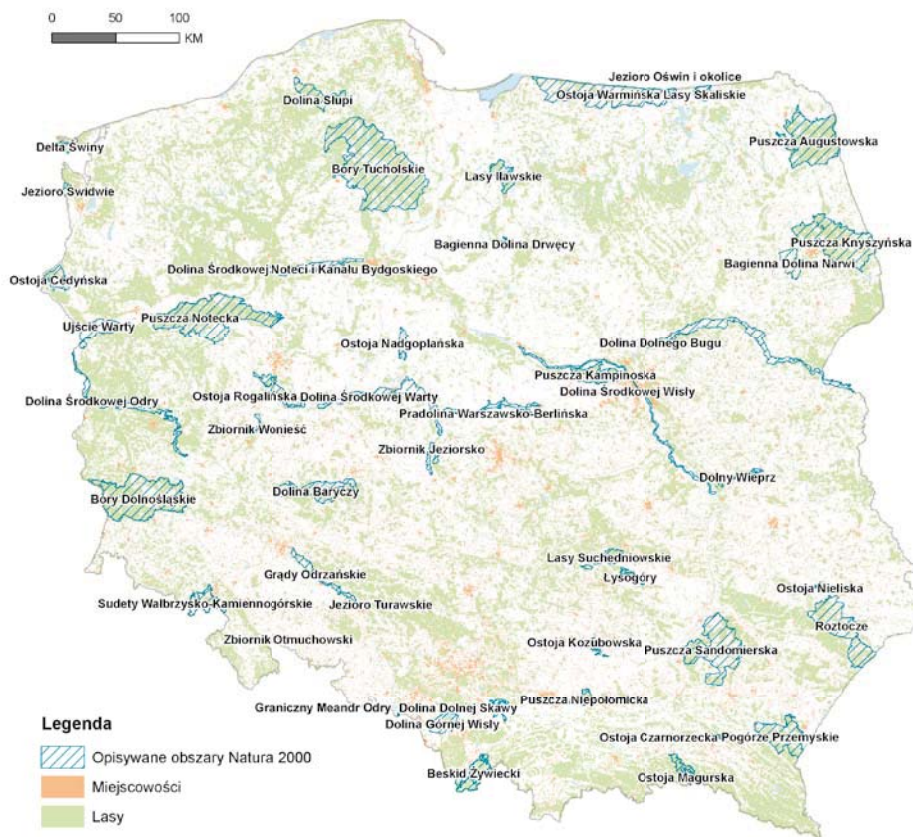
Mamy nadzieję, że turyści dotrą do tych niezwykłych zakątków, zatrzymają się na nocleg, skosztują miejscowych przysmaków, kupią pamiątki – pomogą dostrzec lokalnym społecznościom, że Natura 2000 przynosi korzyści.

Życzymy wielu wrażeń i niezapomnianych chwil wśród dzikiej przyrody!

Zespół redakcyjny

Spis treści

Mapa opisywanych obszarów	9	Ostoja Czarnorzecka <i>Katarzyna Śnigórska</i>	79
Bory Dolnośląskie <i>Waldemar Bena</i>	10	Pogórze Przemyskie <i>Przemysław Kunysz</i>	82
Dolina Baryczy <i>Beata Orłowska, Józef Witkowski</i> ...	13	Puszcza Sandomierska <i>Konrad Kata</i>	85
Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie <i>Piotr Wasiaś</i>	16	Bagienna Dolina Narwi <i>Monika Olszewska</i>	88
Bagienna Dolina Drwęcý <i>Tomasz Rafałski</i>	19	Puszcza Augustowska <i>Grzegorz Zawadzki</i>	91
Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego <i>Przemysław Wylegała, Zuzanna Rosin</i>	22	Puszcza Knyszyńska <i>Tomasz Tumiel</i>	94
Ostoja Nadgoplańska <i>Michał Kupczyk, Maciej Maciejewski</i>	25	Bory Tucholskie <i>Piotr Rydzkowski</i>	97
Dolny Wieprz <i>Paweł Kołodziejczyk</i>	28	Dolina Stupi <i>Małgorzata i Urban Bagiński</i>	100
Ostoja Nieliska <i>Przemysław Stachyra</i>	31	Lasy Iławskie <i>Maciej Rodziewicz</i>	103
Roztocze <i>Przemysław Stachyra</i>	34	Beskid Żywiecki <i>Marcin Dyduch, Ryszard Mędrzak</i>	106
Dolina Środkowej Odry <i>Paweł Czechowski</i>	37	Dolina Górnej Wisły <i>Jan Król</i>	109
Puszcza Notecka <i>Dariusz Kujawa</i>	40	Graniczny Meander Odry <i>Robert Kruszyk, Grzegorz Chlebek</i>	112
Ujście Warty <i>Agnieszka Mielczarek</i>	43	Lasy Suchedniowskie <i>Lech Buchholz,</i> <i>Bartosz Piwowarski, Paweł Szczepaniak</i>	115
Pradolina Warszawsko-Berlińska <i>Tadeusz Musiał, Radosław Włodarczyk</i>	46	Łysogóry <i>Lech Buchholz, Bartosz Piwowarski,</i> <i>Paweł Szczepaniak</i>	118
Zbiornik Jeziorsko <i>Tomasz Janiszewski</i>	49	Ostoja Kozubowska <i>Damian Czajka</i>	121
Dolina Dolnej Skawy <i>Damian Wiehle</i>	52	Jezioro Oświn i okolice <i>Daniel Doktor</i>	124
Ostoja Magurska <i>Jarosław Sochacki</i>	55	Lasy Skaliskie <i>Szymon Czernek</i>	127
Puszcza Niepołomska <i>Tomasz Wilk</i>	58	Ostoja Warmińska <i>Seweryn Huzarski</i>	130
Dolina Dolnego Bugu <i>Waldemar Krasowski</i>	61	Dolina Środkowej Warty <i>Aleksander Winięcki, Ziemowit Kosiński</i>	133
Dolina Środkowej Wisły <i>Monika i Dariusz Bukaciński</i>	64	Ostoja Rogalińska <i>Jakub Szymkowiak</i>	136
Puszcza Kampinoska <i>Adam Olszewski</i>	67	Zbiornik Wonieść <i>Janusz Stępniewski</i>	139
Grądy Odrzańskie <i>Marek Stajszczyk</i>	70	Delta Świny <i>Zbigniew Kajzer</i>	142
Zbiornik Otmuchowski <i>Jakub Szymczak</i>	73	Ostoja Cedyńska <i>Dominik Marchowski</i>	145
Zbiornik Turawski <i>Jerzy Stasiak</i>	76	Jezioro Świdwie <i>Krzysztof Adamczak,</i> <i>Kazimierz Olszanowski, Dorota Musielak</i>	148

Bory Dolnośląskie (OSO)

Waldemar Bena

Jeden z największych w Europie Środkowej zwartych kompleksów leśnych, z licznymi stawami rybnymi, wydmami śródlądowymi i torfowiskami.

Powierzchnia:

ok. 1700 km²

Województwa:

dolnośląskie i lubuskie

Mezoregion:

Bory Dolnośląskie

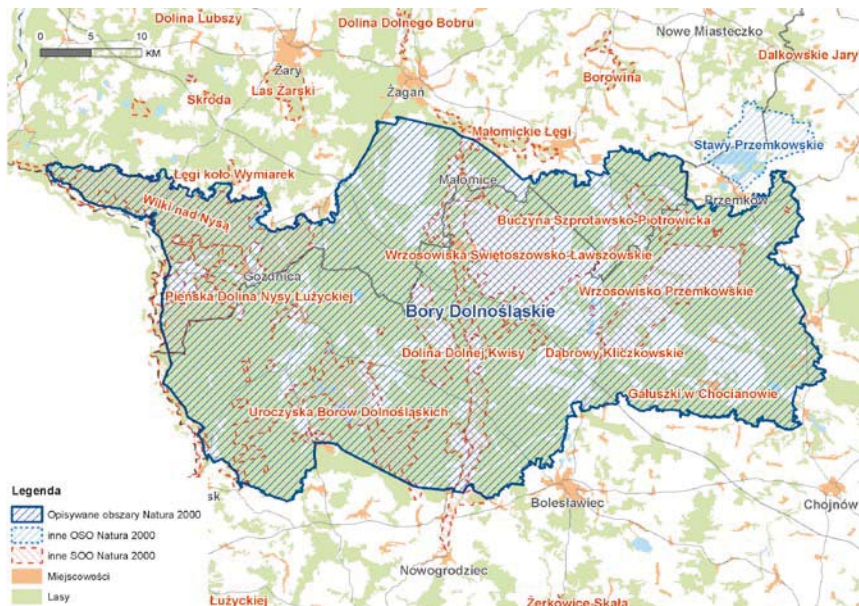
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Stawy Przemkowskie

SOO: Uroczyska Borów Dolnośląskich, Dolina Dolnej Kwisy, Wrzosowisko Przemkowskie

Liczba gatunków ptaków:

Ponad 200 gatunków, w tym 155 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Budowa geologiczna oraz rzeźba terenu ostoi są w głównej mierze dziełem zlodowacenia środkowopolskiego, które pozostawiło tu olbrzymie masy piasków. Ponieważ Bory zajmują przeważnie ubogie siedliska, obszar ten śmiało możemy nazwać królestwem sosny. Dominującym typem siedliskowym na opisywanym obszarze jest bór świeży. Dąbrowy i buczyny zajmują tylko najniższe fragmenty terenu. Największy zwarty obszar starych drzewostanów bukowych znajduje się w okolicy Szprotawy.

Miejscowa awifauna jest wyjątkowo różnorodna i bogata. Do rzadszych gatunków lęgowych należą: bąk, bocian czarny, łabędź krzykliwy, podgorzałka, trzmielojad, kania ruda, kania czarna, bielik, sokół wędrowny, głuszec, cietrzew, derkacz, kropiatka, zielonka, puchacz, sóweczka, włośchatka, dzięcioł zielonosiwy, muchotłówka mała, podróżniczek i wąsatka.

Ze starodrzewami sosnowymi związane są głuszce, sóweczki i włośchatki. O ile sytuacja głuszca w Borach Dolnośląskich jest obecnie krytyczna (mimo prowadzonej reintrodukcji), to sowy tajgowe mają się całkiem nieźle. Ich populacje zaliczane są do najliczniejszych w kraju. Do wyszukiwania obydwu gatunków najlepszym czasem jest wczesna wiosna oraz początek jesieni.

Turystyka:

Położony w sercu tzw. Puszczy Zgorzeleckiej Węglińiec jest ważnym węzłem kolejowym. Można stąd dotrzeć do miejscowości leżących w zachodniej części Borów Dolnośląskich (Jagodzin, Ruszów, Iłowa, Żagań, Żary), a także do miejscowości położonych w Sudetach Zachodnich (trasa Węglińiec–Jelenia Góra). Najkorzystniej jest jednak używać samochodu i roweru. Gęsta sieć dróg leśnych jest wprawdzie niedostępna dla pojazdów mechanicznych, ale na terenie ostoi jest wiele znakowanych tras rowerowych. Należy pamiętać, że w obrębie Borów Dolnośląskich znajduje się kilka czynnych poligonów (Żagań, Świętoszów, Golnice), których nie można zwiedzać bez zgody władz wojskowych.

Dojazd:

Bory Dolnośląskie przecinają dwie autostrady: A4 i A18. Ich południowym skrajem biegnie droga krajowa nr 94, zaś północnym krańcem — droga krajowa nr 12. Do ostoi można się dostać również koleją. Najwięcej pociągów dociera tu od strony Wrocławia, międzynarodową linią kolejową E30 (Wrocław–Zgorzelec).

Noclegi:

hotele w Iłowej i Żaganie, Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe Zamek Kliczków, liczne gospodarstwa agroturystyczne

Fot. 1. (poniżej)

Widok na Bory Dolnośląskie z lotu ptaka

fol. Waldemar Bena

Fot. 2. (poprzednia strona)

Tutejsza populacja włośchatki jest jedną z najliczniejszych w kraju

fol. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- renesansowe i barokowe założenia pałacowe w Iłowej, Żaganiu i Chocianowie, powstałe w miejscu starszych, średniowiecznych warowni
- odrestaurowany neorenesansowy pałac oraz stary cmentarz koni wierzchowych w Kliczkowie
- Wieżę Głodową w Przewozie, relikw po gotyckim zamku
- kościoły wiejskie w Kliczkowie, Starym Węglińcu, Ruszowie, Rudawicy, Koninie Żagańskim (niektóre wzniesione z występujących w tych stronach rud darniowych)

Liczne stawy hodowlane, cechujące się dobrze wykształconą roślinnością wodną, zasiedlają różne gatunki perkozów, kaczek i chruścieli, m.in. perkoz dwuczuby, perkoz rdzawoszyi, perkoz, cyraneczka, cyranka, gągoł czy zielonka. Tereny podmokłe są miejscem występowania m.in. żurawia, bekasa, samotnika i słonki. Prowadzona od kilkunastu lat reintrodukcja bobra znacząco poprawiła sytuację tych gatunków. W dolinach Bobru, Nisy Łużyckiej i Kwisy gniazdują nurogęsi, brodzie piskliwe, sieweczki rzeczne, brzegówki i zimorodki. Czynne i opuszczone poligony to główne miejsca występowania cietrzewia, świergotka polnego, dudka czy białorytki. Na obszarach poligonowych lerka i lelek osiągają swe najwyższe zagęszczenia.

Interesująca jest również flora tego terenu. W okolicach Węglińca znajdują się ostatnie w Polsce niżowe stanowiska sosny drzewokosej (*Pinus x rhaetica*), gatunku relikтового z okresu polodowcowego, znanego też pod nazwą sosny błotnej. Zdziwiał tu niespotykane w Polsce, poza Pomorzem Zachodnim, bogactwo roślin atlantyckich, spośród których można wymienić m.in. wrzosiec bagienny, gałuszkę kulecznicę, przygielkę brunatną, rosiczkę pośrednią, ponikło wielołądogowe, nadwodnika sześciopręcikowego czy długosza królewskiego. Miejscową florę reprezentują ponadto tak rzadkie i chronione gatunki roślin jak: wawrzynek wilczylika, pióropusznik strusi, podrzeń żebrowiec, widłak cyprysowy, wroniec widlasty, widłacek torfowy, goździk pyszny, grzybień północny, gnidosz rozestany, arnika górską, kosaciec syberyjski, gnieźnik leśny, storczyk Fuchsa, mącznica lekarska czy centuria pospolita.

Bory Dolnośląskie są ważną w tej części Polski ostoją wilka, wydry, popielicy, żmii zygzakowatej, gniewosza plamistego, kumaka nizinnego i ropuchy paskówki. Ponadto występuje tu szereg cennych bezkręgowców, m.in. trzepla zielona, zalotka większa, szklarnik leśny, paż żeglarz, czerwoczyk nieparek, modraszek telejus, modraszek nausitous, smukwa kosmata, jelonek rogacz, pachnica dębowa oraz poczwarówki – jajowata i zwężona.

Dolina Baryczy (OSO)

Beata Orłowska, Józef Witkowski

Największy w kraju zespół stawów karpowych, założonych prawdopodobnie w XIII w.

Powierzchnia:

555 km²

Województwo:

dolnośląskie

Mezoregion:

Kotlina Żmigrodzka, Kotlina Milicka

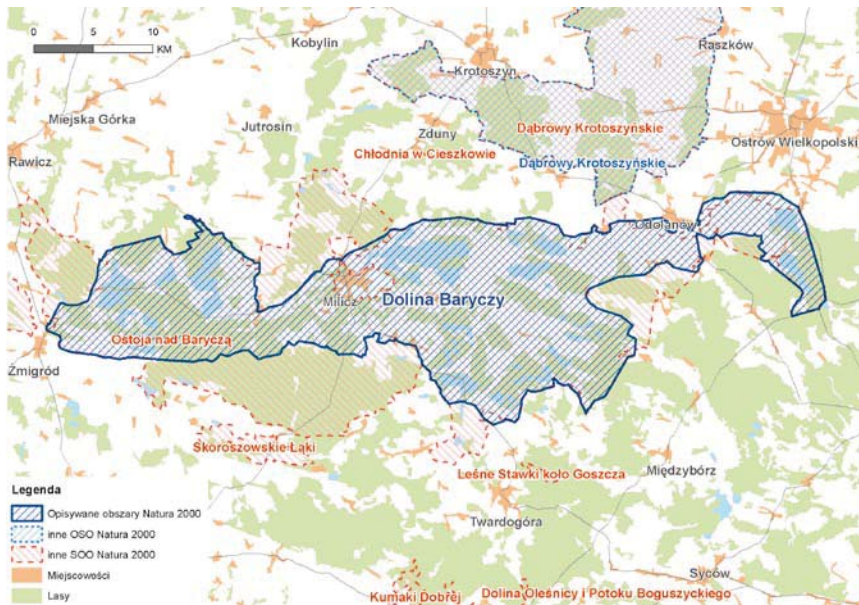
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dąbrowy Krotoszyńskie

S00: Ostoja nad Baryczą, Chłodnia w Cieszkowie, Leśne Stawki koło Goszcza

Liczba gatunków ptaków:

300 gatunków, w tym 180 lęgowych

Fot. 1. (poniżej)

Stawy w Dolinie Baryczy stanowią ważny przystanek dla ptaków w okresie migracji
fot. Józef Witkowski

Fot. 2. (następna strona)

Dolina Baryczy jest jednym z najważniejszych miejsc gniazdowania łabędzia krzykliwego w kraju
fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- gotycki kościół Świętej Trójcy w Żmigrodzie
- barokowe (konstrukcja ryglowa) kościoły w Miliczu i Sułowie
- barokowe, murowane kościoły w Radziądzu, Barkowie, Bychowie, Korzeńsku i Powidzku
- pałace w Miliczu i Sułowie, ruiny pałacu w Żmigrodzie
- najstarsze pozostałości świątecznych budowli na tym terenie – ruiny XIV-wiecznego zamku w Miliczu

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję obejmuje dolinę Baryczy od Przygodzic do Żmigrodu. Stanowi ją fragment rozległej, równoleżnikowo ułożonej i zabagnionej pradoliny, która była drogą odpływu wód lodowcowych w czasie ostatniego glacjału. Ten szlak współcześnie wykorzystuje Barycz, która ma źródła w okolicach Przygodzic, a długość zaledwie 133 km.

Charakterystyczna dla ostoi jest mozaika siedlisk: znajdujemy tu łąki z licznymi ciekami, stawy rybne, pozostałości lasów nadrzecznych, rozległe sośniny, buczyny i dąbrowy oraz pola uprawne. Mimo, że aż 40% powierzchni ostoi zajmują lasy, to jednak najciekawsze są stawy rybne, a ponad 100 z nich to duże zbiorniki. Tworzą one kilka zgrupowań, największy to kompleks Stawno – 1737 ha, dalej Ruda Sułowska – 799 ha, Potasznia – 733 ha, Radziądz – 695 ha i – najbardziej rozproszony – kompleks Krośnice, składający się z kilku mniejszych (Krośnice, Żeleźniki, Goszcz, Drożdżęcín) – 1280 ha. Stawy są w różnym stopniu porośnięte roślinnością. Niektóre stare stawy mają charakter naturalnych akwenów, z szerokimi pasami szuwarów i wyspami. Inne, niedawno przebudowane i odnowione, mają ubogą roślinność wynurzoną i nieporośniętą roślinnością brzeg. Na wielu groblach rosną stare dęby.

Część stawów, które nie zostały przebudowane w latach 60., naturalnie się wypłyca – przechodząc z trzcinowiska w turzycowisko, a potem w wilgotną łąkę i ols.

Zróznicowanie stawów oraz dominacja ekstensywnej gospodarki rybackiej powodują, że stawy są najcenniejszym siedliskiem dla ptaków w ostoi. Stanowią ważny przystanek dla ptaków w okresie migracji wiosennej i jesiennej. W szczycie przelotu jesiennego spotyka się koncentracje 40 000–70 000 ptaków wodno-błotnych. Na spuszcanych podczas odłowów ryb stawach gromadzą się wielotysięczne i wielogatunkowe stada kaczek, gęsi i ptaków siewkowych; kilkaset do ponad 1000 czapli siwych i białych oraz do 100 bielików na jednym stawie (regularnie do 30). W kompleksach Stawno, Ruda Sułowska i Radziądz jesienią najłatwiej zobaczyć stada nurogęsi, bielaczków i gągołów, które – jeśli stawy nie zamrzną – zimą. W czasie lekkich zim w ostoi zatrzymuje się do 25 000 osobników z 20 gatunków ptaków wodno-błotnych (do 90% stanowią gęsi zbożowe, krzyżówki i nurogęsi).

Wiosną trzcinowiska rozbrzmiewają głosami bucujących samców bąków, a na największych stawach z rozległymi trzcinowiskami można usłyszeć wodniki i zielonki.

Do najciekawszych lęgowych gatunków ptaków należy podgorzałka, którą najłatwiej jest obserwować (od maja do września) na małych stawach w południowej części kompleksu Ruda Sułowska.

Z części stawów narybkowych woda jest spuszczana na wiosnę, zatrzymują się tam wtedy liczne ptaki siewkowe, żerują gęgawy z piskletami, łabędzie krzykliwe i różne gatunki kaczek. Na stawach milickich można zobaczyć wszystkie krajowe gatunki perkozów. Na rowach i płytkich zarośniętych stawach narybkowych chętnie – zwłaszcza w sierpniu – żerują bociany czarne. W lasach Doliny Baryczy gniazdują bociany czarne, bieliki, kanie rude i czarne, trzmielojady, 7 gatunków dzięciołów, muchołówki małe.

Z rzadszych ssaków na stawach łatwo można zobaczyć liczną tu wydrę, znacznie trudniej bobra, ale wszędzie widać zgrzyzy i powalone przez niego drzewa.

Wiosna na stawach to okres wspaniałych koncertów. Spacerując wieczorem po groblach, oprócz ptaków można usłyszeć godujące płazy. Przede wszystkim są to kumaki nizinne, rzekotki i żaby zielone, mniej liczne są ropuchy – szara i zielona.

Najlepsze miejsca do obserwacji ornitologicznych to:

- punkt widokowy nad stawem Jamnik Dolny (wielotysięczne stada ptaków wodnych gromadzące się jesienią),
- Staw Rudy w Rudzie Żmigrodzkiej z kolonią śmieszek i rybitw rzecznych,
- wieża widokowa nad stawem Starym w Radziądzu,
- czatownia nad stawem w miejscowości Niezgoda,
- południowa część kompleksu Ruda Sułowska,
- wieża widokowa nad stawem Grabownica (z wysokości pierwszego piętra doskonale można obserwować ptaki zlatujące się na 300-hektarowy staw, szczególnie jesienią),
- okolice Odolanowa, gdzie gniazdują kulik wielki, krwawodziób, rycyk i derkacz.

Turystyka:

Szlak turystyczny biegnie wokół stawów krośnickich. Liczne inne szlaki (piesze, rowerowe, konne i kajakowe) są wyczerpująco opisane na mapach Doliny Baryczy. Można je kupić w Centrum Informacji Turystycznej (it@milicz.pl) przy ul. ks. Waresiaka 7 oraz na stacjach benzynowych regionu.

Dojazd:

Z Wrocławia do Milicza jest zaledwie 60 km samochodem. Można też dojechać pociągami (trasa Wrocław–Krotoszyn) i autobusami (najwięcej połączeń z Wrocławia). W Żmigrodzie zatrzymują się pociągi relacji Wrocław–Poznań, a w Odolanowie Poznań–Ostrow Wlkp.

Noclegi:

Hotele w Miliczu, liczne gospodarstwa agroturystyczne.

Sudety Wałbrzysko- -Kamiennogórskie (OSO)

Piotr Wasiak

Rozległe lasy obfitujące w skałki i osuwiska, doliny wartkich potoków oraz niewielkie torfowiska przenikające się z ekstensywnie użytkowanymi łąkami, polami, niewielkimi stawami i zalanymi zagłębieniami po wydobyciu surowców skalnych.

Powierzchnia:

570,5 km²

Województwo:

dolnośląskie

Mezoregiony:

Góry Wałbrzyskie, Góry Kamienne, Kotlina Kamiennogórska

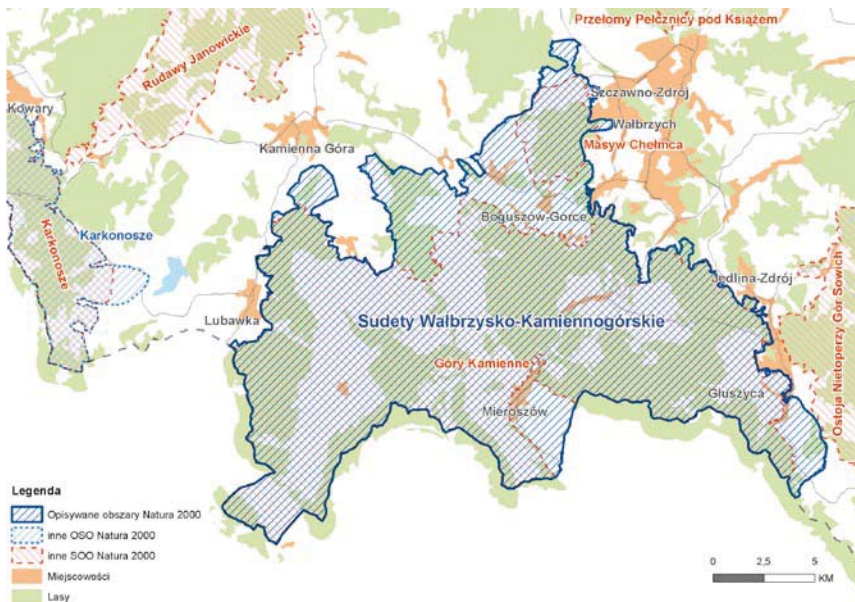
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Karkonosze, Broumovsko (CZ)

SOO: Góry Kamienne, Karkonosze, Ostoja Nietoperzy Gór Sowich, Rudawy Janowickie, Masyw Chełmca

Liczba gatunków ptaków:

216 gatunków, w tym 159 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję utworzoną została dla ochrony ptaków związanych ze starymi lasami oraz ekstensywnie użytkowanymi terenami rolniczymi. Do tej pierwszej grupy zaliczymy obserwowanego powszechnie bociana czarnego, zasiedlającego stare buczyny dzięcioła zielonosiwego, gniazdującego na skalistych zboczach i w nieczynnych kamieniołomach puchacza, typową dla mozaiki starych buczyn i borów świerkowych włośchatkę oraz łatwą do zaobserwowania sóweczkę, która jest tu najliczniejszą sową. Ostoja jest też ważnym miejscem dla gąsiorka i jarzębatki, gatunków występujących na nasłonecznionych, naturalnych łąkach, obfitujących w kolczaste zarośla głógów i dzikich róż. Wilgotniejsze dolinki i obniżenia wśród wzniesień z łąkami kwiecistych, podmokłych łąk są domem derkaczy.

Ze zbiorowisk roślinnych bardzo ciekawe są jaworzyny górskie, które w maju wyglądają niczym dzikie ogrody, utworzone przez łąny różowo kwitnącej miesięcznicy trwałej. Spotkamy je koło Sokołowska i Grzmiającej, a zwłaszcza na północnych stokach Masywu Dzikowca, w rejonie Boguszowa. Warto odwiedzić spotykane tylko w górach łąki konietlicowe, które rozciągają się w okolicach

Turystyka:

Można wędrować ścieżkami przyrodniczymi oznaczonymi barwnymi tablicami informacyjnymi. Jedną z nich prowadzi z Sokołowska do Schroniska „Andrzejówka”, a druga wokół Masywu Trójgarbu i Chełmca koło Lubomina. Warto zobaczyć malownicze panoramy ze szczytów gór, zwłaszcza Dzikowca, Chełmca, Włostowej, Stożka Wielkiego, Rogu, a także Kruczą Dolinę koło Lubawki.

Dojazd:

Tereny ostoi są łatwo dostępne, położone w sąsiedztwie dużych miast: Wałbrzycha i Kamiennej Góry. Można tu dojechać drogami krajowymi nr 5 i 35, a potem korzystać z malowniczych dróg lokalnych. Dojazd pociągami liniami: Wałbrzych—Jelenia Góra, Wałbrzych—Kłodzko i Marciszów—Trutnov. Kursują tutaj także liczne autobusy dalekobieżne oraz lokalne busy, docierające z głównych miast nawet do najmniejszych wiosek.

Noclegi:

Kilkadziesiąt pensjonatów, hoteli i gospodarstw agroturystycznych, zwłaszcza w okolicach Lubawki, Chełmska Śląskiego, Krzeszowa, Gorzeszowa, Łącznej, Sokołowska, Rybnicy Leśnej oraz Grzęd.

Fot. 1. (poprzednia strona)
Widok na Sudety Wałbrzysko-Kamiennogórskie
fot. Piotr Wasiak

Fot. 2. (poniżej)
Ostoja jest ważnym w skali kraju miejscem lęgowym gąsiorka
fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- Chełmsko Śląskie z kompleksem drewnianych Domów Tkaczy
- Krzeszów z klasztorem cysterskim
- Sokołowsko, zwane „Śląskim Davos”
- liczne stare kościoły, kapliczki, ruiny zamków
- tradycyjną architekturę Sudeatów w postaci chat z przysłupami i szachulcem
- podziemne sztolnie, udostępnione w Wałbrzychu, Głuszyca i Kamiennej Górze

Chełmska Śląskiego, Sokołowska i Rybnicy Leśnej. Godne uwagi są pachnące ziołami, niczym nad Morzem Śródziemnym, mury ciepłolubne, gdzie znajdziemy wiele rzadkich roślin – kilka gatunków storczyków, goryczuszek, arnikę górską, tajemniczy podejrzon księżycowy czy różowe łany gnidosza rozesłanego. W tym celu warto zapuścić się w okolice Jabłowa, Krzeszowa i Chełmska Śląskiego, Rybnicy Leśnej, a zwłaszcza na malownicze wzgórze koło Kochanowa. Można również wybrać się do Lubawki, by w przecinającym to miasteczko potoku Czarnuszka podziwiać unoszące się na wodzie łany białych kwiatów spotykanego tylko w kilku miejscach w Polsce włosienicznika pędzelkowatego. Rezerwat „Kruczy Kamień” koło Lubawki to jedno z zaledwie kilku w kraju miejsc, gdzie zobaczymy motyla niepyłaka apollo, a urokliwe polanki w okolicach Sokołowska to ostatnie stanowisko śląskiej rasy niepyłaka mnemozyna.

Najciekawszą porą roku jest zdecydowanie wiosna i początek lata, kiedy na łąkach tworzą się niewielkie rozlewiska, ściągające wiele migrujących ptaków. Wkrótce potem lasy bukowe i łągi w dolinach strumieni pokrywają się kobiercami wiosennych kwiatów, w tym spotykanej w Polsce głównie tutaj urodzivej śnieżycy wiosennej. Słychać głosy orzechówek, dzięciołów, siniaków i licznych sów. W maju i czerwcu prym wiodą górskie łąki, mieniące się od kwitnących żółto mniszków i jaskrów, po różowe firletki, rdesty wężowniki, storczyki, różne gatunki miododajnych ostrożeń, niebieskich bodziszek i dzwonków, do białych złocieni, owocujących wełnianek i żółtych pełników. W tej scenarii spotkamy wszędzie liczne gąsiorki, jarzębatki, świergotki łąkowe, pokląskwy, kłaskawki, ksyżki, a także żerujące bociany czarne. Biwakując, lepiej dokładnie wybrać miejsce w terenie, bo można to przypłacić bezsennością z powodu nocnych koncertów derkaczy, przepiórek, świerszczaków i strumieniówek. Lato to dobra okazja, aby poobserwować krążące na niebie jastrzębie, krogulce, kanie rude, trzmiełojady, kobuzy i sokoły wędrowne. Jesienią ze szczytów gór można z kolei śledzić wędrujące gęsi, trzmiełojady i błotniaki, bociany, wielotyśne stada gawronów i kawek, drozdy i całą ptasią drobnicę. Jest to także dobry czas na ponowne spotkanie z sóweczką. Zimą możemy zaobserwować mało płochliwe o tej porze roku pluszcze, czyże, gile i orzechówki, posłuchać śpiewających krzyżodziobów świerkowych oraz wytropić na śniegu skryte jarzębki.

W okolicy również interesujące są malownicze skalne grzyby w rezerwacie „Głazy Krasnoludków” koło Gorzeszowa, skalne urwisko w rezerwacie „Kruczy Kamień”, a także skalne bramy i gołoborza na Rogowcu koło Grzmiącej.

Bagienna Dolina Drwęcy (OSO)

Tomasz Rafalski

Nazywana Miniaturą Biebrzy, obejmuje fragment doliny rzeki pomiędzy Brodnicą a Głębockiem, jest najdłuższym w Polsce rezerwatem ichtiofaunistycznym.

Powierzchnia:

33,7 km²

Województwo:

kujawsko-pomorskie

Mezoregion:

Pojezierze Chełmińsko-Dobrzyńskie

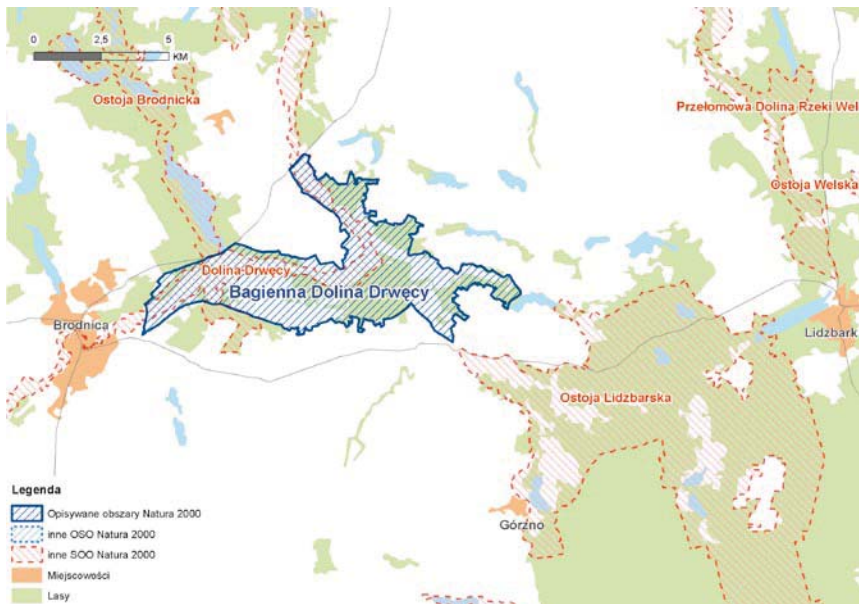
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Jezioro Karaś, Dolina Dolnej Wisły

S00: Dolina Drwęcy, Ostoja Brodnicka, Ostoja Lidzbarska, Ostoja Welska

Liczba gatunków ptaków:

192 gatunków, w tym 125 lęgowych

Fot. 1. (następna strona)

Obszar ostoi stanowi ważne żerowisko ptaków szponiastych, m.in. orlika krzykliwego
fol. Tomasz Rafalski

Fot. 2. (poniżej)

W okresie wiosennej migracji nad ostoją można obserwować wielkie stada gęsi
fol. Grzegorz Czapiewski

Warto zobaczyć:

- wieżę i ruiny zamku krzyżackiego na terenie Brodnicy
- pozostałości mostu z II wojny światowej w okolicy Wilałowa
- dworek z I poł. XX w. w Brodnicy na ulicy Bocznej

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Na obszarze ostoi, poza odcinkiem rzeki z licznie występującymi starorzeczami i rozlewiskami, znajdują się również dwa jeziora: Sopiń i Ostrów oraz tereny zalewowe – rozciągające się pomiędzy małymi rzeczkami: Brynicą i Samionką. Uzupełnieniem mozaiki terenu są łąki, pastwiska i niewielkie kompleksy leśne.

Ostoją jest ważna dla ptaków przede wszystkim w okresie migracji wiosennej. Liczba ptaków wodno-błotnych dochodzi wówczas do 20 000 osobników. Można tu z łatwością zaobserwować wielkie stada gęsi – głównie zbożowych i białoczelnych. Również w tym okresie obserwowane są duże stada kaczek, wśród których najliczniejsze są: świstun, krzyżówka, płaskonos, cyraneczka, rożeniec, głowienka i czernica.

W zależności od poziomu wody na terenie ostoi można zaobserwować liczne stada czajek (do 1000 osobników), łączaków (do 300), batalionów (do 200). Z rzadszych gatunków obserwowanych na przelotach warto wymienić: brodzieńkę (ostatnio widywany corocznie), orła przedniego, rybołowa, berniklę – białolicę i kanadyjską, oraz łabędzia czarnodziobego.

Licznie gniazdują tu takie gatunki jak perkoz, perkoz dwuczuby, bąk, bocian biały, żuraw i derkacz. Z nieco rzadszych, ale regularnie gniazdujących w ostoi gatunków należy wymienić: perkoz rdzawoszyjny, nurogęś, gągoła, cyranekę, cyraneczkę, płaskonos, samotnika, kszycę, błotniaka stawowego, podróżniczkę i lerkę.

W ostatnich latach, głównie za sprawą bobrów, także w okresie letnim i jesiennym na niektórych rozlewiskach utrzymuje się wysoki poziom wody. Są to tereny chętnie wykorzystywane przez bociany białe i żurawie, na wieczornych zlotowiskach obserwuje się po kilkaset osobników. Poza bobrem, którego ślady bytowania można spotkać niemal na każdym kroku, występuje tu większość naszych rodzimych ssaków. Przy odrobinie szczęścia uda się nawet spotkać łosia, który szczególnie upodobał sobie łąki pomiędzy Brynicą i Samionką.

Środowiska okołowodne sprzyjają licznemu występowaniu płazów (z których warto wymienić kumaka nizinny, rzekotkę drzewną, traszkę grzebieniastą, grzebiuszkę ziemną) oraz ryb (nie dających się co prawda zaobserwować), ale warto wspomnieć, że w wodach Drwęcy można spotkać takie rzadkości, jak łosoś atlantycki, piskorz czy troć.

Z ciekawszych roślin bez trudu można spotkać wiele gatunków storczyków, spośród których warto wymienić stoplamka szerokolistnego, stoplamka krwistego i lipiennika Loesela.

Turystyka:

Przez ostoję przebiegają trzy szlaki turystyczne, nie istnieje natomiast żadne ścieżki przyrodnicze i brak jest wież widokowych. Wycieczkę po tym terenie ostoi najlepiej zacząć od mostu przy ulicy Bocznej w Brodnicy, gdzie można dotrzeć samochodem lub korzystając z lokalnej komunikacji podmiejskiej. Oczywiście na początek naszej wycieczki można wybrać każde inne miejsce w granicach ostoi, gdzie łatwo dotrzemy własnymi środkami lokomocji, autobusami PKS czy korzystając z usług lokalnych przewoźników. Liczne i w dobrym stanie drogi gruntowe sprzyjają organizowaniu wycieczek rowerowych po tym terenie. W sezonie letnim można skorzystać z możliwości przepłynięcia rzeki kajakiem. Stanowi ona bardzo ciekawy i piękny szlak, a jednocześnie nie przysporzy zbyt wielu problemów nawet początkującym kajakarzom.

Noclegi:

Dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna i licznie dostępne miejsca noclegowe, (m.in. w Brodnicy, Nowym Mieście Lubawskim, Bachotku, Pokrzydowie) pozwolą na znalezienie dogodnego miejsca odpoczynku i dłuższy pobyt na terenie samej ostoi lub otaczającego ją pojezierza.

Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego (OSO)

Przemysław Wylegała, Zuzanna Rosin

Fragment wielkiej pradoliny, oddzielającej Pomorze od Wielkopolski, leżący między Bydgoszczą i Ujściem.

Powierzchnia:

326,7 km²

Województwa:

kujawsko-pomorskie, wielkopolskie

Mezoregiony:

Dolina Środkowej Noteci, Kotlina Toruńska

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

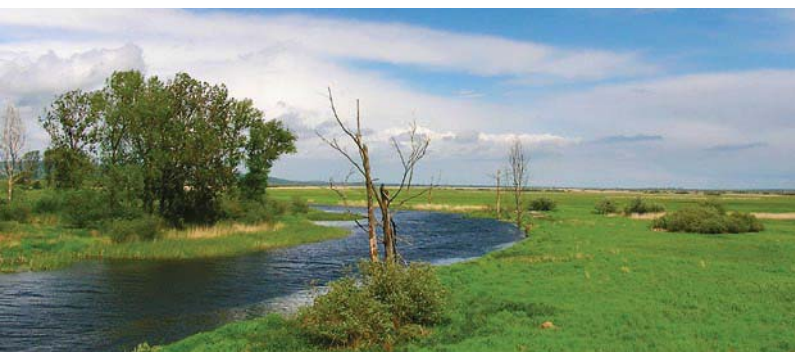
OSO: Nadnoteckie Łęgi, Puszcza nad Gwdą

S00: Dolina Noteci, Ostoja Piłska, Dębowa Góra, Struga Białośliwka, Lisi Kąt, Równina Szubińsko-Łabiszyńska

Liczba gatunków ptaków:

206 gatunków, w tym 144 lęgowe

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Dolina Środkowej Noteci to jeden z największych obszarów torfowisk w zachodniej Polsce. Niegdyś stanowiła ona nieprzerwane pasmo niedostępnych bagien, porośniętych podmokłymi lasami i rozległymi szuwarami. Noteć była rzeką silnie meandrującą, miejscami nawet płynącą kilkoma korytami. Stan taki utrzymywał się do połowy XVIII w.

By zagospodarować ten obszar, sprowadzano osadników z Holandii, doświadczonych w osuszaniu terenów podmokłych. W ten sposób powstało tzw. osadnictwo ołęderskie, którego pozostałościami są wsie leżące w dolinie. Dolinę Noteci w minionych stuleciach stopniowo osuszono, wylesiono i zamieniono w jeden z największych w Polsce kompleksów łąk. W ostatnich dziesięcioleciach zaniechanie gospodarowania na znacznych obszarach spowodowało wtórne zabagnienie i zarastanie łąk wierzbą oraz powstanie dużych powierzchni lasów olszowych i brzoźowych. W przeszłości w dolinie intensywnie wydobywano torf (głównie w celach opałowych), czego pozostałością są liczne, niedostępne, zarośnięte doły potorfowe. W ostoi znajduje się 7 dużych kompleksów stawów rybnych o łącznej powierzchni 1300 ha (Antoniny, Smogulec, Ostrówek, Samostrzel, Występ, Ślesin, Lisi Ogon). Przez część wschodnią doliny przebiega dział wodny Noteci i Wisły. Znajduje się tu wybudowany w XVIII w. Kanał Bydgoski o długości ok. 25 km, łączący Noteć z Brdą i Wisłą.

Dolina Noteci jest ważna zarówno dla ptaków lęgowych, jak i migrujących. Dla kilkunastu gatunków ostoja odgrywa szczególną rolę w skali kraju. Wiosną na podmokłych łąkach wciąż spotkać można, zmniejszające w Polsce liczebność, ptaki siewkowe: czajkę, rycyka, kszyska oraz kulika wielkiego. Dla tego ostatniego gatunku dolina stanowiła niegdyś najważniejszą ostoję w Polsce. Obecnie zostało

Turystyka:

Najbardziej polecamy zwiedzanie doliny rowerem. Można w ten sposób nawet w ciągu jednego dnia pokonać znaczne odległości, poruszając się gęstą siecią polnych dróg lub jadąc skrajem doliny.

Dojazd:

Wzdłuż północnej krawędzi doliny biegnie linia kolejowa Bydgoszcz–Piła, co znakomicie ułatwia dotarcie do ostoi. Do większości miejscowości leżących wzdłuż doliny dociera także komunikacja autobusowa.

Noclegi:

W miejscowościach leżących na skraju doliny, np. w Szamocinie, Chodzieży, Ślesinie, Nakle.

Fot. 1. (poprzednia strona)

Widok na Dolinę Noteci
 fot. Przemysław Wylegała

Fot. 2. (poniżej)

Jednym z najcenniejszych gatunków
 lęgowych w dolinie Noteci jest
 podróżniczek
 fot. Antoni Kasprzak

Warto zobaczyć:

- nadnoteckie wsie ze starymi
 zabudowaniami, rzadko już
 spotykamy w Wielkopolsce

zaledwie 10–12 par tych ptaków. Na łąkach spotkamy także bociany białe, których ponad 100 par gniazduje we wsiach położonych na krawędzi doliny. Obecnie jednym z najcenniejszych gatunków lęgowych w dolinie Noteci jest podróżniczek. Jego liczebność szacuje się na ok. 280 śpiewających samców. Tak liczny jest ten ptak prawdopodobnie jeszcze tylko w dolinie Biebrzy. Spotkamy go w wielu miejscach doliny, zwłaszcza tam, gdzie znajdują się duże powierzchnie łązowisk, dołów potorfowych i szuwarów. Podróżniczek najliczniejszy jest koło Lipiej Góry, Kowalewka i Pauliny. W podobnych miejscach zobaczymy zapewne także lęgowe żurawie, które wyjątkowo licznie zamieszkują dolinę (ok. 80–100 par). Przy odrobinie szczęścia możemy wiosną spotkać krążące nad łąkami orliki krzykliwe, które – choć gniazdują poza doliną – regularnie przylatują tu na polowanie. Nie lada odkryciem było stwierdzenie w 2010 r. na łąkach koło Krostkowa kilku śpiewających samców wodniczki.

W marcu i kwietniu na nadrzecznych rozlewiskach można obserwować duże stada łabędzi krzykliwych oraz wielogatunkowe stada błaszkodziobych. Z kaczek najliczniejsze są wówczas świstuny, których liczebność sięga nawet 5000–7000 ptaków. Często spotykane są wówczas także rożeńce, płaskonosy i cyranki. Jeszcze liczniejsze są gęsi zbożowe i białoczelne, których w dolinie zatrzymuje się nawet 30 000–40 000. W czerwcu, w czasie sianokosów, warto wybrać się w dolinę, by zobaczyć wyjątkowo duże stada czajek żerujących na skoszonych łąkach. Łącznie w całej Dolinie Środkowej Noteci przebywa ich wtedy ponad 10 000, a nierzadko – zwłaszcza koło Raczyna i Zacharzyna – obserwować można stada liczące po 5000–7000 osobników. Warto w tym okresie odwiedzić też stawy rybne, na których wyjątkowo licznie przebywają łabędzie nieme (łącznie do 2300 ptaków).

Zarówno wiosną, jak i jesienią warto odwiedzić stawy rybne, na których można obserwować największe w Polsce stada łabędzi czarnodziobych (łącznie do 600–750 osobników). Gdy stawy są opróżnione, na ich mulistych dnach żerują licznie ptaki siewkowe, szczególnie czajki, siewki złote i biegusy zmienne. Najłatwiej wypatrzeć wtedy także bieliki, które na spuszcanych stawach często przebywają w grupach liczących 20–30 ptaków. W październiku atrakcją jest jedno z największych w kraju noclegowisk żurawi (do 6600 ptaków). Ptaki nocują na łąkach koło Krostkowa (najlepiej obserwować je z krawędzi doliny w pobliżu tej wsi) oraz na stawach Smogulec.

Dolina Noteci to jedna z najważniejszych w Polsce ostoi bobra oraz wydry. Obszar ten zamieszkuje także najliczniejsza w zachodniej części kraju populacja łosi, licząca około 30–40 osobników, a starorzeczka i torfianki są siedliskiem dużych populacji kumaka nizinnego i rzekotki drzewnej.

Ostoja Nadgoplańska (OSO)

Michał Kupczyk, Maciej Maciejewski

Tereny związane z początkami państwa polskiego. Mimo formalnej ochrony, obszar zagrożony z powodu dewastacyjnego, odkrywkowego pozyskiwania węgla brunatnego w bliskim sąsiedztwie.

Powierzchnia:

104 km²

Województwa:

kujawsko-pomorskie, wielkopolskie

Mezoregiony:

Pojezierze Gnieźnieńskie

Powiązania i sąsiedztwo z innymi obszarami Natura 2000:

S00: Pojezierze Gnieźnieńskie, Słone Łąki w Dolinie Zgłowiączki, Jezioro Gopło, Ostoja Nadwarciańska

Liczba gatunków ptaków:

Ok. 200 gatunków, w tym ok. 150 lęgowych

Fot. 1. (poniżej)

Krajobraz Ostoi Nadgoplańskiej
fot. Maciej Maciejewski

Fot. 2. (następna strona)

Gopło stanowi bardzo atrakcyjne
miejsce dla ptaków przelotnych,
m.in. gęsi
fot. Maciej Maciejewski

Warto zobaczyć:

- Kruszwicę, z romańską, XII-wieczną kolegiatą oraz ceglana, gotycką wieżą, zwaną Mysią, samotnie stojącą na Wzgórzu Zamkowym u nasady Półwyspu Rzępowskiego

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Osią ostoi jest Gopło. Jest to płytkie, polodowcowe jezioro przepływowe, położone w tzw. rynnie goplańskiej. Jego powierzchnia wynosi 2154 ha, w tym 25 ha stanowią wyspy. Ma ono urozmaiconą linię brzegową o długości 87,5 km, liczne zatoki, wyspy i półwyspy. Duża część jeziora wchodzi w skład Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia. Ochroną rezerwatową objęte jest 2314 ha.

Ostoja jest przykładem młodego krajobrazu z licznymi polodowcowymi jeziorami, wzbogaconego o wyjątkowo liczne tu torfianki. Ponad połowę powierzchni ostoi zajmują uprawy rolne, jednak stosunkowo dobrze zachowały się zbiorniki roślin wodnych, szuwarowych i łąkowych. Szerokość pasa trzcin nad Gopłem wynosi przeciętnie 10–30 m, choć miejscami dochodzi do 80 m.

Dla ostoi najbardziej znamienne są licznie występujące ptaki trzcinowisk: trzcinia i brzęczka. Dla obydwu gatunków Gopło jest najważniejszą ostoją w regionie. W krajobrazie otwartym liczne są potrzaszki i ortolan.

Gopło, ze względu na rozległość i usytuowanie w głębi kraju, jest niezwykle atrakcyjnym zbiornikiem dla ptaków przelotnych, szczególnie kaczek, gęsi i żurawi. Stada czernicy liczą do 5000 osobników, a głowienek do 1000. Jesienią przebywa tu do kilkunastu tysięcy gęsi zbożowych i białoczelnych. Koncentracje żurawi na Potrzymiechu sięgają ok. 3000 osobników. Ptaki siewkowe są w mniejszości głównie ze względu na brak rozległych błot stanowiących dla nich żerowiska.

Przez rejon nadgoplański przebiegają granice zasięgów kilkunastu gatunków roślin. Florystyczną ciekawostką jest związana z terenami górskimi jarzmianka większa. Żyzność tego obszaru sprawiła, iż od tysiąclecia jest on wybitnie rolniczy, prawie całkiem wylesiony. Jednak spotykamy tu lasy charakterystyczne dla dolin dużych rzek: olsy, łęgi jesionowo-olszowe i wierzbowo-topolowe. Najwyższe drzewa w goplańskich łęgach to białochy, czyli topole białe i nieco niższe wierzby.

W ostoi odnotowano 11 gatunków płazów i trzy gatunki gadów. Dominują żaby zielone („wodne”) – jeziorkowa, śmieszka i wodna. Na uwagę zasługuje liczna obecność ropuchy szarej i ropuchy zielonej. Na wszelkiego typu łąkach pospolita jest przedstawicielka żab brunatnych („ładowych”) – żaba moczarowa.

Płazy ogoniaste reprezentuje traszka zwyczajna, spotykana w miejscach wilgotnych pod korą powalonych, spróchniałych pni na Potrzymiechu.

W szerokich pasach trzciny i oczeretów odbywa rozród 28 gatunków ryb goplańskich. Rozległe obszary trzcinowisk, bagnisk, obecność pól uprawnych z licznymi naturalnymi wyspami ekologicznymi w postaci małych zadrzewień, oczek wodnych, zarosniętych torfianek stwarzają wyśmienite warunki dla życia wielu ssaków. W trzcinowiskach swoje ostoje znajdują dziki i jelenie, a nawet pojedyncze łosie. Nad Gopło powróciły wydry. Charakterystyczne ślady ich żerowania i tropy, a także odchody cechujące się swoistym „ziołowym” zapachem odnaleziono na brzegu jeziora na Potrzymiechu. Trzcinowiska zamieszkują piżmaki. Ich obecność rozpoznamy po charakterystycznych „kopcach” trzcinowych, na których pozostawiają wyjedzone muszle skójek i szczeżui.

Walory ostoi można podziwiać zatrzymując się na grodzisku Mielica. Tu, po małej wspinaczce można kontemplować „pradawny” krajobraz kujawski. Jawi się on licznymi bagniskami oraz wodami pośród łąk i pól. Posadzone 25 lat temu u podnóża grodziska dęby nieco już przesłaniają widok. Mimo to, rozległy i urozmaicony wodno-łąkowo-polny krajobraz pozostaje na stałe w pamięci. Dokładnie po przeciwnej stronie – na Borowej w Łuszczewie – usytuowany jest kolejny dobry punkt widokowy. Obserwowanie ułatwia drewniana wieża widokowa, na którą można wejść za zgodą Dyrekcji Nadgoplańskiego Parku Tysiąclecia. Z wieży mamy doskonały widok na ślepą zatokę Gopła. Interesującym punktem jest most w Przewozie, widać z niego ujście Noteci do Gopła, zamienione w kanał żeglugowy pod nazwą Kanał Warta-Gopło.

Turystyka:

Dookoła jeziora przebiega ścieżka edukacyjna z dobrze opisanymi punktami edukacyjnymi. Przewiduje się budowę czterech ścieżek rowerowych rozpoczynających się przy parkingu samochodowym pod „Mysią Wieżą”, a zakończonych w miejscach ciekawych przyrodniczo i obiektach kultury.

Dojazd:

Do ostoi i przyległych ośrodków turystycznych można dojechać Nadgoplańską Komunikacją Autobusową, z dworca kolejowego w Inowrocławiu. Samochodem z Inowrocławia jedzie się przez Kruszwicę w kierunku Włocławka, Radziejowa i dalej do Brześcia lub Złotowa. Do Łuszczewa zaś można dojechać ze Skulka drogą na Mielnicę Dużą. Można tu także dojechać drogą wodną. Gopło stanowi element turystycznego szlaku wodnego, tzw. Wielkiej Pętli Wielkopolskiej, pozwalającej opłynąć całą Wielkopolskę.

Noclegi:

W Kruszwicy, Skulsku, Skulskiej Wsi, Lisewie, Złotowie; latem wokół jeziora działa wiele pól namiotowych, prócz tego w gospodarstwach agroturystycznych. Jedno z najciekawszych z dużą liczbą atrakcji znajduje się na wchodnim brzegu jeziora koło Połajewa.

Dolny Wieprz (S00)

Paweł Kołodziejczyk

Mało zmieniona dolina dużej nizinnej rzeki, o wybitnych walorach krajobrazowych, z rozległymi starorzeczami, terenami zalewowymi i stawami rybnymi. Proponowany obszar specjalnej ochrony ptaków.

Powierzchnia:

82 km²

Województwo:

lubelskie

Mezoregiony:

Nizina Południowopodlaska, Pradolina Wieprza

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dolina Tyśmienicy, S00: Puławy

Liczba gatunków ptaków:

207 gatunków, w tym 160 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję obejmuje większą część Pradoliny Wieprza, 40-kilometrowy odcinek rzeki, od mostu w Woli Skromowskiej do ujścia do Wisły pod Dęblinem. Podmokłe siedliska oraz zalewane okresowo łąki wraz z towarzyszącymi im gatunkami stanowią o wyjątkowym znaczeniu przyrodniczym tego obszaru. Wieprz płynie tu naturalnym, silnie meandrującym korytem, przez dolinę o szerokości do 6 km. Towarzystwają mu liczne starorzecza i zastoiska, a na skrajach doliny rosną bagienne lasy olchowe. Przy kilku miejscowościach istnieją kompleksy stawów rybnych. Nasłonecznione stoki doliny pokrywają zbiorowiska roślin ciepłolubnych. W granicach ostoi brak jest większych kompleksów leśnych, jedynie na zachodzie obejmuje ona fragment Lasów Gołębskich wraz z rezerwatem „Jezioro Piskory”.

Zwykle w marcu rzeka wylewa, tworząc wielokilometrowe eldorado dla tysięcy wędrujących gęsi białoczelnych, świstunów i różenców. Warto wtedy udać się w okolice miejscowości Zakalew i Bożniewice, aby obserwować najliczniejsze stada ptaków (prywatna luneta). Wśród nich corocznie zdarzają się gatunki rzadkie; w ostatnich latach obserwowano tu m.in.: bernikle rdzawoszyje, helmiatki, kazarkę, czaplę modronosą, a także wodniczki.

Turystyka:

Rejon ten nie ma rozwiniętej infrastruktury turystycznej. Wyjątek stanowi zbiornik Piskory z platformą widokową, do której prowadzą trzy ścieżki dydaktyczne (czerwona z Borysowa, dł. 12 km; żółta z Niebrzegowa, dł. 12,8 km; zielona z Gołębia, dł. 12 km), a także niebieski szlak rowerowy z pobliskich Puław (dł. 30 km).

Najlepiej penetrować te tereny, spacerując w okolicach nadrzecznych miejscowości, do których można dojechać samochodem lub rowerem. Roczne wahania poziomu wody przekraczają 3 m. Dlatego też w „mokre” lata przejście przez łąki bez dobrej mapy może być ryzykowne i zakończyć się zawróceniem z drogi bądź survivalową przeprawą, wiosną jest to teren praktycznie niedostępny. Przed zaplanowaniem dłuższej wycieczki warto poradzić się miejscowej ludności.

Wieprz, szczególnie późną wiosną i latem, można polecieć amatorom spływów kajakowych. Sprzęt możemy wypożyczyć w MOSiR w Puławach lub w Sarnach w „Zajeździe nad Wieprzem” (tuż przy moście na trasie S17). Zjazd ten to jedna z niewielu i najlepsza w rejonie ostoi restauracja, także jedno z dwu miejsc noclegowych mogących ugościć liczniejsze grupy turystów, drugie znajduje się w internecie zażytkowej szkoły w Sobieszynie (z miejscowości tej wywodził się król Jan III Sobieski).

Fot. 1. (poprzednia strona)

Ostoja jest ważnym punktem przystankowym dla wędrujących ptaków siewkowych, np. batalionów
fol. Cezary Karkosz

Fot. 2. (poniżej)

Widok na Dolinę Dolnego Wieprza
fol. Paweł Kołodziejczyk

Warto zobaczyć:

- stare kościoły w Baranowie, Bobrownikach, Jeziorzanach, Kocku i Sobieszynie
- dawny zbiór kalwiński w Kocku
- otoczone parkami, barokowe rezydencje w Kocku i Sobieszynie

Jest to także teren lęgowy dla największych skrzydlatych drapieżników – bielika i puchacza, a także jeden z ważniejszych w Polsce rejonów lęgowych rycyka i derkacza oraz rybitwy czarnej. W cieplejsze miesiące najlepszymi miejscami do spędzenia czasu i obserwacji przyrodniczych będą okolice zbiornika Piskory oraz środkowa część doliny pomiędzy Składowem a Jeziorzanami. W tej ostatniej miejscowości ptaki można obserwować wprost z samochodu, z bliskiej odległości (najlepsze miejsce na Lubelszczyźnie do obserwacji batalionów i rybitw).

Do najciekawszych chronionych siedlisk nad Wieprzem należą starorzecza, z licznymi grzybieniami białymi i grązelami żółtymi, możemy w nich spotkać wolfię bezkorzeniową – najmniejszą roślinę kwiatową Europy, oraz wodną paproć – salwinię pływającą. Inną osobliwością botaniczną jest marsylia czterolistna – niewielka paproć wodna. Największym obszarem chronionym siedliskiem są zalewane łąki – na nich latem wśród tysięcy kwiatów możemy spotkać goździki pyszne.

Przy odrobinie szczęścia możemy napotkać żółwia błotnego, łatwo zaś odnajdziemy ślady innych chronionych „naturowych” gatunków, takich jak bóbr i wydra.

Dojazd:

Najlepiej dojechać samochodem; główne drogi to: S17 – przecina dolinę w miejscowości Sarny; S19 (Lublin–Białystok) graniczy z doliną niedaleko Kocka; łączy je położona równoległe do biegu rzeki droga krajowa 48 (Dęblin–Kock). Z Lublina możemy dojechać bezpośrednio do Jeziorzan drogą 809. Komunikacją zbiorową (PKS, busy prywatne) można dotrzeć do głównych nadrzecznych miejscowości (Bobrowniki, Ułęż, Baranów, Sobieszyn, Jeziorzany) z Lublina, Lubartowa, Puław lub Ryk.

Noclegi:

Mimo atrakcyjnego położenia nie jest łatwo znaleźć kwatery agroturystyczną w bliskim sąsiedztwie doliny, do nielicznych należy Agroturystyka u Macieja w Nowodworze. Noclegu możemy poszukać też w Kocku oraz w Sarnach i Sobieszynie.

Ostoja Nieliska (OSO)

Przemysław Stachyra

Powstały w latach dziewięćdziesiątych zbiornik zaporowy na Wieprzu, tworzący fantastyczne warunki do rozrodu i odpoczynku ptaków wodno-błotnych.

Powierzchnia:

20,9 km²

Województwo:

lubelskie

Mezoregion:

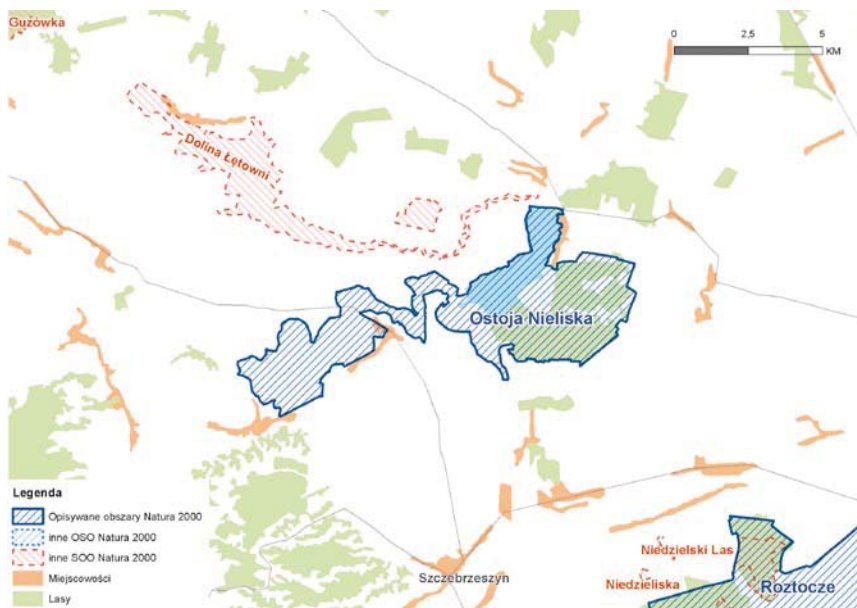
Padół Zamojski

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Rostocze, SOO: Dolina Łętowni

Liczba gatunków ptaków:

240 gatunków, w tym 158 lęgowych

Fot. 1. (poniżej)

Zbiornik w Nieliszu

fol. Przemysław Stachyra

Fot. 2. (następna strona)

Ostoja Nieliska jest ważnym w skali

kraju łęgowskim rybitwy czarnej

fol. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- położone na skraju doliny Poru wczesnośredniowieczne grodzisko w Sąsiadce
- Szczepreszyn – najstarsze miasto na Zamojszczyźnie (prawa miejskie w 1352 r.), z wieloma zabytkowymi obiektami: dwoma renesansowymi kościołami, cerkwią oraz ruinami zamku dawniej strzegącego brodu na Wieprzu
- wzniesiony w latach 1744–1746 barokowy pałac (dawna rezydencja rodu Zamojskich) w Klemensowie, otoczony przepięknie znaturalizowanym parkiem, w którym gniazduje m.in. orlik krzykliwy
- drewniany kościół z 1859 r. w Nieliszu
- eklektyczny pałac z początku XX w. w Ruskich Piaskach
- XIX-wieczny dwór w Ujazdowie

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoja położona ok. 20 km na północny zachód od Zamościa. Obejmuje zbiornik zaporowy, przyległy do niego od wschodu kompleks leśny oraz fragment doliny Poru.

Przegrodzenie doliny Wieprza spowodowało zalanie jej kilkuset hektarów, a także ujściowego odcinka Poru. Zbiornik, poza funkcją ochronną dla awifauny, pełni również funkcję retencyjną oraz turystyczną. Lustro wody porasta okresowo roślinność pływająca. Szeroki pas roślinności szuwarowej (łany turzyc, trzcin, pałki) występuje w strefie brzegowej oraz w strefie zalewowej, tzw. cofce. W płytszych miejscach kępowo występują zakrzewienia wierzbowe. Drugim siedliskiem obszaru są łąki i torfowiska dolinowe w dolinie Poru. W strefie zalewowej tej rzeki wykształciły się ponadto śródląkowe kępy zadrzewień olchowych oraz szpalery olch, wierzb i topól – tworząc smugi łągów nadrzecznych. Miejscami, wskutek niedydysiejszego meandrowania Poru – w jego dolinie pozostało szereg starorzeczy.

Ze zbiornikiem graniczy od wschodu dość duży, izolowany kompleks leśny, w drzewostanie którego dominuje wprowadzona niegdyś sztucznie sosna, zaś w domieszcze dość licznie występuje dąb i brzoza, rzadziej zaś świerk i olcha. Cały obszar otoczony jest żyznymi polami, a sam zbiornik – rozwijającą się zabudową.

Największą wartością przyrodniczą obszaru są ptaki, które można obserwować tu przez cały rok, gdyż nawet zimą zbiornik całkowicie nie zamara. Wiosną w ostoi można obserwować tysiące ptaków wodno-błotnych (głównie gęsi i kaczek oraz mew i rybitw), z których część pozostaje na okres łęgowy. Przy niższym poziomie wody, zarówno wiosną, jak i jesienią – duże koncentracje tworzą również ptaki siewkowe. Latem pełnią wartości ptasiej obszaru potwierdzają niezliczone rodziny ptaków mokradowych, w tym kilku bardzo rzadkich gatunków. Jesienią, poza tysiącami ptaków okupujących taflę zbiornika, w powietrzu suną co dnia tysiące żurawi i gęsi oraz duże koncentracje ptaków drapieżnych, zaś na płycznach żerują ptaki siewkowe.

Populacje łęgowe 4 gatunków ptaków osiągają tu liczebności znaczące w skali kraju. Są to: podgorzałka, dubelt, rybitwa białowąsa i rybitwa czarna. Ostoja jest jednym z najważniejszych we wschodniej Polsce miejsc koncentracji awifauny wodnej i błotnej (łącznie ponad 30 000 ptaków wodnych i błotnych). Z ciekawych

gatunków stwierdzono w ostoi: kormorana małego (największą dotąd w Polsce koncentrację – 23 osobniki), czaplę nadobną, czaplę purpurową, szablodzioba, mewę trójpalczastą, rybitwę wielkodziobą. Ewenementem obszaru są późnoletnie koncentracje ptaków wróblowych – głównie szpaków i jaskółek, które zlatują się wieczorami w liczbie kilkudziesięciu tysięcy w rozległe połączenie szuwarów. Można przy tym obserwować spektakularne polowania na nie przez małe sokoły – głównie kobuzy i kobczyki.

Poza ptakami w obszarze stwierdzono 7 gatunków zwierząt zagrożonych w skali europejskiej: różankę, bolenia, piskorza, głowacza białopłetwego, kumaka nizinnego, wydrę i bobra europejskiego. W dolnym biegu Poru, gdzie przevažają łąki, występują zagrożone siedliska przyrodnicze – łąki użytkowane ekstensywnie, którym towarzyszą duże skupienia storczyków, a także dobrze zachowane starorzecza, w których stwierdzane były żółwie błotne. Pośród łąk zachował się również ostaniec lessowy z dobrze wykształconym grądem subkontynentalnym.

Ptaki na zbiorniku można obserwować z dowolnego punktu, gdyż każde miejsce ma coś do zaoferowania, tym bardziej że linia brzegowa wolna jest od zabudowy, a miejscowa społeczność nastawiona jest do przybyszów przyjaźnie.

Turystyka:

Zbiornik jest miejscem dogodnym do aktywnego wypoczynku (sporty wodne, wędkarstwo, turystyka przyrodnicza). W pobliżu wytyczono dwa szlaki rowerowe – jeden wokół zbiornika i drugi na północ od niego, w dolinie Wieprza. Skrajem doliny Poru, tuż poza ostoją, prowadzi pieszy szlak wiodący z Bełżca, przez Roztocze, do Szastarki pod Kraśnikiem.

Dojazd:

Do obszaru wiedzie szereg szlaków komunikacyjnych, w tym droga krajowa i wojewódzka od Zamościa oraz dobrej jakości drogi powiatowe. Od dwóch ośrodków: Zamościa i Szczepieszyn (zlokalizowanych przy drodze krajowej nr 74) można tam dojechać samochodem lub skorzystać z komunikacji publicznej albo prywatnej (autobusami i busami).

Noclegi:

Można znaleźć zakwaterowanie w licznych gospodarstwach agroturystycznych wokół zbiornika, np. w Nieliszu.

Roztocze (OSO)

Przemysław Stachyra

Układ krajobrazu kulturowego unikalny w Europie. Pola to niewielkie, wąskie smugi porozdzielane miedzami, na których rosną pojedyncze drzewa oraz krzewy. Obok znajdujemy duże lasy, których rozległe połacie mają charakter zbliżony do naturalnego.

Powierzchnia:

1035 km²

Województwa:

lubelskie i podkarpackie

Mezoregiony:

Roztocze Środkowe, Roztocze Wschodnie, Równina Biłgorajska i Padół Zamojski

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura2000:

OSO: Puszcza Solska, Dolina Sołokij, Zlewnia Górnej Huczwy, Dolina Górnej Łabuńki, Ostoja Tyszowiecka, SOO: Roztocze Środkowe, Dolina Łabuńki i Topornicy, Horyniec, Uroczyska Puszczy Solskiej, Uroczyska Lasów Janowskich

Liczba gatunków ptaków:

268 gatunków, w tym 166 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoja obejmuje pas łagodnych wzniesień (do wysokości 150–200 m, z kulminacjami – Wapielnią, Wielkim Działem oraz Długim i Krągłym Gorajem), poprzecinanych dolinami.

Największą rzeką przepływającą przez ostoję jest Wieprz. Południowy skłon Roztocza odwadniają spływające do Sanu liczne potoki i małe rzeki: Rata, Papiernia, Świdnica, Tanew, Sopot, Szum i Czarna Łada. Ponad połowę powierzchni ostoi zajmują lasy, mozaikowo występujące z polami, ugorami oraz ciągami zabudowy zagrodowej. Znaczna część lasów ma charakter zbliżony do naturalnego, a ich trzon stanowią lasy Roztoczańskiego Parku Narodowego, gdzie średnia wieku drzewostanu przekracza 100 lat, a płaty starodrzewów osiągają wiek 250 lat. W dolinach Wieprza, Sołokiji i Topornicy zlokalizowane są stawy rybne (najciekawsze w Tarnawatce, Topornicy i Hrebennem).

Ostoja to jedno z najważniejszych w Polsce refugium ptaków – zwłaszcza leśnych, oraz siedlisk otwartych. Populacje lęgowe 19 gatunków sieci Natura 2000 (w tym status 3 gatunków globalnie zagrożonych) – osiągają rangę kluczowych (są przedmiotem ochrony obszaru): podgorzałki (globalnie zagrożony), bączka, bociana białego, bociana czarnego, trzmiełojada, orlika krzykliwego, derkacza, zielonki, rycyka (globalnie zagrożony), puszczyka uralskiego, dzięcioła czarnego, dzięcioła zielonosiwego, dzięcioła białoszyjnego, dzięcioła średniego, dzięcioła białogrzbietego, lerki, jarzębatki, muchołówki małej i muchołówki białoszyjej. Na szczególną uwagę zasługuje populacja trzmiełojada

Turystyka:

Infrastruktura turystyczna Roztocza oferuje sieć pieszych i rowerowych szlaków turystycznych. Uzupełniona jest o lokalne sieci ścieżek dydaktycznych (przyrodniczych, geologicznych, historycznych), zwłaszcza w Roztoczańskim Parku Narodowym i nadleśnictwach: Zwierzyniec, Tomaszów, Józefów i Narol, a także szlaki rowerowe – zwłaszcza centralny szlak rowerowy Roztocza (od Kraśnika do Lwowa).

Dojazd:

Do Zamościa – oddalonego od ostoi o kilkanaście kilometrów – można dojechać bez problemu z całej Polski drogami krajowymi nr 17 i 74. Z Zamościa zaś do ważniejszych miejscowości ostoi (Tomaszowa, Zwierzynca, Krasnobrodu, Józefowa) kursują co kilkanaście minut autobusy i komunikacja prywatna (tzw. busy) drogą krajową nr 17 i 74 oraz drogami wojewódzkimi, a w okresie wiosenno-jesiennym krajoznawczy szynobus relacji Lublin–Bełżec.

Noclegi:

W ostoi jest bardzo dobrze rozwinięta sieć kwater agroturystycznych i praktycznie w co drugiej wsi można znaleźć miejsce noclegowe, zaś większe miejscowości (np. Zwierzyniec i Krasnobród) i miasta (głównie Zamość i Tomaszów Lubelski) oferują również pensjonaty i hotele o wysokim standardzie. W celu zakwaterowania najlepiej jest skorzystać z informacji w internecie, gdzie dostępna jest kompletna baza danych na temat możliwości pobytu w ostoi.

Fot. 1. (poniżej)

Krajobraz Rostocza
fot. Przemysław Stachyra

Fot. 2. (poprzednia strona)

Trzmiełojad jest jednym z klu-
czowych gatunków w ostoi
fot. Przemysław Stachyra

Warto zobaczyć:

→ urozmaicona rzeźba sprawia, że malowniczych punktów obserwacyjnych jest pod dostatkiem – gdziekolwiek by się nie zatrzymać. Można z nich obserwować zarówno faunę i florę, jak też krajobraz naturalny i kulturowy oraz aspekty architektoniczne (w tym zabytkową zabudowę wiejską, miejską i sakralną, kurhany, stanowiska geologiczne)

– ptaka drapieżnego podobnego do myszołowa – którego liczebność przekracza 200 par, będąc jedną z najliczniejszych w Polsce i Europie. Z ciekawych gatunków, nielęgowych w ostoi, widziano dotąd: kormorana małego, pelikana kędzierzawego, czapłę modronosą, czapłę purpurową, kanię rudą, błotniaka stepowego, orlika grubodziobego, orła przedniego, gadożera, kurhannika, drzemlika, kobczyka, sokoła wędrownego, szablodzioba, szczudłaka, ostrygojada, brodzca pławnego, terekę, biegusa płaskodziobego, płatkonoga szydłodziobego, mewę czarnogłową, rybitwę wielkodziobą, rybitwę białoczelną, świergotka rdzawogardłego, siwerniaka, pliszkę cytrynową, wójcika.

Wszystkie lęgowe gatunki ptaków będące przedmiotem ochrony obszaru Rostocze można zaobserwować z miejsc łatwo dostępnych – wystarczy mieć ogólną wiedzę o ich rozpoznawaniu, biologii, preferencjach siedliskowych oraz posiadać w miarę dobrą lornetkę. W okresie migracji wiosennej i jesiennej stwierdzenie większości rzadkich gatunków, o których mowa powyżej – łatwe nie będzie, ale warto prowadzić obserwacje na stawach, zwłaszcza w Tarnawatce i Topornicy.

Symbol flory Rostocza – obuwik pospolity dość powszechnie jeszcze występuje na ciepłolubnych płatach roślinności oraz w widnych lasach dębowych oraz lipowo-grabowych. Z innych gatunków roślin rzadkich i zagrożonych wymienić należy: grzybienie północne, trzy gatunki rosiczek, bagnicę torfową, fiołka bągiennego, kosaćca syberyjskiego, ciemnyżycę czarną, kilkanaście gatunków storczyków (m.in. kruszczyki: ostroplatkowego i rdzawoczerwonego, buławniki: czerwonego i mieczolistnego), widłaki: torfowca, wronca i spłaszczonego oraz mącznicę lekarską.

Rostocze to najważniejsza na Lubelszczyźnie (obok Puszczy Solskiej) ostoja wilków i rysi, stale przebywają tam 2–3 watahy wilków oraz 2 rodziny rysi. Ponadto Rostocze stanowi ważną w Polsce ostoję chrząszczy związanych z lasami o pierwotnym charakterze (pachnicy dębowej, jelonka rogacza oraz niezauważalnego okiem laika zagłębka bruzdkowanego); motyli łąkowych – modraszków (naustiousa, telejusa), czerwończyków (nieparka i fioleotka), przepłatki aurinii oraz niepylaka mnemozyna związanego z lasami bukowymi; ważek – trzepli zielonej, zalotki większej oraz iglicy małej; minogów (ukraińskiego i strumieniowego); ryb (głowacza białopłetwego, piskorza i kozy), herpetofauny – traszki grzebiąstej, kumaka nizinnego, żółwia błotnego i gniewosza plamistego, a także nietoperzy – mopka i nocków (Bechsteina, łydkowłosego i dużego) oraz bobra europejskiego i wydry.

Dolina Środkowej Odry (OSO)

Paweł Czechowski

Duże fragmenty kilku odmian mało przekształconych lasów łągowych.

Powierzchnia:

337,8 km² (170 km rzeki)

Województwo:

lubuskie

Mezoregiony:

Obniżenie Głogowsko-Milickie, Pradolina Warciańsko-Odrzańska, Pojezierze Lubuskie

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry, Wielki Łęg Obrzański, Pojezierze Sławskie, Ujście Warty
S00: Dolina Dolnego Bobru, Rytna Grażyny, Lasy Dobrosułowskie, Nowosolska Dolina Odry

Liczba gatunków ptaków:

250 gatunków, w tym 151 łągowych

Fot. 1. (poniżej)

Dolina Środkowej Odry jest jedną z najważniejszych w kraju ostoi łągowych kani rudej
fol. Cezary Korkosz

Fot. 2. (następna strona)

Widok na dolinę Środkowej Odry
fol. Paweł Czechowski

Warto zobaczyć:

→ Muzeum Bociana Białego w Kłopotcie

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoją obejmuje obszar od miejscowości Czerna powyżej Bytomia Odrzańskiego do wsi Nowy Lubusz poniżej Słubic. Dolina jest tu stosunkowo rozległa, ma od 5 do 10 km szerokości. Koryto Odry jest uregulowane, a użytki rolne i zabudowa zabezpieczone są przed powodzią wałami. Duża część ostoi jest zalewana podczas wysokich stanów wody w Odrze.

Poszczególne fragmenty doliny charakteryzują się odmiennymi siedliskami. Od Nowej Soli do ujścia Obrzycy występują siedliska charakterystyczne dla wolno płynącej rzeki nizinnej. Najcenniejszy walor stanowią tu duże, doskonale zachowane i niemal naturalne partie lasów łągowych. Liczne są starorzecza z rzadkimi zespołami kotewki orzecha wodnego i salwinii pływającej oraz rozległe obszary łąk zalewowych. W rejonie Krosna Odrzańskiego dominują z kolei tereny otwarte, w części wykorzystywane jako łąki kośne i pastwiska. Znajdują się tu też fragmenty rzadkich łągów wiązowych. Między ujściem Nysy Łużyckiej, a ujściem Pliszki przeważają wielkoobszarowe pola. W okolicach Słubic znajdują się partie lasów łągowych oraz regularnie zalewanych błoni nadrzecznych.

Dolina Środkowej Odry stanowi jedną z najważniejszych w kraju ostoi łągowych kani czarnej, kani rudej i dzięcioła średniego. Jest także ważnym obszarem dla gęsi i łabędzia krzykliwego w okresie migracji i zimowania. W jej obrębie gniazduje liczna populacja bociana białego, a we wsi Kłopot znajduje się jedna z większych kolonii tego gatunku w zachodniej części kraju. Ostoją jest także ważnym łągowiskiem derkacza, żurawia i dzięcioła zielonego, a także jednym z niewielu w regionie miejsc gniazdowania rybitw białoskrzydłych i białowąsych. Otwarte tereny nadodrzańskie są miejscem licznego zimowania błotniaka zbożowego i drzemlika.

Okres łągowy to czas, w którym można obserwować najcenniejsze w dolinie gatunki ptaków. W pierwszym rzędzie trzeba tu wymienić oba gatunki kań polujących nad Odrą i pobliskich terenach otwartych oraz dzięcioła średniego – gniazdującego w dąbrowach i grądach. Na starorzeczach w ich najbliższym otoczeniu gniazdują gągoły, żurawie, błotniaki stawowe, trzciniaki i brzęczki. W lasach usłyszymy dzięcioły zielone i dzięcioły czarne, gniazdują tam także trzmielojady, a rzadziej – bociany czarne. Nocą w dolinie Odry odzywają się derkacze i przepiórki, a z ptaków wróblowych świerszczaki, strumieniówki oraz słowiki – rdzawe i szare. Na terenach otwartych spotkamy polujące błotniaki łąkowe.

Jeszcze większe bogactwo gatunkowe oferuje czas wędrówek. Wiosną na licznych rozlewiskach spotkamy wielogatunkowe stada kaczek. Na polach i łąkach żerują oraz odpoczywają duże (czasami wielotysięczne) stada gęsi, głównie zbożowych i białoczelnych. Wśród nich wypatrzyć można również rzadsze gatunki. Obserwować tu można także stada czajek i siewek złotych.

Jesienią na polach licznie gromadzą się żurawie. Widywane są tu również licznie ptaki szponiaste, w tym myszolowy włochate, błotniaki zbożowe, drzemliki i rzadziej sokoły wędrownne. W korycie rzeki polują rybołowy.

Zimą na Odrze regularnie widywane są bielaczki, a rzadziej uhle i ogorzalki. W tym okresie przebywa tam też kilkanaście bielików. Na polach zimują duże stada łabędzi krzykliwych i niemych, wśród których widywane są łabędzie czarnodziobe. Z ptaków wróblowych regularnie i niekiedy w większych stadach stwierdzany jest rzepołuch, rzadziej i raczej pojedynczo śnieguły, a wyjątkowo górniczki.

Dolina Odry to nie tylko ptaki. Liczne tereny podmokłe stwarzają dobre warunki do rozmnażania dla wielu gatunków płazów, w tym traszki grzebieniastej i kumaka nizinnego. Z najciekawszych ssaków warte wymienienia są: bóbr, wydra i borsuk. Dolina Odry jest też miejscem występowania takich rzadkich gatunków owadów, jak czerwończyk nieparek, modraszek telejus, modraszek nausitous czy kozioróg dębosz.

W granicach ostoi stwierdzono co najmniej 12 siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, w tym łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe oraz łągowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe. Cennymi siedliskami są także aluwialne łąki selernicowe, charakterystyczne dla dolin dużych rzek, występujące m.in. na Polderze Krzesińskim w granicach Krzesińskiego Parku Krajobrazowego.

Najciekawsze miejsca do obserwacji przyrody doliny Odry to okolice Nowej Soli, rozległe grądy koło Krępy, tereny zalewowe (tzw. Czarna Łacha) powyżej Krosna Odrzańskiego, rozległe pola uprawne między Kłopotem i Bieganowem oraz okolice Słubic.

Turystyka:

Infrastruktura turystyczna na obszarze ostoi nie jest bogata. Ścieżki przyrodnicze znajdują się jedynie na terenie Krzesińskiego Parku Krajobrazowego. Przy Muzeum Bociana Białego wybudowana jest wieża widokowa, z której można obserwować gniazdujące bociany.

Dojazd:

Zwiedzanie doliny warto zacząć od którejś z większych miejscowości. Do Bytomia Odrzańskiego można dojechać drogą wojewódzką nr 292, zjeżdżając z drogi krajowej nr 3. Można tu również dotrzeć pociągiem (trasa Zielona Góra–Wrocław). Do Cigacic i Nowej Soli dojeżdżamy drogą krajową nr 3, a do tej ostatniej także pociągiem (trasa jak wyżej). Do Krosna Odrzańskiego, Cybinki i Słubic z Zielonej Góry prowadzi droga krajowa 32 i dalej droga nr 29. Do mniejszych miejscowości leżących wzdłuż doliny Odry prowadzą liczne drogi o randze powiatowej lub gminnej.

Noclegi:

W Muzeum Bociana Białego w Kłopotcie, w hotelach w Zielonej Górze, Nowej Soli, Sulechowie, Krośnie Odrzańskim oraz gospodarstwach agroturystycznych w mniejszych miejscowościach.

Puszcza Notecka (OSO)

Dariusz Kujawa

Największy zwarty obszar lasów iglastych w Polsce, położony między Notecią na północy i Wartą na południu.

Powierzchnia:

1782 km²

Województwo:

lubuskie, wielkopolskie

Mezoregiony:

Puszcza Notecka, Pojezierze Międzychodzko-Sierakowskie

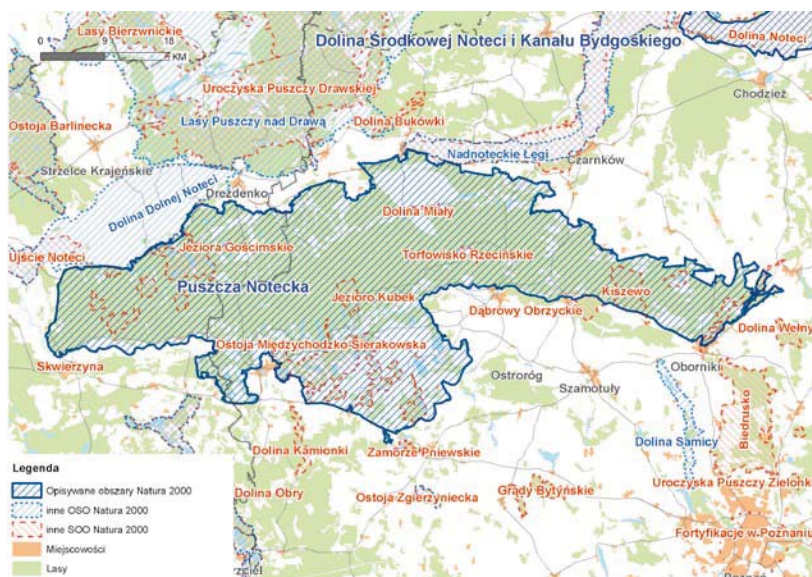
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dolina Dolnej Noteci, Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego, Nadnoteckie Łęgi, Lasy Puszczy nad Drawą, Dolina Samicy

S00: Jeziora Gościńskie, Ostoja Międzychodzko-Sierakowska, Jeziora Pszczewskie i Dolina Obry, Ujście Noteci

Liczba gatunków ptaków:

234 gatunki, w tym 162 lęgowe

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Bory Puszczy Noteckiej rosną na wydmach śródlądowych, wznoszących się na wysokość 20–40 m. Zagłębienia między nimi miejscami wypełnione są przez torfowiska. Jedynym ciekim jest rzeka Miałą, która płynie od Nowin przez Hamrzysko i dalej przez zatorfione jeziora w okolicy Białej, Miałów i Piłki, po czym wpada do Noteci k. Chełstu. Na terenie puszczy znajdują się również dwa obszary z jeziorami rynnowymi o charakterze wytopiskowym: na południe od Drezdenka i na północ od Sierakowa.

Pojezierze Międzychodzko-Sierakowskie to z kolei obszar morenowy, o bardzo urozmaiconej rzeźbie. Najwyższe wzniesienie znajduje się k. Kwilcza (126 m n.p.m.). Liczne są jeziora o charakterze rynnowym, największe to Chrzypskie Wielkie i jezioro Wielkie k. miejscowości Strzyżmin. Wyróżniającym się elementem krajobrazu jest dolina Warty, we wschodniej części obszaru głęboka, wąska i kręta, potem rozszerzająca się ku zachodowi. Obrzeża doliny porastają lasy łąkowe, olsy i fragmenty lasów dębowych. Na południe od doliny dominuje krajobraz rolniczy, z nielicznymi lasami porastającymi wzgórzka lub brzegi jezior.

W ostoi najbardziej cenne są licznie tu występujące gatunki ptaków związane z obszarami leśnymi: lerka (na zrębach, uprawach, obrzeżach lasów), dzięcioł czarny (starodrzewy wszystkich typów),

Turystyka:

Przy siedzibach nadleśnictw zlokalizowane są ścieżki edukacyjno-przyrodnicze (szczegóły na stronach internetowych nadleśnictw). Okolice Wronek, Sierakowa, Międzychodu, Gościmia i Krucza to przepiękne tereny do wędrówek rowerowych. Dla bardziej wymagających rowerzystów polecamy wyprawy do wnętrza Puszczy Noteckiej po gruntowych drogach przez wzgórzka i doliny wydmowych borów.

Istnieją dobre warunki do spływów kajakowych jeziorami lub rzekami Wartą i Miałą. Bory w okolicy Wronek, Sierakowa, Międzychodu i Drezdenka są doskonałym miejscem grzybobrania oraz zbioru jagód.

Najpiękniejszymi krajobrazowo rejonami ostoi są okolice Chrzypska Wielkiego z punktem widokowym w łązeczkach, z którego rozciąga się widok na malownicze jezioro Chrzypskie Wielkie z trzema wyspami. Użytek ekologiczny „Wrzosowe wydmy” znajduje się na zachód od Chojna. Jest tam najdłuższy piaszczysty pas wydm śródlądowych, jesienią pokryty kobiercem kwitnących wrzósów.

Fot. 1. (poniżej)

Fragment Puszczy Noteckiej
 fot. Tomasz Wilk

Fot. 2. (poprzednia strona)

Charakterystycznym gatunkiem ostoi
 jest lelelek
 fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- klasztor w Bąblinie
- kościół w Boruszynie
- budynek dawnej niemieckiej strażnicy granicznej w Chełście
- dworek w Bzowie
- grób żołnierzy napoleońskich w Chojnie
- pałacyk myśliwski w Gniwomierzu
- zamek w Goraju (dawna siedziba rodu Hochbergów)
- kościół neoromański w Gościmiu
- muzeum młynarstwa w Jaraczu
- kościół szachulcowy w Karwinie
- dwór w Kruczu
- ratusz w Obrzycku
- pałac Raczyńskich w Zielonej Górze
- kościół w Parkowie o unikatowym kształcie rotundy
- kościół pobernardyński w Sierakowie
- zamek Opalińskich w Sierakowie
- drewniany kościół w Welnie

lelelek (uprawy i widne starodrzewy), oba gatunki kań i bielik. Ostoja jest również miejscem licznego gniazdowania żurawia, gągoła, błotniaka stawowego i łabędzia niemego.

Z pozostałych zwierząt warto wymienić wilki, bytujące tu w liczbie do kilkunastu osobników. Liczne są też bobry.

Cenne przyrodniczo są zbiorowiska roślinności torfowiskowej w następujących miejscach: Bagno Chlebowo k. Połajewa, torfowiska nad jeziorem Rześcińskim w okolicy Wronek, Mszar nad jeziorem Mnich k. Sierakowa Wlkp., Buki nad Jeziorem Lutomskim w rejonie Sierakowa Wlkp., Bukowy Ostrów k. Kwilcza (stanowisko owadożerne roślino – aldrowandy pęcherzykowej) i Uroczysko Lubiawskie k. Gościmiu.

Do prowadzenia obserwacji przyrodniczych obszary leśne najatrakcyjniejsze są wiosną i wczesnym latem. W tym samym czasie jeziora i pola tętnią gwarem wędrujących gęsi, kaczek, perkozów, łabędzi, kormoranów, mew, żurawi, szpaków i czajek. Szybko przelatują wędrujące błotniaki, kanie i myszołowy.

Jesienna wędrownica rozpoczyna się od sierpnia. Ptaki na jeziorach pozostają w dużej liczbie aż do zamarznięcia wód (najczęściej w połowie grudnia). Czasami w lekkie zimy największe jeziora nie zamarzają całkowicie, wtedy nieraz tysiączne stada próbują przetrzymać w tych okolicach. Wtedy też najczęściej możemy zaobserwować bielika podczas polowania na gęsi lub kaczki.

Odcinki Warty od Wronek do Międzyzchodu słyną z licznego zimowania kaczek, traczy, gągołów i perkozów. W polnych fragmentach doliny często zatrzymują się myszołowy ze wschodu i północy Europy.

Dojazd:

Najdogodniej jest dojechać koleją: linia kolejowa Poznań–Szczecin (wsiadamy na przystankach kolejowych: Wronki, Mokrz-Miały lub Drawski Młyn) lub autobusami PKS (linie autobusowe z Poznania w kierunku Obornik, Wronek, Międzyzchodu lub Gorzowa Wielkopolskiego). Można również przyjechać samochodem, korzystając z dróg nr 11, 92, 184, 160, 185, 178.

Noclegi:

Chata Zbójców w Bucharzewie, hotel Olympic we Wronkach, kwatery i gospodarstwa agroturystyczne w Zatomiu, Chorzępowie, Chrzypsku Wielkim, Karolewie, Chojnie, Lubiakowie i Gościmiu.

Ujście Warty (OSO)

Agnieszka Mielczarek

Jedna z najcenniejszych ostoi europejskich, czasami skupiająca równocześnie do 250 000 ptaków, jej centrum stanowi Park Narodowy „Ujście Warty”.

Powierzchnia:

332 km²

Województwo:

lubuskie

Mezoregiony:

Kotlina Gorzowska, Kotlina Freienwaldzka

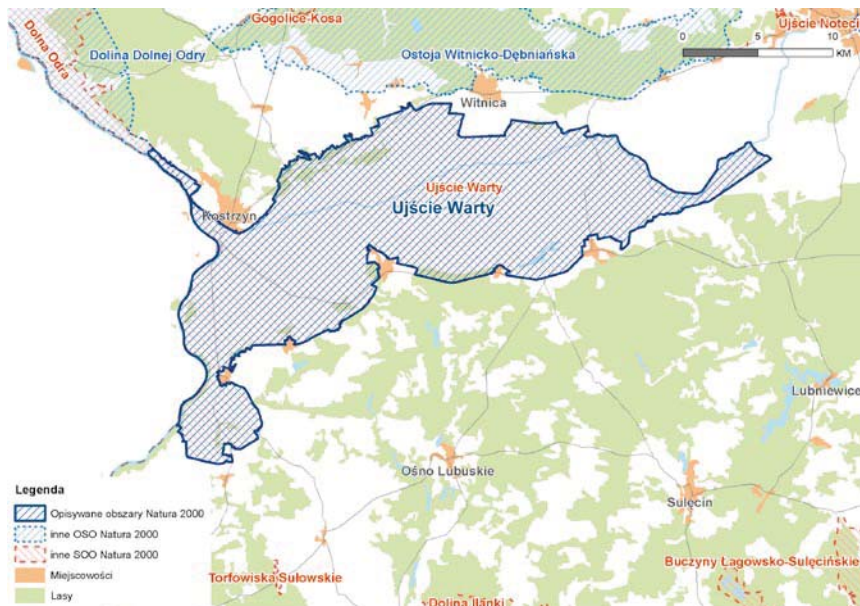
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Ostoja Witnicko-Dębniańska, Dolina Środkowej Odry, Dolina Dolnej Odry

S00: Dolna Odra, Torfowiska Sułowskie, Buczyny Łagowsko- Sulęcińskie

Liczba gatunków ptaków:

270 gatunków, w tym 170 lęgowych

Fot 1. (następna strona)

W ostoi co roku pojawia się ok. 100 000 gęsi
fot. Cezary Karkosz

Fot 2. (poniżej)

Ujście Warty
fot. Marta Prange

Warto zobaczyć:

- Muzeum Łąki w Owczarach
- „Przyrodniczy Ogród Zmysłów” i wieżę widokową w Chyrzynie
- ruiny zamku joannitów i kościół w Słońsku
- Stare Miasto w Kostrzynie nad Odrą
- zespół folwarczno-pałacowy i kościół w Dąbroszynie
- zabytkowe pompownie w Słońsku i Kostrzynie
- Muzeum Chwały Oręza Polskiego oraz Park Drogowskazów i Kamieni Miłowych w Witnicy
- Park Dinozaurów w Nowinach Wielkich
- ZOO Safari w Świerkocinie

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję stanowią tereny podmokłe, łąki i pastwiska pocięte licznymi rowami melioracyjnymi, kanałami i starorzeczami, nieliczne lasy: grądy, łęgi, buczyny, które występują tylko na północnych i południowych krańcach, a także pola uprawne. Są to tereny zalewowe dolnego odcinka Warty, jej ujście do Odry, fragment doliny Odry. W okresie wczesnowiosennym zazwyczaj 1/3 obszaru jest zalana wodą, która gromadzi się tu od późnej jesieni, a najwyższe jej stany notowane są na przełomie marca i kwietnia. Roczne wahania poziomu wody sięgają 4 m. Jest to krajobraz półnaturalny, który kształtował się od drugiej połowy XVIII w., kiedy to Fryderyk Wielki zarządził przeprowadzenie prac melioracyjnych. Jedyne w okolicy Pamięcina i Owczar wykształciły się sucholubne murawy, porośnięte roślinnością stepową.

Dzięki kilkuwiekowemu użytkowaniu tego obszaru, poprzez ekstensywną gospodarkę rolną, której ważnym elementem był, i nadal jest, wypas bydła i koni, wykształciły się korzystne warunki dla ptaków. Ujście Warty to niezwykle ptasie eldorado. Dla 40 gatunków lęgowych jest to ostoja o randze europejskiej, są to m.in.: kropiatka, rybitwa białoczelna i czarna, derkacz i wodniczka.

Przez cały rok w ostoi wiele się dzieje. Wiosna to czas, kiedy Ujście Warty opanowane jest przez tysiące ptaków rozpoczynających okres lęgowy. Poczynając od gęgaw (lokalna populacja należy do najliczniejszych w kraju), które pojawiają się tu bardzo wcześnie (lutymarzec) i szukają wśród zalanych obszarów miejsca na założenie gniazda, poprzez bataliony, dla których ostoja stanowi miejsce postoju i toków, po m.in. perkozy, niezliczone kaczki (gągoły, czernice, płaskonosy, cyraneczki itd.), ohary, czaple, rycyki, sieweczki, mewy i rybitwy. Ujście Warty upodobały sobie także gatunki bardzo rzadkie w Polsce. Co roku gnieździ się tu kilka par ostygojadów, a w 2011 r. szczęśliwie odchowala potomstwo para szczydlaków.

Lato to okres pierzenia się ptaków. Kaczki, łabędzie, bociany, żurawie i gęsi ukrywają się wśród roślin, by bezpiecznie wymienić pióra. We wrześniu, na mokradłach, zaczynają się gromadzić wielkie stada żurawi (ok. 10 000 osobników), które szykują się do wędrowki na południowy-zachód. Jesienią ostoja staje się królestwem dla migrujących ptaków, głównie gęsi arktycznych, wśród których najliczniejsza jest gęś zbożowa (symbol Parku Narodowego „Ujście Warty”). Średnio, co roku pojawia się tu ok. 100 000 gęsi. Zima charakteryzuje się liczną obecnością łabędzi krzykliwych

(ok. 2500), dla których ostoja jest najważniejszym miejscem zimowania w Polsce, jak również bielików, których liczebność szacuje się na ok. 60 osobników.

Ujście Warty to nie tylko ptaki. Występuje tu wiele ssaków (ponad 40 gat.), w tym kilka gatunków tzw. „naturowych”, tj. bóbr, wydra, czy nocek duży i mopek (nietoperze, które zimują m.in. w ruinach kostrzyńskiej Starówki), które kwalifikują obszar do sieci Natura 2000. Dodatkowo, teren ten obfituje w dziki, sarny i jelenie, które przy odrobinie szczęścia można zaobserwować. Wśród płazów, wymienionych w Dyrektywie Siedliskowej, można tu spotkać kumaka nizinnego i traszkę grzebieniastą.

Dojazd:

Najważniejsze drogi obszaru to droga krajowa nr 22 relacji Kostrzyn-Słońsk-Krzeszyce, droga krajowa nr 31 między Kostrzynem a Górzycą oraz droga wojewódzka nr 132 między Kostrzynem a Gorzowem Wlkp. Dotarcie koleją również nie jest trudne, gdyż Kostrzyn nad Odrą jest jednym z większych węzłów kolejowych regionu. Oferuje dość częste połączenia z Krzyżem, Zieloną Górą czy Szczecinem. Do niektórych miejscowości można dostać się autobusem PKS z Kostrzyna. Oczywiście najwygodniej jest jednak poruszać się samochodem.

Noclegi:

Hotele oraz kwatery prywatne w Kostrzynie, Słońsku i Witnicy.

Turystyka:

Na uwagę zasługują ścieżki przyrodnicze wytyczone na terenie Parku Narodowego: „Mokradła”, „Olszynki”, „Ptasim szlakiem”, „Na dwóch kółkach przez Polder Północny” oraz punkty obserwacyjne, np. II Górką czy wieża widokowa Czarnowska Górką. Przez ciekawy teren, w obrębie Parku Krajobrazowego „Ujście Warty”, zostały poprowadzone szlaki „Gęgawy” i „Derkacza”, których twórcą jest Towarzystwo Przyjaciół Słońska „Unitis Viribus”. Jego członkowie w 2002 r. powołali do życia Rzecznictwo Ptasie. Trasy te należy pokonywać pieszo lub rowerem. W okolicy można uprawiać także turystykę wodną (głównie kajakową) po Warcie, Starej Warcie lub wodach poza granicami Parku Narodowego. Dozwolone jest wędkowanie, jednak należy dostosować się do istniejących regulaminów. Ciekawostką turystyczną jest prom w Kłopotowie, przeprawiający się na prawy brzeg Warty, który umożliwia objeżdżanie rowerem całego Parku Narodowego.

Pradolina Warszawsko-Berlińska (OSO)

Tadeusz Musiał, Radosław Włodarczyk

Pradoliny Bzury i Neru, pomiędzy Łowiczem i Dąbiem. Duże obszary ekstensywnie użytkowanych, zalewowych łąk, urozmaiconych mozaiką starorzeczy, turzycowisk, łożowisk i olsów. Ciekawe pod względem przyrodniczym duże gospodarstwa rybackie.

Powierzchnia:

234,1 km²

Województwa:

łódzkie, wielkopolskie

Mezoregion:

Równina Łowicko-Błońska

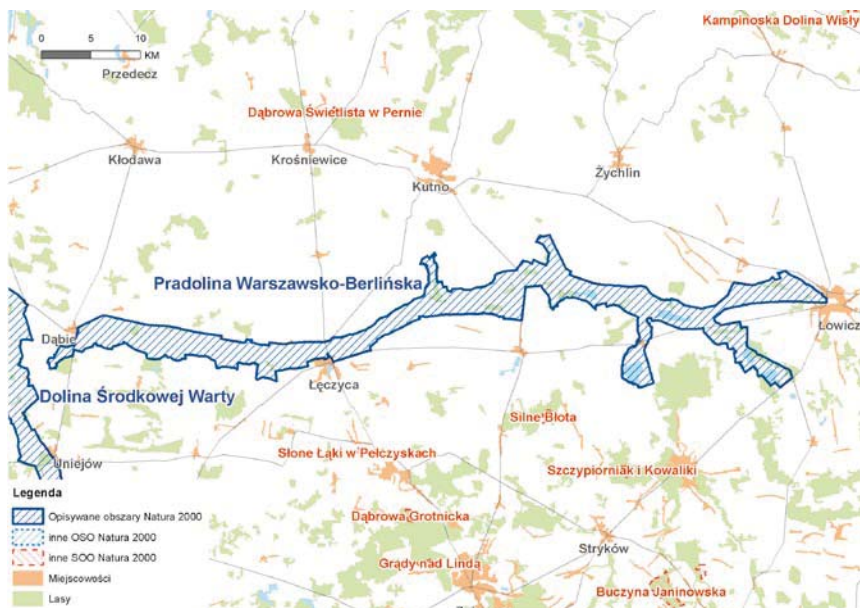
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dolina Środkowej Warty, Zbiornik Jeziorsko

S00: Pradolina Bzury-Neru

Liczba gatunków ptaków:

250 gatunków, w tym 148 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Obie rzeki na tym obszarze są uregulowane, a ich koryta wyprostowane i obwałowane. Pradolina pocięta jest gęstą siecią rowów melioracyjnych, a nieliczne starorzecza pozarastały i szybko znikają. W krajobrazie dominują łąki i pastwiska, a w miejscach, gdzie dawniej pozyskiwano torf, pozostały liczne torfianki. Unikatowy rezerwat roślinności halofilnej k. Błonia na skutek nadmiernego osuszenia tych terenów stracił niestety swoje walory. Po południowej stronie doliny Bzury istnieją kompleksy stawów rybnych: w Walewicach, Borowie, Psarach k. Bielaw oraz stawy Okręt i Rydwan k. Domaniewic.

Pradolina Warszawsko-Berlińska jest obecnie ważna przede wszystkim dla ptaków w czasie migracji. Wiosną najatrakcyjniejszymi terenami są zachodnia część doliny Neru, czyli obszar pomiędzy Dąbiem i Nagórkami, a także środkowa część doliny Bzury, od Kter do Orłowa. Największą atrakcją w tym czasie są duże stada migrujących gęsi i kaczek. Wśród wielotysięcznych stad gęsi zbożowych, białoczelnych i gęgaw można również obserwować radsze gatunki: bernikle białolice, obroźne i rdzawoszyje, a także gęsi krótkodziobe. W dolinie Neru wygodny do prowadzenia obserwacji gęsi jest wyniesiony ponad dno doliny nasyp kolejowy pomiędzy Chorzepinem a Kupininem. Poza tym często wielotysięczne stada można zaobserwować z lekko wyniesionej drogi polnej między Kosewem a Leszmem. W dolinie Bzury dobrymi punktami obserwacyjnymi są północne krawędzie doliny w okolicach

Turystyka:

Pradolina, ze względu na swój wybitnie rolniczy charakter, nie ma wytyczonych szlaków turystycznych. Generalnie są to grunty prywatne, jednak nie ma potrzeby uzgadniania wejścia z ich właścicielami. Właściciele i zarządcy stawów rybnych raczej przychylni są obserwatorom przyrody, ale żeby nie uległo to zmianie, należy starać się każdorazowo uzyskać pozwolenie.

Dojazd:

Na północy prawie równolegle do pradoliny biegnie droga krajowa nr 2, a droga nr 1 przecina ten obszar w Łęczycy. Od strony południowej polecamy poruszanie się drogą nr 703, skąd dolinę mamy w zasięgu wzroku od Łowicza do Wilczkowiec. Dolinę Neru będziemy oglądać z okien samochodu, jadąc po stronie północnej drogą od Topoli Królewskiej aż do Dąbia. Dojechać można także koleją do Łowicza lub Łęczycy albo skorzystać z usług dojeżdżających prawie wszędzie autobusów.

Noclegi:

W Łęczycy, Łowiczu, Dąbju, Walewicach i Sobocicach.

Fot. 1. (poniżej)
Dolina Neru
fot. Tadeusz Musiał

Fot. 2. (poprzednia strona)
Na szczególną ochronę zasługują
stanowiska lęgowe kulika wielkiego
w dolinie Neru
fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- Tum, z romańską kolegiatą i wczesnopiastowskim grodziskiem
- gotyckie kościoły w Sobocie i Chruslinie
- Średniowieczny zamek w Łęczycy
- XVIII–XIX-wieczne dwory szlacheckie (Walewice, Borów, Młogoszyn, Ktery, Psary, Łęki Kościelne)

Siemienic, Siemieniczek i Kter, a także droga asfaltowa przecinająca dolinę w okolicy Orłowa. Jeżeli poziom zalewu pradoliny jest wysoki i na przełomie marca i kwietnia na łąkach utrzymują się jeszcze rozlewiska, można obserwować duże stada przelotnych świstunów, rożeńców, płaskonosów i cyraneczek. Liczne bywają także ptaki siewkowate: siewki złote, bataliony, czajki i różne gatunki brodziec.

Gdy rozlewiska stopniowo wysychają, ptaki zatrzymują się na stawach rybnych i tam łatwe do obserwacji są wtedy liczne krwawodzioby, rycyki, brodziec śniade i samotniki, a także stada łączaków, czajek i batalionów. Zarówno wiosną, jak i jesienią wielką atrakcją są pojawiające się licznie na stawach (nawet do 200 osobników) łabędzie czarnodziobe.

Na uwagę i szczególną ochronę zasługują stanowiska lęgowe kulika wielkiego w dolinie Neru w okolicach Zbylczyc, Leszna, Kosewa i Bronna. Niezwykle cenne są stanowiska wodniczki (nawet do 14 śpiewających samców) na podmokłych łąkach turzycowych w okolicy Nagórek i Karszewa. Na obszarze całej pradoliny można spotkać lęgowe żurawie (szczególnie w dolinie Bzury na odcinku Młogoszyn–Ktery), podróżniczki (liczne w okolicy Krzewa i Karszewa w dolinie Neru), świerszczaki, wąsatki i bąki. Ostatnie, niezbyt liczne lęgowiska ptaków siewkowych – rycyków, bekasów, czajek i krwawodziobów – zlokalizowane są na łąkach k. Leszna, Nagórek, Rybitw, Kter, Siemienic i Orłowa. Łąki to również tereny regularnego żerowania ptaków drapieżnych gniazdujących w dolinie: bielików, błotniaków łąkowych i stawowych. Jeśli wiosenne rozlewiska są duże i utrzymują się długo, możemy zaobserwować kolonie lęgowe rybitw – czarnych, białowąsych i białoskrzydłych – oraz kolonie śmieszek (w rejonach Krzewo–Kupinin i Ktery–Siemienice).

Jesienią najatrakcyjniejsze są stawy rybne w dolinie Bzury, gdzie zatrzymują się łabędzie czarnodziobe i krzykliwe, nocują stada przelotnych gęsi, a na błocie spuszczonego stawów można natrzeć się do woli na różnorodne gatunki migrujących ptaków siewkowych z rzadkimi na śródlądziu biegusami malutkimi i krzywodziobymi, siewnicami i piaskowcami.

Poza ptakami w okolicach Kter i Goślubia można spotkać daniele – w stadach liczących nawet ponad 50 osobników. Można tam także natknąć się na jelenie czy nawet łosie. Szuwary porastające stare torfianki, łożowiska i olsy są świetną kryjówką dla licznych watah dzików. Koryto rzeki i rowy melioracyjne zasiedlone są przez bobry i wydry. Bardzo liczne są płazy – szczególnie różne gatunki żab i kumak nizinny.

Zbiornik Jeziorsko (OSO)

Tomasz Janiszewski

Duży zbiornik zaporowy na Warcie, jedno z najlepszych miejsc w Polsce do obserwacji ptaków siewkowych.

Powierzchnia:

ok. 100 km²

Województwo:

łódzkie, wielkopolskie

Mezoregion:

Kotlina Sieradzka

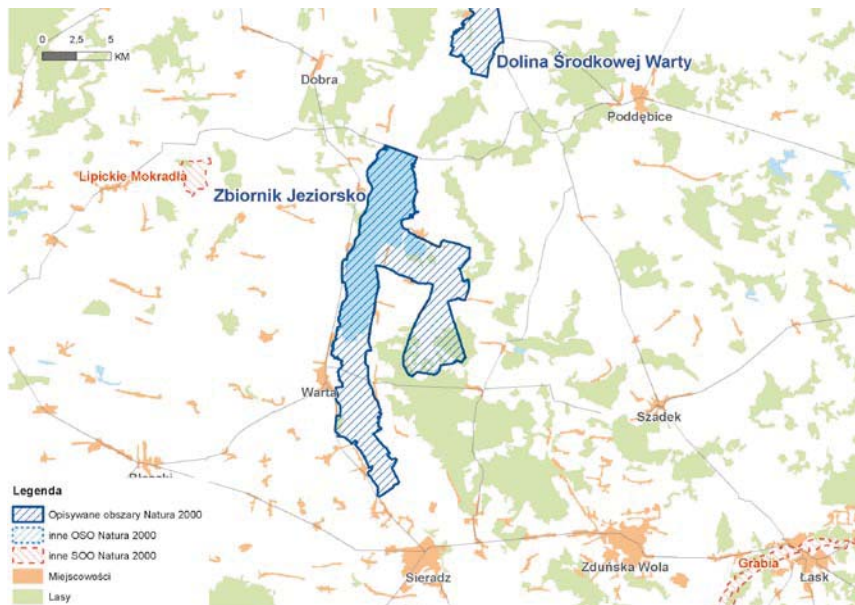
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura2000:

OSO: Dolina Środkowej Warty

S00: Lipickie Mokradła, Grabia

Liczba gatunków ptaków:

250 gatunków, w tym 150 lęgowych

Fot 1. (następna strona)

Dużą atrakcją ornitologiczną ostoi są lęgowe czaple białe
fot. Cezary Karkosz

Fot 2. (poniżej)

Zbiornik Jeziorsko
fot. Tomasz Janiszewski

Warto zobaczyć:

- gotycki kościół i barokowy zespół klasztorny bernardynów w Warcie
- barokowy kościół w Siedlątkowie
- otoczony parkiem, odrestaurowany dwór w Małkowie
- Muzeum Wnętrz Dworskich w Tubądzinie
- zabytkowe dwory w Tubądzinie, Chartupii Wielkiej i Inczewie

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Teren ostoi stanowi przede wszystkim zbiornik zaporowy Jeziorsko wraz z przyległym od południa fragmentem doliny Warty. Obejmuje on jednak także dolinę Pichny i jej dopływy na odcinku od ujścia do Rudnik, kompleks stawów rybnych k. Pęczniewa oraz obszar podmokłych łąk i pastwisk w okolicach Chorążki. Powierzchnia zbiornika przy maksymalnym poziomie piętrzenia wynosi 43 km², przy minimalnym – 17,6 km². W południowej części zbiornika, zalewanej okresowo, wykształciły się duże powierzchnie łożowisk, a miejscami także płyty szuwarów. W cyklu rocznym charakterystyczne dla zbiornika są silne zmiany poziomu wody. Jego napełnianie odbywa się wiosną i kończy się w kwietniu. Z początkiem lipca poziom wody w zbiorniku może ponownie obniżyć się, by osiągnąć stan minimalny w listopadzie. Taki cykl zmian powoduje, że od lipca (ostatnio od sierpnia), znaczną część zbiornika tworzą rozległe, płytkie rozlewiska i duże powierzchnie błotnistych plaż. I właśnie w tym okresie, teren zbiornika jest najatrakcyjniejszy dla obserwatorów ptaków. W jego południowej części tworzą się zgrupowania liczące regularnie ponad 20 000 (wyjątkowo do 80 000) różnych gatunków łabędzi, kaczek, gęsi, czapli, mew, siewkowców, a także łysek i żurawi. Jest niewiele miejsc w Polsce, gdzie przelotne siewkowce gromadzą się w tak znacznej liczbie. Stada liczące tysiące czajek oraz setki brodzieńców, batalionów lub bekasów to widok zupełnie zwykły na terenie zbiornika. Późnym latem szczególnie wrażenie robią mieszane stada czapli białych i siwych oraz bocianów czarnych. Jesienią na uwagę zasługują istniejące na terenie zbiornika noclegowiska gęsi (zbożowych, gęgaw i białoczelnych), koncentrujące do kilkunastu tysięcy ptaków oraz żurawi – do 1500 osobników. Gęsi i żurawie żerują za dnia na okolicznych polach, gdzie też można je obserwować (choć lokalizacja najdogodniejszych żerowisk jest zmienna), noc zaś spędzają na bezpiecznych rozlewiskach zbiornika. W przypadku żurawi szczególnie atrakcyjna jest obserwacja ich wieczornego zlotu na noclegowisko. Z kolei osobom chcącym obserwować gęsi zdecydowanie należy polecić poranny, rozpoczynający się o świcie, wylot na żerowiska. Mimo obecności tysięcznych stad ptaków, prowadzenie obserwacji z mniejszej odległości nie jest łatwe. Strefa cofkowa zbiornika, gdzie gromadzą się ptaki, jest bardzo błotnista i pocięta kanałami. Błoto wypełniające dawne obniżenia terenu, sieć kanałów lub starorzeczka jest miejscami głębokie, czasem wręcz nie do przebycia, a wyprawa na „cofkę” wymaga kluczenia między takimi miejscami.

Mniej zaprawionym obserwatorom odradza się samodzielne wyprawy i zaleca prowadzenie obserwacji z brzegu. Miejscem szczególnie atrakcyjnym widokowo, skąd można obserwować znaczny obszar zbiornika, jest wzniesienie k. Glinna. Z kolei w północnej części zbiornika takim punktem jest skarpa w rejonie Siedlątkowa.

Zbiornik jest oczywiście miejscem atrakcyjnym ornitologicznie także na wiosnę. W zalanych łożowiskach w jego południowej części znajdują się kolonie łęgowe kormorana i czapli siwej oraz największej tutejszej atrakcji – czapli białej. Z kolei na łanach pływających roślin, głównie rdestu ziemno-wodnego, budują gniazda rybitwy białowąse i czarne, którym często towarzyszą perkozy – zausznik i dwuczuby. Lista gatunków łęgowych jest znacznie dłuższa i obejmuje także gęgawę, ohara, krakwę, bąka, bączka, żurawia oraz liczne ptaki śpiewające, takie jak słowik szary, brzęczka, remis czy dziwonina. Obserwacje w południowej części zbiornika, do której – poza nielicznymi wyjątkami – ptaki ograniczają swoje gniazdowanie, jesteśmy w tym czasie zmuszeni prowadzić jednak wyłącznie z brzegu. Ta część ostoi objęta jest ochroną rezerwatową i – od 15 kwietnia do 31 lipca – wstęp na jej teren bez zezwolenia jest zabroniony.

W ostoi można także obserwować wiele innych chronionych gatunków zwierząt. Są to przede wszystkim gatunki związane z siedliskami podmokłymi. Liczny na tym terenie jest bóbr, którego zobaczyć jest dość trudno, lecz bardzo łatwo natrafić na ślady jego obecności w postaci zgryzów lub żeremi. Stosunkowo pospolita, choć równie trudna do zobaczenia, jest wydra. Lokalnie, np. na łąkach i w torfiankach k. Chorążki, bardzo liczny jest kumak nizinny. Ciekawe są stopniowo rozwijające się w południowej części zbiornika zarośla i zadrzewienia typowe dla okresowo zalewanych terenów, złożone głównie z różnych gatunków wierzb.

Turystyka:

Przez ostoję biegnie kilka szlaków turystycznych, m.in. Szlak Walk nad Wartą, Szlak Powstańców 1863 r., Szlak im. Władysława Stanisława Reymonta.

Dojazd:

Najłatwiej własnym samochodem. Z Łodzi bezpośrednio drogą nr 710 Łódź – Błaszki lub nr 72 Łódź – Turek (zjazd w Pradze k. Poddębic). Jadąc z zachodu, np. z Poznania, autostradą A2, zjazd w Dąbiu na drogę nr 473 w stronę Uniejowa. Dobrze rozwinięta sieć dróg umożliwia łatwe dostanie się w dowolny punkt na brzegu zbiornika Jeziorsko lub doliny Warty. Można skorzystać także z autobusów PKS kursujących z Łodzi, Sieradza i Turka do Pęczniewa, Brodni, Warty i Jeziorska.

Noclegi:

Zajazd Zapiecek w Rzymsku, hotel „Pod Wiatrakim” w Warcie.

Dolina Dolnej Skawy (OSO)

Damian Wiehle

Kilka kompleksów stawów karpowych, żwirowni, dolny odcinek podgórskiej rzeki Skawy oraz przylegający fragment Wisły.

Powierzchnia:

71 km²

Województwo:

małopolskie

Mezoregion:

Kotlina Oświęcimska

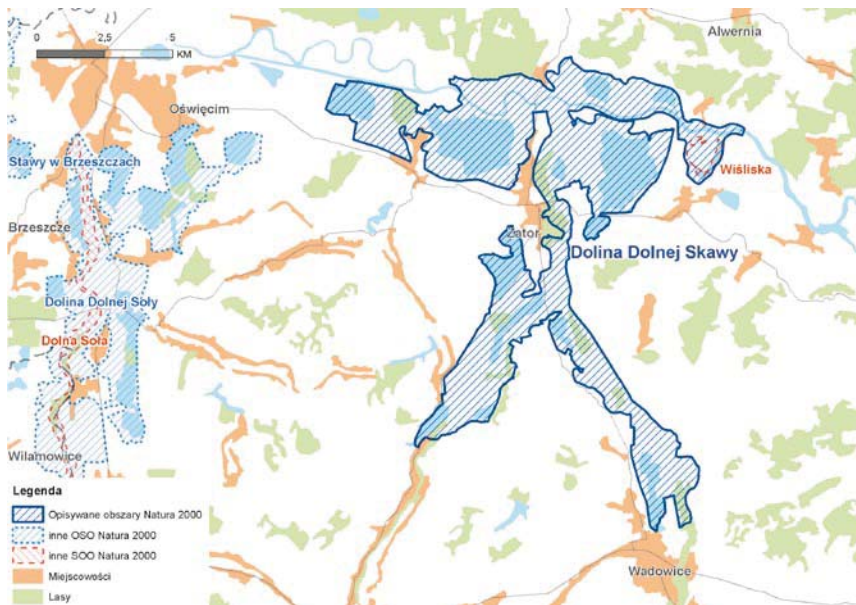
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

SOO: Dolna Soła, Wiśliśka

OSO: Dolina Dolnej Soły, Stawy w Brzeszczach

Liczba gatunków ptaków:

271 gatunków, w tym 148 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoją ma obrys trójkąta, którego centrum stanowi Zator, a wierzchołkami są Wadowice, Oświęcim i Okleśna. Niskie położenie całego obszaru (220–240 m n.p.m.), obfite nawodnienie przez Skawę z Pieprzówką, Wisłę z Bachorzem, prawie bezleśny krajobraz oraz mozaika pól uprawnych i łąk sprzyjały zakładaniu tu stawów karpionych, począwszy już od XIV w.

Dolina Dolnej Skawy stanowi jedno z najważniejszych krajowych łęgówisk ślepowrona, rybitwy białowąsej, hełmiatki oraz podgorzałki. Pozostałe gatunki ptaków łęgowych, takie jak: gęgawa, zausznik, perkoz dwuczuby, bąk, bączek, mewa białogłowa, mewa czarnogłowa, mewa romańska, krakwa, czernica, głowienka, cyranka, podróżniczek oraz dziwonionia osiągają tutaj liczebności istotne dla małopolskich populacji tych gatunków. Dodatkowo w ostatnich latach stwierdzono łęgi takich rzadkich gatunków, jak czaple: nadobna i purpurowa. Szereg gatunków ptaków łęgowych w ostatnich latach zwiększa swoją liczebność. Są to m.in.: nurogęś, bąk, bączek, błotniak stawowy, żuraw, zielonka, kropiatka, mewa białogłowa czy podróżniczek.

Turystyka:

Przez Zator przebiega międzynarodowa trasa rowerowa „Greenways”, a dokładnie jej nitka zielona: Kraków – Morawy – Wiedeń oraz nitka niebieska, która zaczyna się w Oświęcimiu i wiedzie do Zatora, po czym poprzez Wadowice łączy się ze Szlakiem Bursztynowym (Budapeszt – Kraków – Warszawa – Gdańsk). Są to szlaki tworzone wzdłuż rzek, tradycyjnych, historycznych tras handlowych oraz naturalnych korytarzy przyrodniczych. Niebieski szlak rowerowy otoczony alejami drzew – w ten sposób promuje i chroni rodzime odmiany i gatunki drzew. Przez wszystkie gospodarstwa rybackie, a także wzdłuż doliny Skawy przebiegają lokalne, dobrze oznaczone trasy rowerowe. Na terenie gospodarstw stawowych Spytkowice, Przeręb i Bugaj znajdują się tablice informacyjne, miejsca parkingowe i (tylko w Przerębie) biwakowe. Ze względu na charakter ostoi brak punktów (platform) obserwacyjnych przygotowanych specjalnie dla ornitologów.

Dojazd:

Dotrzeć w okolice Zatora, miejscowości znajdującej się w środku ostoi, można najłatwiej jadąc samochodem z Krakowa (ok. 50 km) lub Oświęcimia (ok. 20 km).

Noclegi:

Podstawowa baza noclegowa to schronisko w Szkole Podstawowej w Grodzisku; ośrodki wypoczynkowe nad Skawą.

Fot. 1. (poprzednia strona)
Dolina Dolnej Skawy stanowi jedno z najważniejszych krajowych łęgówisk ślepowrona
fot. Rafał Gawelda

Fot. 2. (poniżej)
Wschód nad stawami
fot. Rafał Gawelda

Warto zobaczyć:

- Zator z gotyckim kościołem z 1393 r. oraz zamek książęcy z 1445 r., pierwotnie o cechach obronnych
- zamek w Spytkowicach, zbudowany w I połowie XVI w. w stylu gotycko-renesansowym

Bogata sieć zbiorników wodnych, głównie stawów, oraz obecność dolin rzecznych sprawia, że Dolina Dolnej Skawy stanowi ważny przystanek na trasie wędrówek i migracji dla wielu tysięcy osobników ptaków wodno-błotnych. Wiosną oraz jesienią prawie połowa stawów zostaje spuszczone bądź jest ponownie napełniana przez rybaków. Odsłonięcie świeżego dna, żyznych mułów oraz błota – bardzo bogatych pod względem zagęszczenia bezkręgowców – przyciąga dziesiątki tysięcy migrujących w tym czasie ptaków – głównie siewkowców oraz blaszkoziołych (kaczki). Wszystko to sprawia, że stawy w okolicach Zatora stanowią mekkę małopolskich ornitologów. To właśnie tutaj w ostatniej dekadzie stwierdzono takie rzadkości ornitologiczne jak: siewczka morska, czajka stepowa, biegus tundrowy, biegus karłowaty, biegus arktyczny, terekia, szlamiec długodzioby, dubelt, płatkonóg płaskodzioby, mewa cienkodzioba, mewa trójpalczasta, mewa obroźna, orlica, rybitwy: czubata, krótkodzioba i popielata, a ponadto kormorana małego, pelikana różowego, czapłę złotawą, warzęchę, ibisa kasztanowatego, kazarzę, bernikle: kanadyjską, rdzawoszyją oraz białolicą.

Niestety corocznie (od 15.08. do 21.12.) na terenie kompleksów stawowych organizowane są polowania zbiorowe na ptaki wodne (kaczki, łyski i gęsi). Odbывают się w weekendy (ale czasami również w środku tygodnia). Dla własnego bezpieczeństwa w tym okresie należy przed udaniem się na stawy sprawdzić, czy nie odbywa się tam polowanie. Jeżeli tak, należy zrezygnować z obserwacji ptaków na takim kompleksie i przenieść się na inny, gdzie myśliwi akurat nie polują. Poza tym właściciele bądź zarządcy stawów płoszą przebywające na stawach kormorany oraz czaple, a część tych ptaków jest odstrzeliwanych.

W zimie ptaki przelatują na wolną od lodu Wisłę w rejon Łączan. Znajduje się tam zbiornik przeciwpowodziowy o długości ok. 3 km i szerokości na wysokości jazu ok. 600–700 m. Stanowi on ważne zimowisko dla wielu gatunków blaszkoziołych, perkozów i nurów.

Na terenie ostoi znajdują się dwa leśne rezerваты przyrody: „Żaki” i „Przeciszów”. Zostały powołane ze względu na dobrze zachowane płaty zbiorowisk grądu subkontynentalnego, kontynentalnego boru mieszanego oraz łągu jesionowo-olszowego. W tych fragmentach „polskiej Amazonki” stwierdzono łęgowe muchołówki białoszyje, oba gatunki słowików oraz dzięcioły – średniego, zielonego, zielonosiwego i czarnego. Podobny zestaw ptaków lasów łągowych spotkać można wzdłuż Skawy w okolicach parku w Zatorze. Tam też widoczne są żerowiska bobrów. Spotkać można także wiele gatunków motyli dziennych i chrząszczy.

Ostoja Magurska (S00)

Jarosław Sochacki

Centralna część Beskidu Niskiego, prawie w całości pokrywa się z obszarem Magurskiego Parku Narodowego.

Powierzchnia:

194 km²

Województwo:

małopolskie, podkarpackie

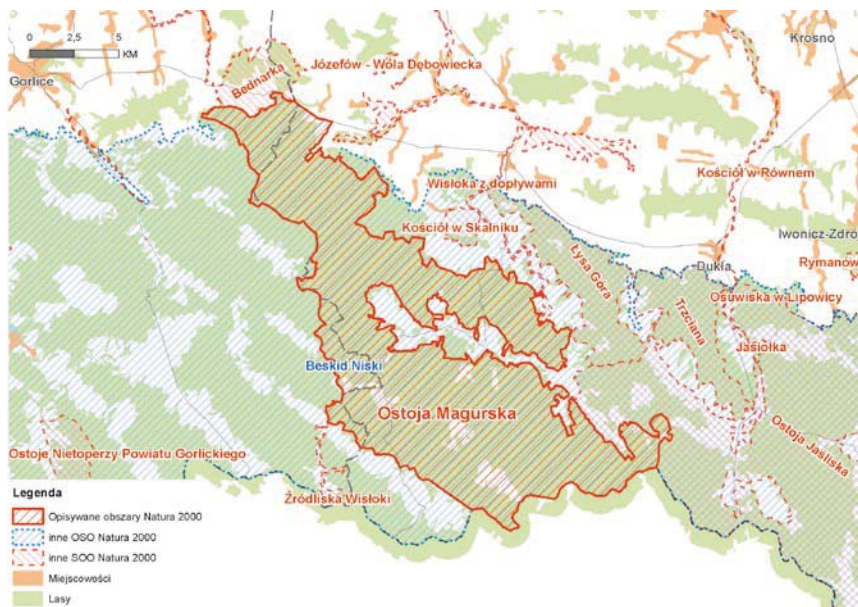
Mezoregion:

Beskid Niski

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Beskid Niski

S00: Bednarka, Kościół w Skalniku, Łysa Góra, Wisłoka z dopływami, Źródłiska Wisłoki, Ostoja Jaśliska

Fot. 1. (poniżej)

Krajobraz Ostoi Magurskiej
 fot. Jarosław Sochacki

Fot. 2. (następna strona)

W ostoi można spotkać rzadkiego
 chrząszcza z rodziny kózkowatych –
 nadobnicę alpejską
 fot. Jarosław Sochacki

Warto zobaczyć:

- pozostałości dawnych wsi łemkowskich: Huty Pielgrzymskiej, Świerzowej Ruskiej, Nieznajowej, Rozstajnego, Huty Krempskiej, Żydowskiego, Ciechania i Huty Polańskiej
- Muzeum Magurskiego Parku Narodowego w Krempnej

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję jest typowym przykładem gór średnich i niskich, gdzie dominują buczyny, a doliny stanowią duże „wyspy” łąk. Najlepszym okresem do odwiedzenia tego terenu jest wiosna, gdy buki nie zdążą jeszcze wypuścić liści i runo pokrywa się kobiercem geofitów. Wtedy na łąkach można spotkać rzadkie okazy storczyków – kukułkę bżową, storczyka samczego i męskiego, a krajobrazy dolin upiększają kwitnące licznie drzewa owocowe. Na soczyście zielonych łąkach i pastwiskach, po powrocie z Afryki żerują orliki krzykliwe i bociany czarne. W lecie górskie łąki konietlicowe wypełniają się łanami kwitnących kwiatów (w tym np. dzwoni, złocieni, kozibrodu, bukwy), a małe płaty młak górskich pokrywają się kobiercem białych kwitnących welnianek oraz kruszczyków błotnych. Buczyny są godne uwagi także jesienią – gdy liście przebarwiają się na kolory złota i czerwieni, a w runie licznie pokazują się grzyby. Zima jest okresem, gdy na szlakach nie spotkamy nikogo prócz zwierzyny płowej oraz tropiących ją drapieżników – wilka i rysia.

Oprócz buczyn siedliskami leśnymi stanowiącymi przedmiot ochrony są jaworzyny – lasy z dominacją jaworu. Występują one na stokach północnych. Odnajdziemy tu zespół z rzadką paprocią – jęczynikiem zwyczajnym, byliną miesięcznicą trwałą czy – wprawdzie na jedynym niewielkim płacie – zespół z jarzębem pospolitym. Ten ostatni zwykle wykształca się w specyficznych warunkach stromych stoków gór znacznie wyższych, jak Bieszczady i Tatra. Strome stoki, ale o wystawie południowej, to domena grądów, lasów z dominacją grabu pospolitego i bardzo bogatym w gatunki runem (m.in. tojadami czy lilią złotogłową). Pomimo górskiego charakteru obszaru na niewielkich powierzchniach odnajdziemy tu również lasy łąkowe. Tam charakterystycznym siedliskiem dla obszaru jest olszynka karpacka – z dominacją olszy szarej i bogatym runem – oraz olszyna bagienna z masowo kwitnącą kniecią górską. Ciekawym elementem siedlisk nadrzecznych jest września pobrzeżna, gatunek światłolubny, który wraz z wierzbą siwą porasta kamieńce Wisłoki oraz jej dopływów.

Osobliwości wśród ssaków to przede wszystkim duże drapieżniki – wspomniane już wilk i ryś oraz niedźwiedź, który corocznie zachodzi na teren ostoi. Świat chronionych owadów reprezentowany jest m.in. przez gatunki saproksyliczne – rozwijające się w martwym drewnie. Spośród nich najliczniej można spotkać niebieską

kózkę – nadobnicę alpejską, gatunek niewystępujący już obecnie poza terenem Beskidu Niskiego i Bieszczadów. W licznych oczkach wodnych czy wręcz kałużach możemy spotkać takie gatunki płazów, jak kumak górski, endemiczną traszkę karpacką, jak również największą w Polsce traszkę grzebieniastą.

Turystyka:

Na terenie ostoi funkcjonują dwie ścieżki dydaktyczne: „Kiczera” (można ją zwiedzać tylko z przewodnikiem parku) i „Kamień” – dotyczące zarówno środowiska przyrodniczego, jak też zadań ochronnych wykonywanych w parku. W najbliższym okresie ma powstać również położona w północnej części obszaru ścieżka „Folusz”. Za godne polecenia punkty widokowe można uznać wszelkie wysoko położone tereny łąk, a charakterystyczne, „obowiązkowe” miejsca to „Wysokie” na szlaku żółtym Grab–Krempna oraz Góra Grzywacka, położona nad Kątami.

Dojazd:

Główna miejscowość, z której najłatwiej jest poznawać obszar, to Krempna, do której łątwo można dostać się samochodem. Można także skorzystać z komunikacji publicznej z większych miast, jak Jasło i Krosno.

Noclegi:

Hotel Hajstra w Hucie Polańskiej, gospodarstwa agroturystyczne w Krempnej, Polanach i Świętokowej Wielkiej, domki i ośrodki wypoczynkowe w Krempnej oraz schroniska w Bartnym i Chyrowej.

Puszcza Niepołomska (OSO)

Tomasz Wilk

Największy las nizinny w Małopolsce, w całości chroniony jako obszar specjalnej ochrony ptaków, a częściowo jako ostoje siedliskowe Natura 2000.

Powierzchnia:

110 km²

Województwo:

małopolskie

Mezoregiony:

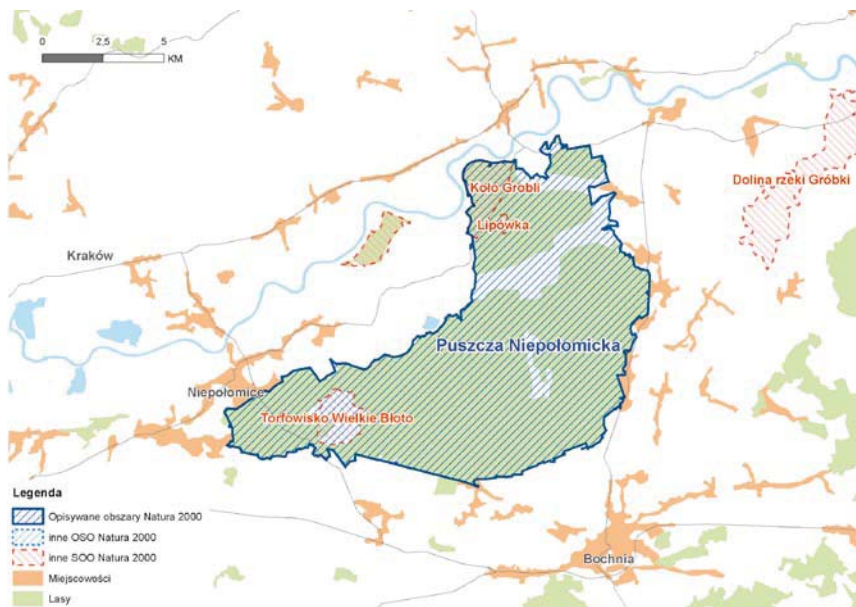
Podgórze Bocheńskie, Nizina Nadwiślańska

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

SOO: Torfowisko Wielkie Błoto, Koło Grobli, Lipówka, Dolina rzeki Gróbki

Liczba gatunków ptaków:

182 gatunki, w tym 115 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Puszcza Niepołomska składa się z dwóch zupełnie odmiennych siedliskowo części – grądowej i borowej. Mniejsza część północna, na którą składają się 3 odrębne fragmenty (uroczyśka: Koło, Grobla oraz Grobelczyk), to drzewostany liściaste, głównie grądy – tworzone przez dęby, olchy i graby. Ta część puszczy ma w wielu miejscach naturalny charakter – występują tu płaty starodrzewu, śródleśne starorzecza i polany. Miejscami, jak np. w rezerwacie „Lipówka”, przypomina naturalne lasy niżowe, jakie możemy oglądać jeszcze np. w Puszczy Białowieskiej. Szczególnie cenne są płaty grądów środkowoeuropejskich i subkontynentalnych. Natomiast część południowa, zajmująca ok. 80% całego kompleksu, zbudowana jest z drzewostanów iglastych, z niewielkimi tylko płatami lasów liściastych i mieszanych. Najcenniejszymi obszarami otwartymi puszczy są położona w jej części południowo-zachodniej Polana Wielkie Błoto oraz dolina Drwinki. Ta ostatnia stanowi najważniejsze żerowisko i zimowisko ptaków szponiastych, a także regularne miejsce żerowania ssaków kopytnych.

Turystyka:

W Puszczy Niepołomickiej znajduje się kilka dobrze oznakowanych szlaków turystycznych, w tym także szlak rowowo-konny, które umożliwiają odwiedzenie najciekawszych miejsc. Brak jest jednak ścieżek przyrodniczych czy wież obserwacyjnych, które na pewno ułatwiłyby poznanie walorów przyrodniczych tego terenu.

Dojazd:

Ostoja zlokalizowana jest ok. 20 km na wschód od Krakowa i przez to łatwo dostępna. Do południowej części, o charakterze borowym, najłatwiej dostać się pociągiem, wysiadając na stacji Stanisławice lub Kłaj. Do północnej, ciekawszej części puszczy, obejmującej lasy grądowe, najlepiej dostać się autobusem lub własnym samochodem, kończąc jazdę w miejscowości Chobot i stamtąd wyruszając na pieszą wędrówkę.

Noclegi:

Oprócz bogatej oferty noclegowej w pobliskim Krakowie noclegi znaleźć można, m.in. w hotelach w Niepołomicach czy Szarowie, a także w gospodarstwach agroturystycznych w Woli Batorskiej i w Gdowie.

Fot. 1. (poniżej)

Puszcza Niepołomska w wielu miejscach zachowała naturalny charakter
fol. Tomasz Wilk

Fot. 2. (poprzednia strona)

Dla dzięcioła średniego jest to jedna z najważniejszych ostoi w kraju
fol. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- lasy grądowe w pobliżu rezerwatu „Lipówka” z kilkusetletnimi dębami i powalonymi martwymi drzewami
- rozległe tereny otwarte we wschodniej części Polany Wielkie Błoto, gdzie natknąć się możemy na żurawia, ksyka, trzmielojada, a także rzadkie gatunki motyli i roślin

Puszcza Niepołomska jest bez wątpienia najciekawsza wiosną. Oprócz pospolitych gatunków puszczańskie ostępy są schronieniem także dla rzadkich i zagrożonych ptaków. Wśród tych ostatnich na szczególną uwagę zasługują trzy, dla których Puszcza Niepołomska jest jedną z najważniejszych ostoi w kraju – puszczyk uralski, dzięcioł średni oraz muchołówka białoszyja. O spotkanie z pierwszym z nich stosunkowo trudno, natomiast dzięcioła średniego i muchołówkę białoszyją z łatwością spostrzeżemy w lasach liściastych, np. w okolicach Chobotu. Spośród innych rzadkich gatunków ptaków wymienić należy m.in. włośчатку, trzmielojada, bociana czarnego, a także dzięcioły – zielonego, zielonosiwego i czarnego.

Poszukując godnych uwagi roślin i bezkręgowców, warto odwiedzić Polanę Wielkie Błoto. Można tam podziwiać kolorowe, zagrożone w skali Europy motyle – modraszki – *nausitousa* i *telegusa* oraz czerwończyka nieparka. Z dobrze zachowanymi płatami drzewostanów liściastych związane są także dwa rzadkie gatunki chrząszczy – pachnica dębowa i kozioróg dębosz – niestety trudne do zaobserwowania.

Fauna dużych ssaków reprezentowana jest obecnie m.in. przez sarny, jelenie, dziki, niekiedy trafiają tu także migrujące łosie. Obecne są także żubry, jednak tylko w zamkniętej hodowli w Poszynie, liczącej ok. 25 osobników. Ciekie wodne, m.in. na Torfowisku Wielkie Błoto, zasiedlone są przez zwiększające ostatnio w całym kraju liczebność bobry. Trudniejsze do zaobserwowania gatunki ssaków występujące w puszczy to m.in. gronostaj, kuna leśna, orzesznica, ryjówka malutka, a także kilka gatunków nietoperzy.

Puszcza Niepołomska to także miejsce ważne historycznie. Polowali tu niemal wszyscy polscy królowie, m.in. Kazimierz Wielki, Władysław Jagiełło czy Jan III Sobieski. Pamiątką po tych wydarzeniach jest prowadzący z Niepołomic trakt w środkowej części puszczy, którym królowie wyruszyli na polowania – nazywany Drogą Królewską. Warto też wiedzieć, że w Puszczy Niepołomickiej stracił życie syn Zygmunta I Starego i królowej Bony – Olbracht. Jak podaje kronikarz Marcin Bielski, podczas polowania pary królewskiej na przywiezionego z Litwy niedźwiedzia spłoszył się koń królowej. Brzemienna wtedy Bona upadła i przedwcześnie urodziła syna, który tego samego dnia zmarł. W Puszczy Niepołomickiej obecne są także liczne pamiątki z czasów II wojny światowej.

Dolina Dolnego Bugu (OSO)

Waldemar Krasowski

Długi, liczący 260 km, odcinek nizinnej rzeki, tylko miejscami uregulowanej.

Powierzchnia:

700 km²

Województwo:

mazowieckie

Mezoregion:

Nizina Środkowomazowiecka

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Puszcza Biała, Bagno Pulwy, Bagienna Dolina Narwi, Dolina Górnej Narwi, Dolina Liwca, Dolina Kostrzynia
S00: Ostoja Nadbużańska, Ostoja Nadliwiecka, Schrony Brzeskiego Rejonu Umocnionego, Dolina Krzny

Liczba gatunków ptaków:

Ponad 200 gatunków, w tym 150 lęgowych

Fot. 1. (poniżej)

Widok na dolny Bug
fot. Waldemar Krasowski

Fot. 2. (następna strona)

Dla sieweczki rzecznej dolina Bugu jest jednym z najważniejszych obszarów łęgowych w kraju
fot. Waldemar Krasowski

Warto zobaczyć:

- drewniany kościół z 1758 r. w Barcicach
- drewniane chaty kurpiowskie w Kamieńczyku
- 600-letni dąb „Jan” o obwodzie 680 cm w Długosiodle

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Bug jest jedną z ostatnich niemal „dzikich” rzek, silnie meandrującą i tworzącą liczne zakola oraz starorzecza. Brzegi obfitują w piaszczyste skarpy, często u szczytu porośnięte ziołoroślami, z rozległymi łąkami zalewowymi i lasami łęgowymi. W dolinie przeważają siedliska rolnicze – suche, ekstensywnie użytkowane pastwiska. Obszary bagienne spotykamy głównie przy ujściach dopływów Bugu oraz wokół pozostałych fragmentów dawnych koryt rzecznych. W korycie często występują piaszczyste ławice lub wyspy, otwarte albo porośnięte łąkami wierzbowo-topolowymi. Pierwsza terasa rzeki obfituje w dobrze rozwinięte zarośla wierzbowe i liczne starorzecza, zróżnicowane pod względem wielkości, głębokości i stopnia porośnięcia przez roślinność wodną. Tym, co wyróżnia ostoję spośród innych dolin rzecznych, są bezkresne wiosenne rozlewiska, na których w okresie przelotów zatrzymują się ogromne, liczące po kilka tysięcy stada ptaków wodno-błotnych: kaczek, gęsi i siewkowatych.

Przyrodę ostoi charakteryzuje duże zróżnicowanie, wynika to z faktu, że obok siedlisk nadrzecznych pojawiają się tu podmokłe torfowiska i piaszczyste wyniesienia wydmowe, natomiast wilgotne olszyny i lasy łęgowe przenikają się z suchszymi borami, mającymi nierzadko w swych drzewostanach imponujących rozmiarów wiekowe dęby, sosny, lipy i jesiony.

Wiosną w wielu miejscach doliny Bugu można jeszcze podziwiać tokujące bataliony, ale prawdziwym symbolem nadbużańskich naturalnych łąk jest kulik wielki, odzywający się pięknym fletowym trelem od maja do lipca. Jeszcze kilka lat temu na suchych nadbużańskich pastwiskach i wydmach występował kulon, obecnie uznany za ginący w Polsce gatunek. Dla rybitwy – białoczelnej i czarnej, siewczek – rzecznej i obrożnej, dolina Bugu jest obok Wisły największą ostoją w Polsce. Ponadto występuje tu wiele unikatowych, zagrożonych wyginięciem gatunków związanych z terenami podmokłymi, jak: derkacz (największa w kraju populacja), kszyk, samotnik, krwawodziób, kropiatka, zielonka, wodnik, błotniaki stawowy i łąkowy, podróżniczek, jarzębatka. Nabrzeżne skarpy stwarzają idealne warunki do zakładania gniazd przez zimorodki i kolonijnie gniazdujące brzegówki. Lasy zamieszkiwane są przez bociana czarnego, słonkę, orlika krzykliwego, trzmielojada, kobuza, krogulca, pustułkę i dziesiątki innych gatunków.

Z ciekawszych roślin na terenie ostoi zobaczymy skrajnie rzadko spotykaną w kraju sasankę otwartą czy rosnącą na łąkach staroduba łąkowego. Liczne są również stanowiska roślin z rodziny storczykowatych, w szczególności dotyczy to kukułki plamistej. Wśród roślin wodnych i nawodnych dominują grzybień biały i grąźel żółty, częste są także okrzężnica bagienna i osoka aloesowata. Na murawach napiaskowych występują kocanki, jastrzębce (polski i gruczołowaty), lepiężnik kutnerowaty, kozłek całolistny, przetacznik pagórkowy, jaskier kaszubski i skalnica trójpalczasta.

Spośród ssaków warto wymienić licznie zamieszkujące okoliczne lasy łosie, jelenie, dziki, sarny, borsuki i lisy, a nade wszystko bobry i wydry. Nadbużańskie podmokłe tereny są również środowiskiem życia rzadkiego na terenie Polski żółwia błotnego. Wody Bugu słyną z zasobności w ryby, w tym bolenie i ogromne, dochodzące do 60 kg i 2 m długości sumy, występują tu również gatunki rzadsze: głowacz białopłetwy, brzana, świnka, certa i węgorz.

Dojazd:

Dotarcie do obszaru nie nastręcza większych trudności, szczególnie do jego zachodniej i zdaniem autora najatrakcyjniejszej części. Z Warszawy prowadzi ekspresowa droga S8 przez Wyszków na Białystok lub droga nr 61 przez Serock, za którym skręcamy w drogę 62, biegnącą wzdłuż doliny, na Wyszków. Wyszków usytuowany jest na wysokim, prawym brzegu Bugu, skąd można podziwiać piękną panoramę Bugu, a miasto może być dobrą bazą wypadową do zwiedzania Doliny Dolnego Bugu. Jako że Wyszków jest miastem powiatowym, można dojechać doń bezproblemowo koleją, PKS lub autobusami linii prywatnych, odchodzącymi średnio co 30 minut spod dworca Warszawa Wileńska.

Noclegi:

Kwatery agroturystyczne, przede wszystkim w Brańszczyku, Brzuzie, Szuminie, Broku, Nurcu czy Drohiczyne.

Turystyka:

Na przyrodniczą wycieczkę najlepiej wybrać się z Popowa Kościelnego, do wyboru jest szlak pieszy (15 km), rowerowy (30 km) i konny (17 km). Latem warto także wybrać się na spływ kajakowy, wypożyczalnie kajaków znajdują się w Brańszczyku i Kamieńczyku.

Niecodzienne zjawisko przyrodnicze można podziwiać koło Szumina. Na ok. dwukilometrowym odcinku, będącym częścią wielkiego meandra znanego jako „Wielkie Koło Bugu”, rzeka w 2006 roku opuściła swe dawne koryto i popłynęła na skróty, omijając 3 potężne zakręty, odsłaniając ogromne piaszczyste łąchy.

W celu odnalezienia konkretnych wskazówek, dotyczących dostępności rezerwatów czy przebiegu ścieżek edukacyjnych lub rowerowych, warto odwiedzać strony internetowe, np.: www.nadbugiem.com.pl lub wyszkowskiego klubu ekologicznego: www.kew.megar.com.pl.

Dolina Środkowej Wisły (OSO)

Monika i Dariusz Bukaciński

Unikalne w skali europejskiej siedliska nieuregulowanej rzeki nizinnej, wśród których najcenniejsze są wyspy i ławice piaszkowe w korycie oraz strome brzegi i przybrzeżne zadrzewienia łąkowe.

Powierzchnia:

ok. 260 km biegu rzeki (308 km²)

Województwa:

mazowieckie, lubelskie

Mezoregiony:

Dolina Środkowej Wisły, Kotlina Warszawska

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dolina Dolnego Bugu, Ostoja Kozienicka, Puszcza Kampinowska, Pradolina Warszawsko-Berlińska, Dolina Kostrzynia, Dolina Pilicy, Dolina Lwica

S00: Bagno Całowanie, Kampinowska Dolina Wisły, Dolina Rawki, Forty Modlińskie, Poligon Rembertów

Liczba gatunków ptaków:

Ok. 300 gatunków, w tym 160 łąkowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Koryto środkowej Wisły jest tylko w niewielkim stopniu przekształcone przez człowieka. Rzeka ma tutaj naturalny charakter, często zmienia nurt, tworzy meandry ze stromymi brzegami, wyspy w korycie, boczne odnogi i starorzecza. Jedynie przy elektrowniach (Kozienice) i na miejskich odcinkach (Dęblin, Warszawa, Płock) Wisła ma zupełnie odmienny charakter: brzegi są tam wzmocnione betonową zabudową, koryto jest wąskie i pogłębione, a spływ wody przyspieszony i prostowany ostrogami. Lokalnie zachowały się małe płyty, rozległych niegdyś, dojrzałych lasów łągowych (rezerwaty: „Łęg na Kępie” w Puławach i „Ruska Kępa” k. Modlina). W nadrzecznych łągach dominującymi gatunkami drzew są: białodrzew, topola czarna, wierzba biała, wierzba krucha i czeremcha. W podszycie spotykamy, obok wierzb i czeremchy, również derenia świdwę, szakłak, trzmieliny, bez czarny i głóg jednoszyjkowy.

Unikalna jest przede wszystkim awifauna łągowa koryta rzeki, zasiedlająca wyspy i piaszczyste ławice. Trzon tego zespołu tworzą gnieźdzące się najczęściej kolonijnie mewy: śmieszka, siwa, czarnogłowa, białogłowa i srebrzysta; rybitwy: białoczelna i rzeczna oraz sieweczki: rzeczna i obroźna, ostrzygojad i czajka. Większość z tych gatunków najczęściej możemy spotkać na mało

Turystyka:

Do turystyki pieszej i rowerowej można wykorzystać dość liczne szlaki PTTK, często biegnące wałami przeciwpowodziowymi, słabo rozwinięta jest sieć punktów widokowych i wież obserwacyjnych, które znajdują się np. w okolicach Wilgi, Ławic Troszyńskich i Kępy Wykowskiej.

Dojazd:

Piękno doliny możemy podziwiać podróżując wzdłuż rzeki: na odcinku Puławy–Warszawa po jej prawej stronie trasą nazywaną „nadwiślanką”, prowadzącą przez Dęblin, Maciejowice i Wilgę, zaś od Warszawy do Płocka po stronie lewej – najpierw drogą krajową na Gdańsk przez Łomianki do Kazunia, a dalej drogą wojewódzką aż do północnej granicy ostoi. Wzdłuż Wisły biegnie linia kolejowa Lublin–Gdańsk, ważniejsze stacje: Dęblin, Otwock, Warszawa, Nowy Dwór Mazowiecki.

Noclegi:

Hotele i schroniska jedynie w większych miastach: Puławach, Dęblinie, Górze Kalwarii, Warszawie, Nowym Dworze Mazowieckim, kwatery agroturystyczne liczniejsze w północnej części ostoi koło Wyszogrodu i Zakrocymia, na południu w okolicach Kozienic i Wilgi.

Fot. 1. (poniżej)

Wyspy i łachy w nurcie Wisły
 fot. Dariusz Bukaciński

Fot. 2. (poprzednia strona)

Ostoja jest kluczowym w Polsce
 miejscem gniazdowania mewy siwej
 fot. Dariusz Bukaciński

Warto zobaczyć:

- Maciejowice, znane z czasów insurekcji kościuszkowskiej
- w Czersku ruiny zamku książąt mazowieckich
- u zbiegu Wisły i Narwi, w Modlinie, jedną z największych i najlepiej zachowanych twierdz w Polsce, wybudowaną przez Napoleona i rozbudowaną przez Rosjan
- w Czerwińsku nad Wisłą założony w XII w. klasztor kanoników regularnych

zarośniętych częściach wysp. Tam, gdzie trawa jest wyższa, gnieźdzą się: rycyk, krwawodziób, derkacz, niektóre gatunki kaczek (np. krzyżówka, krakwa, płaskonos, cyranka, rzadziej czernica), wyjątkowo również kulik wielki. Drugim unikalnym siedliskiem są urwiste brzegi. Wygrzebują tu nory lęgowe brzegówki i zimorodki, a w wykrotach i pod urwiskami gniazdują nurogęś i piskliwiec. Niezwykle bogaty jest również świat ptaków zasiedlających nadrzeczne wikliny i zadrzewienia lęgowe. Do najbardziej charakterystycznych należą: kwiczoł, słowiki: szary i rdzawy, podróżniczek, wilga, dziwonia, strumieniówka, dzięcioły: średni i zielony oraz dudek. W pobliżu Puszczy Kozienickiej i Kampinoskiej części możemy spotkać nad Wisłą żerujące ptaki drapieżne, wśród nich rybołowa (tylko podczas wędrówek) i bielika, jak również czaple siwą, żurawia i bociana czarnego. W pobliżu dużych miast, w miejscach zrzutów ścieków komunalnych, przy kolektorach ciepłej wody przy elektrowniach zimują tysiące ptaków wodnych.

Wśród wielu owadów możemy zaobserwować w dolinie rzadkie motyle: mieniaka tęczowca, pazia żeglarza i czerwończyka nieparuka. Na płycznach i w starorzeczach żyją zagrożone wyginięciem duże słodkowodne małże – szczeżuja wielka i skójka gruboskorupowa. Dolina nieuregulowanej rzeki to również optymalne środowisko dla płazów, możemy tu spotkać różne gatunki żab, wszystkie gatunki ropuch, kumaki nizinne, rzekotki drzewne oraz traszki – zwyczajną i grzebieniastą.

Świat ssaków w dolinie Wisły także jest bardzo bogaty. Na wyspach możemy zobaczyć żeremia i nory bobrów. W wielu miejscach napotkamy mało płochliwą norkę amerykańską. Nierzadko na wyspach znajdziemy ślady obecności łosia, jelenia, dzika, lisa, wydry, jenota i borsuka. Wieczorami możemy obserwować kilka gatunków nietoperzy, m.in. ginące nocki łydkowłose i mroczki posrebrzane.

Chcąc poznać przyrodę Wisły, trzeba mieć możliwość przemieszczania się po rzece. Najlepiej sprawdzą się kajaki i płaskodenne łodzie. Należy przy tym pamiętać, aby w okresie od początku kwietnia do końca lipca unikać przebywania na wyspach zajętych przez gniazdujące ptaki. W południowej części ostoi najciekawszym przyrodniczo i krajobrazowo obszarem jest fragment między Stężycą i Kochowem, w północnej części – odcinek między ujściem Narwi i Wyszogrodem.

Puszcza Kampinowska (OSO i S00)

Adam Olszewski

Rozległy kompleks leśny z dużymi połaciami łąk w pradolinie Wisły, który od wschodu bezpośrednio graniczy z Warszawą. Charakterystyczną cechą krajobrazu ostoi jest kontrastowość suchych wydm i wilgotnych obniżen terenu.

Powierzchnia:

376,40 km²

Województwo:

mazowieckie

Mezoregion:

Kotlina Warszawska

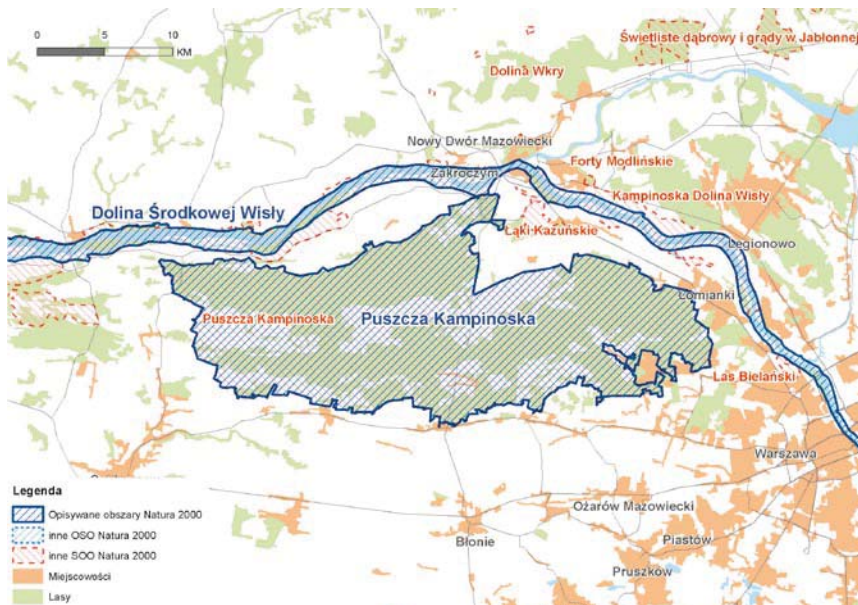
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dolina Środkowej Wisły

S00: Ostoja Kampinowska, Kampinowska Dolina Wisły, Łąki Kazuńskie, Forty Modlińskie, Las Bielański

Liczba gatunków ptaków:

240 gatunków, w tym 135 lęgowych

Fot. 1. (następna strona)

Puszcza Kampinoska stanowi ważny w skali kraju obszar gniazdowania bociana czarnego
fot. Cezary Korkosz

Fot. 2. (poniżej)

Ols w Puszczy Kampinoskiej
fot. Adam Olszewski

Warto zobaczyć:

- miejsca pamięci narodowej: Mogiła Powstańców z 1863 r. w Zaborowie Leśnym, Dąb Powstańców 1863 r., Sosna Powstańców 1863 r. oraz cmentarze, mogiły i pomniki poległych z okresu II wojny światowej (Granica, Izabelin, Kampinos, Kiełpin, Kwirynów, Łaski, Leszno, Opaleń, Palmiry, Sieraków, Śladów, Truskaw, Wiersze, Wiktorów, Zaborów)
- zabytki architektury znajdujące się w otulinie parku: kościoły w Zaborowie, Lesznie i Brochowie, dwory i pałace w Kampinosie, Zaborowie i Tułowicach
- w otulinie parku Muzeum Kolei Wąskotorowej oraz Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą w Sochaczewie, a także dworek, w którym urodził się Fryderyk Chopin, w Żelazowej Woli

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoja praktycznie pokrywa się z Kampinoskim Parkiem Narodowym (KPN), drugim co do wielkości parkiem w Polsce. Kompleks przyrodniczy KPN składa się z tarasu zalewowego oraz ułożonych naprzemiennie dwóch pasów wysokich i zalesionych wydm oraz dwóch pasów obniżień bagiennych. Wydmy Puszczy Kampinoskiej tworzą jeden z najbardziej interesujących zespołów wydm śródlądowych w Europie. KPN posiada 22 obszary ochrony ścisłej, które stanowią 12% powierzchni parku. Najciekawsze z nich to:

- Debły – pow. 318 ha. Fragment południowego pasa wydmorego oraz południowego pasa bagiennego. Bory mieszane, grądy niskie i łęgi. Na Grabowym Grądzie zgrupowanie 28 Ławskich Dębów – okazałych dębów szypułkowych o obwodzie 200–470 cm. Ostoja łośi, dzików, saren, bobrów, borsuków, lisów i ptaków szponiastych;
- Kalisko – pow. 119 ha. Fragment większej kotliny na południowym pasie bagiennym. Rozległe łąki, turzycowiska, łożowiska, olsy i łęgi, roślinność szuwarowa na torfowisku niskim. Ostoja łośi i dzików, żerowisko ptactwa wodno-błotnego, bociana czarnego, żurawia oraz ptaków szponiastych – głównie myszółowa i jastrzębia;
- Krzywa Góra – pow. 1071 ha. Tereny wydmore z częścią najdłuższego wału wydmorego (18 km), graniczącego z fragmentem pasa bagiennego z licznymi grądami. Na wydmach bory mieszane, grądy i dąbrowy świetliste, w zagłębieniach i kotlinach międzywydmowych bory wilgotne i olsy. Na bagnach olsy, łęgi, turzycowiska, pomiędzy nimi grądy niskie i wysokie. Obszar stanowi wielką ostoję zwierzyny, m.in. łośi, dzików i borsuków, jest także dogodnym siedliskiem łęgowym żurawia, bociana czarnego, muchołówki małej, licznych ptaków szponiastych, m.in. trzmielojada;
- Sieraków – pow. 1205 ha. Największy i najbardziej wartościowy przyrodniczo obszar ochrony ścisłej w KPN. Klasyczne wydmy paraboliczne. Na wydmach bory mieszane, grądy i fragmenty dąbrowy świetlistej. Na bagnach bory wilgotne, olsy i łęgi, pośród bagien wyniesienia grądowe. Największą osobliwością przyrodniczą jest rozmarynek – chamedafne północna, relikw epoki polodowcowej (jedno z 9 stanowisk w Polsce!). Tu też najliczniej występuje brzoza ciemna – endemit

środkowoeuropejski. Niedostępność terenu i praktycznie zupełny brak dróg spowodowały, że schronienie znalazły tu niemal wszystkie gatunki fauny parku, m.in. bobry, łosie, bociany czarne i żurawie;

- Żurawiove – pow. 320 ha. Łęgi, olsy, grądy wilgotne i wysokie, turzycowiska, a na obrzeżach fragmenty boru mieszanego i wilgotnego. Znany głównie z dużej połaci martwych olsów. Ostoja zwierzyny: łosia, bobra, żurawia, bociana czarnego i orlika krzykliwego. Kilka razy obserwowano tutaj dzięcioły białostrzyk.

Od maja do września wybierając się do Puszczy Kampinoskiej, należy pamiętać o zabezpieczeniu się przed komarami (ponad 30 gatunków), które potrafią skutecznie uprzykrzać wycieczki.

Na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego przedmiotem ochrony Natura 2000 jest:

- 8 zbiorowisk roślinnych, m.in. wydmy śródlądowe z murawami szczytlichowymi;
- 3 gatunki roślin: dzwoniecznik wonny, leniec bezpodkwiatkowy i starodub łąkowy;
- 6 gatunków bezkręgowców, m.in. zgmiotek cynobrowy;
- 8 gatunków ptaków, m.in. bocian czarny, trzmielojad, derkacz i lelek;
- 2 gatunki ssaków: ryś i mopek.

Turystyka:

KPN oferuje rozwiniętą sieć szlaków turystycznych. Do dyspozycji jest ok. 360 km oznakowanych szlaków pieszych. Dużym zainteresowaniem cieszy się turystyka rowerowa i konna. Szlaki turystyki pieszej nie na wszystkich odcinkach nadają się dla roweru, ponieważ często wiodą drogami piaszczystymi, co czyni jazdę bardzo uciążliwą. W ostatnich latach oznakowano wokół puszczy specjalną okrężną trasę rowerową – Kampinoski Szlak Rowerowy, jednak jest ona długa (ok. 150 km), przeznaczona dla kolarzy o zacięciu bardziej sportowym.

Należy pamiętać, że po KPN wolno się poruszać tylko znakowanymi szlakami oraz drogami publicznymi!

Dojazd:

Główne trasy dojazdowe z Warszawy samochodem i PKS do parku to drogi: krajowa nr 7 i wojewódzka nr 580. Park przecina w poprzek droga wojewódzka nr 579. Ponadto istnieje możliwość dojazdu warszawską komunikacją podmiejską (odjazdy z Osiedla Górczewska oraz Metra Młociny).

Noclegi:

Julinek – dawna Baza Cyrkowa, Łubiec – Szkolne Schronisko Młodzieżowe, Stara Dąbrowa – Szkoła Instruktorów Chorągwi Stołecznej ZHP, schronisko w Dyrekcji KPN w Izabelinie.

Grądy Odrzańskie (OSO)

Marek Stajszczyk

Fragment Odry wraz z terenami zalewowymi na odcinku między Wrocławiem a Dobrzniem Małym k. Opola. W krajobrazie dominują pola uprawne oraz lasy grądowe.

Powierzchnia:

204, 61 km²

Województwo:

opolskie, dolnośląskie

Mezoregion:

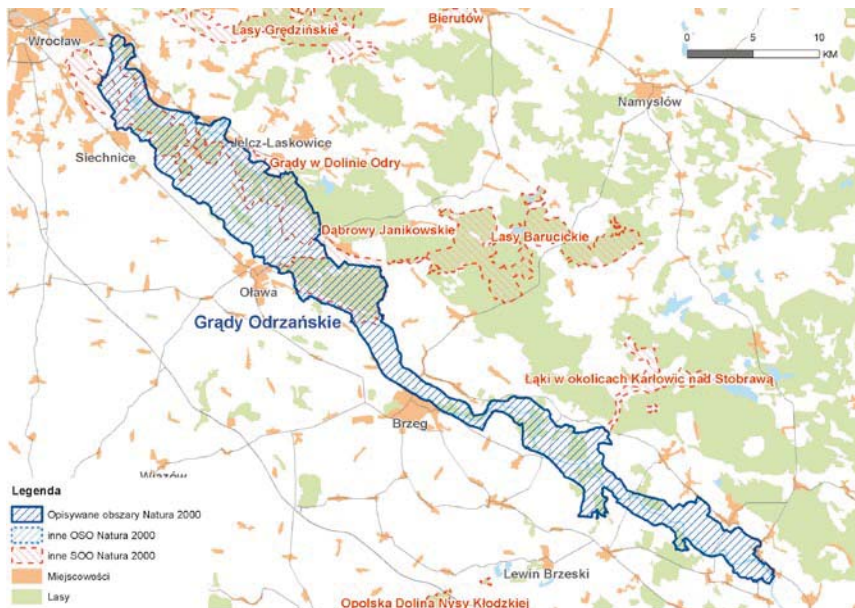
Pradolina Wrocławska

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

SOO: Grądy w Dolinie Odry, Dąbrowy Janikowskie, Łąki w okolicach Karłowic nad Stobrawą

Liczba gatunków ptaków:

239 gatunków, w tym 134 lęgowe

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Pradolina Wrocławska na obszarze ostoi ma ponadprzeciętne walory przyrodnicze w skali Śląska. Mimo uregulowania koryta Odry i zmniejszenia powierzchni obszarów zalewowych ten fragment doliny rzeki jest bardzo zróżnicowany pod względem siedliskowym. W części wschodniej spotykamy poza grądami także płaty lasów łęgowych, głównie łągu wiązowo-jesionowego, a miejscami wierzbowo-topolowego. W części zachodniej – na terenie Lasu Ryczyńskiego znajdują się trzy rezerваты: „Grodziska Ryczyńskie”, „Kanigóra” i „Zwierzyniec”, chroniące pozostałości grądu (lasu dębowo-lipowo-grabowego) z ponad 200-letnim drzewostanem. W części zachodniej zachowały się też większe obszary zajęte przez łąki kośne, ziołorośla, szuwały i turzycowiska oraz starorzeczka. Poza tym zobaczymy tu różne stadia rozwojowe łągów i formacji przejściowych między łągami a grądem. Odsunięcie od koryta rzeki wałów przeciwpowodziowych (na odcinku zachodnim i w rejonie ujścia Stobrawy) pozwala na wylewy Odry w czasie wysokich stanów wody.

Ostoja stanowi jedno z ważniejszych w Polsce miejsc gniazdowania dzięciołów: zielonosiwego (minimum 20–25 par) i średniego

Turystyka:

We wschodniej części ostoi, na terenie Stobrawskiego Parku Krajobrazowego utworzono kilka ścieżek turystycznych (<http://spk.zopk.pl>).

Przez Brzeg i okolice wsie na lewym brzegu Odry biegnie Szlak Polichromii. W kilku kościołach zachowały się do dziś średniowieczne malowidła, będące swoistą „biblią dla ubogich”. Otóż dla ludzi nie potrafiących czytać wymalowano na ścianach tutejszych kościołów sceny biblijne, dzięki którym wierni mogli poznać dzieje chrześcijaństwa.

Dojazd:

Obszar ostoi jest łatwo dostępny komunikacyjnie – leży w sąsiedztwie autostrady A4 oraz magistrali kolejowej łączącej Szczecin z Katowicami i Krakowem. Przez ostoję przebiegają drogi krajowe – droga nr 396 z Bierutowa do Strzelina, droga nr 39 łącząca Namysłów ze Strzelinem oraz droga nr 454 między Namysłowem i Opolem.

Noclegi:

Najlepiej skorzystać z noclegu w okolicach Brzegu, który leży w centrum ostoi i jednocześnie w sąsiedztwie jej najciekawszych terenów. Można też zatrzymać się w Oławie i Jelczu-Laskowicach.

Fot. 1. (poniżej)
Grądy Odrzańskie
fot. Marek Stajszczyk

Fot. 2. (poprzednia strona)
Ostoja jest jednym z najważniejszych
w Polsce miejsc gniazdowania
dzięcioła zielonosiwego
fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- Brzeg: zamek (siedziba Piastów linii legnicko-brzeskiej), kościoły – gotycki i barokowy, a także ratusz i kamieniczki (zwłaszcza przy ul. Jabłkowej)
- Oława: barokowy kościół oraz ratusz z ruchomymi figurami, przedstawiającymi króla Salomona, śmierć, kulę oznaczającą nieboskłon i... koguta goniącego kury

(80–110 par) oraz muchołówki białoszyjej (90–120 par). Jest jednym z nielicznych na Śląsku miejsc występowania lęgowej populacji kani czarnej. W rejonie ujścia Stobrawy obserwowano w okresie lęgowym łabędzia krzykliwego. Gniazduje tu również gągoł. Ostoja podczas wylewów Odry stanowi ważne miejsce koncentracji ptaków wodno-błotnych. W tym okresie warto odwiedzić rejon Marcinkowic i Ratowic oraz Nowych Kolni. Wiosną notowano tu koncentracje gęsi zbożowych przekraczające 400 osobników oraz zgrupowania świstunów liczące ponad 600 osobników i siewki złotej – do 400 ptaków. Późnym latem i jesienią notowano różne gatunki siewkowców, w tym koncentracje łączaka do ok. 100 osobników.

Grądy Odrzańskie są ważnym zimowiskiem ptaków wodnych. Dominują krzyżówka (do 15 000–20 000 osobników) i kormoran (do 250–300 osobników). Zimuje też sporo kaczek, zwłaszcza gągoł i nurogęś. Zima to najlepszy czas na obserwacje bielika (co najmniej 10–15 osobników). Interesujące obserwacje w okresie zimowym można prowadzić także na miejskich odcinkach Odry w Brzegu i Oławie.

W ostoi stwierdzono takie rzadkości, jak gęś mała, śnieżyca duża, warzęcha, orzeł cesarski, biegus arktyczny, mewa trójpalczasta i trznadel czubaty. Widziano też łabędzia czarnodziobego, gęś krótkodziobą, bernikłę białolicą, edredona, perkoza rogatego, czaple – ślepowrona i nadobną, orła przedniego, kobczyka, ostrzygajada, kamusznika, kulika mniejszego, mewy – siodłątą i żółtonogą, rybitwę wielkodziobą, żołą i podróżniczką.

Z gatunków introdukowanych stwierdzono łabędzia czarnego, bernikłę kanadyjską, karolinę i mandarynkę.

Poza ptakami Grądy Odrzańskie słyną z występowania siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, m.in. łąk zmiennowilgotnych, szuwarów trzcinowych i pałkowych, grądów i łągów.

Z roślin stosunkowo licznie występują w starorzeczach Odry kotewka i salwinia. Rosną tu również: krwawnica wąskolistna, kruszczyk siny, nadwodnik trójpręcikowy i nasięźrała pospolity.

Z ciekawych zwierząt bezkręgowych w ostoi odnotowano m.in.: motyle – szlaczkonie szafrańca i modraszka telejusa oraz chrząszcze związane ze starymi drzewostanami liściastymi – kozioroga dębosza, jelonka rogacza i pachnicę dębową.

Ze zwierząt kręgowych występują tu cenne gatunki ryb – piskorz, koza złotawa, kielb białopłetwy, boleń i różanka, z płazów kumak nizinny, a ze ssaków m.in. nocek duży, bóbr, wydra i sporadycznie łoś.

Zbiornik Otmuchowski (OSO)

Jakub Szymczak

Zbudowany na środkowym odcinku Nysy Kłodzkiej, pomiędzy Zbiornikami Topola i Kozielno na zachodzie oraz Zbiornikiem Nyskim na wschodzie.

Powierzchnia:

20,27 km²

Województwo:

opolskie

Mezoregion:

Dolina Nysy Kłodzkiej

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Zbiornik Nyski

S00: Łęgi koło Chałupek, Forty Nyskie, Góry Złote

Liczba gatunków ptaków:

215 gatunków, w tym 73 lęgowe

Fot. 1. (następna strona)

W okresie wędrówek można tu spotkać wielotysięczne stada gęsi zbożowych

fot. Cezary Karkosz

Fot. 2. (poniżej)

Zbiornik Otmuchowski wiosną

fot. Jakub Szymczak

Warto zobaczyć:

- zamek i barokowy kościół w Otmuchowie
- dobrze zachowane średnio-wieczne fortyfikacje w Paczkowie
- kościół romański z XIII w. z wieżą warowną w Kałkowie
- neogotycki pałac Marianny Orańskiej w Kamieńcu Żąbkowickim

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję stanowi zbiornik retencyjny o zmiennym poziomie wody. Jego wschodnia i południowo-wschodnia część otoczona jest kamienistym wałem, który spiętrza wodę w zbiorniku, północny brzeg oraz fragment południowego zajmują ośrodki wypoczynkowe, zachodnia część otoczona jest wałem ziemnym – ona też jest najciekawsza przyrodniczo. Od zachodu do zbiornika, meandrując, wpływa Nysa Kłodzka. W jej otoczeniu dominują łąki z móżgą trzcinową i turzycami oraz płacami trzcinowisk. Część łąkową od otwartego lustra wody oddziela na całej długości, szereki na kilkadziesiąt metrów, gęsty pas zadrzewień i zakrzaczeń wierzbowych.

Zwykle najwyższy poziom występuje od wiosny do połowy lata, pod koniec sierpnia woda najczęściej opada i za pasem wierzb pojawia się błotniste dno, które przyciąga ptaki wodno-błotne. Wiosną zalewane jest 80–90% powierzchni zbiornika, jesienią natomiast niemal połowa dna może być pozbawiona wody.

Zbiornik Otmuchowski to ostoja ważna głównie dla migrujących latem i jesienią ptaków wodno-błotnych. W okresie jesiennym stada kaczek i gęsi regularnie sięgają 40 000–50 000 osobników. Jest to również ważny obszar wypoczynkowy i żerowiskowy dla ptaków siewkowych. W okresie wędrówek występują tu duże koncentracje krzyżówki, cyraneczki, czajki, kulika wielkiego i biegusa zimnego.

W czasie wiosennego przelotu najciekawszym miejscem do obserwowania ptaków jest część północno-zachodnia: zalane łąki przyciągają cyranki, czernice, głowienki, płaskonosy, rożeńce oraz łączaki i bataliony. Ptaki lęgowe reprezentowane są przez czajki, kszyki, na suchszych fragmentach wieczorami odzywają się derkacze, a w zalanych trzcinowiskach słychać wodniki, kokoszki, kropiatki, podróżniczki oraz brzęczki.

Do części południowo-zachodniej najlepiej dotrzeć, skręcając na południe, w polną drogę tuż przed wschodnim krańcem Lubiatowa.

W zachodniej części zbiornika można obserwować lęgowe błotniaki stawowe, perkozy dwuczube, łyski oraz perkozki. W najbardziej niedostępnej części, w okolicach ujścia rzeki, do lęgów przystępują bączki oraz (nieregularnie) rybitwy białowase.

Najlepszymi porami na odwiedzinę zbiornika są późne lato i jesień, o tej porze roku jest on najczęściej już w znacznej mierze spuszczone (zwykle pierwsze błota pojawiają się w sierpniu) i w zachodniej części odsłania się błotniste dno, które stanowi bardzo atrakcyjne żerowisko i miejsce odpoczynku dla tysięcy ptaków wodno-błotnych. Charakterystyczne są wówczas stada czajek, biegusów zmiennych, kulików wielkich i siewnic. Regularnie pojawia się również wiele rzadszych przedstawicieli siewkowych, m.in. ostrygojad, biegusy: rdzawy i płaskodzioby, piaskowiec, płatkonóg sztyldzioby czy kamusznik. Bezpieczne, odsłonięte i bogate w pokarm płycizny przyciągają dziesiątki czapli siwych i białych. W październiku i listopadzie do kilku tysięcy kaczek dołączają wielotysięczne stada gęsi zbożowych i białoczelnych. Wśród nich można wypatrzeć również rzadkie bernikle – białolicą i rdzawoszyją oraz gęgawy, gęsi krótkodziobe i małe. Późna jesień to również najlepszy czas na obserwowanie północnych kaczek i nurów. Nury czarnoszyje i rdzawoszyje oraz uhle najłatwiej wypatrzeć, prowadząc obserwację z kamiennej tamy. Zimą, gdy zbiornik zamarza, ptaki gromadzą się w ujściu rzeki, natomiast w okresach łagodniejszych temperatur przebywają również na oparzeliskach, które najczęściej tworzą się bliżej północnego brzegu.

Planując wizytę, warto przewidzieć również czas na odwiedzenie pozostałych zbiorników (Nyski, Topola i Kozielno) oraz zwirowni Pilce (między Bardem a Kamieńcem Żąbkowickim).

Turystyka:

Dotychczas nie powstały żadne udogodnienia dla turystów, zbiornik jest ogólnodostępnym akwenem, wykorzystywanym rekreacyjnie oraz wędkarsko.

Z północnego brzegu przy dobrej widoczności można podziwiać panoramę Jesioników i Gór Złotych, pasm Sudetów Wschodnich z najwyższym szczytem Pradziadem (1491 m n.p.m.). Planując wycieczkę w Jesioniki, warto odwiedzić Górę Borówkową (900 m n.p.m.) z wieżą widokową, z której można oglądać cały środkowy fragment Doliny Nysy Kłodzkiej, a także Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie oraz Równinę Wrocławską.

Dojazd:

Na południe od zbiornika biegnie droga krajowa nr 46, podróżując komunikacją zbiorową, trzeba kierować się na Nysę, a następnie Otmuchów i Paczków.

Noclegi:

Wokół zbiornika jest bogata baza noclegowa, od agroturystyki po hotele, np. w miejscowościach: Otmuchów, Ścibórz, Paczków.

Zbiornik Turawski (OSO)

Jerzy Stasiak

Zbudowany w latach 30 XX w., jego główną funkcją jest retencjonowanie wody dla potrzeb żeglugowych Odry oraz ochrony przeciwpowodziowej.

Powierzchnia:

24,3 km²

Województwo:

opolskie

Mezoregion:

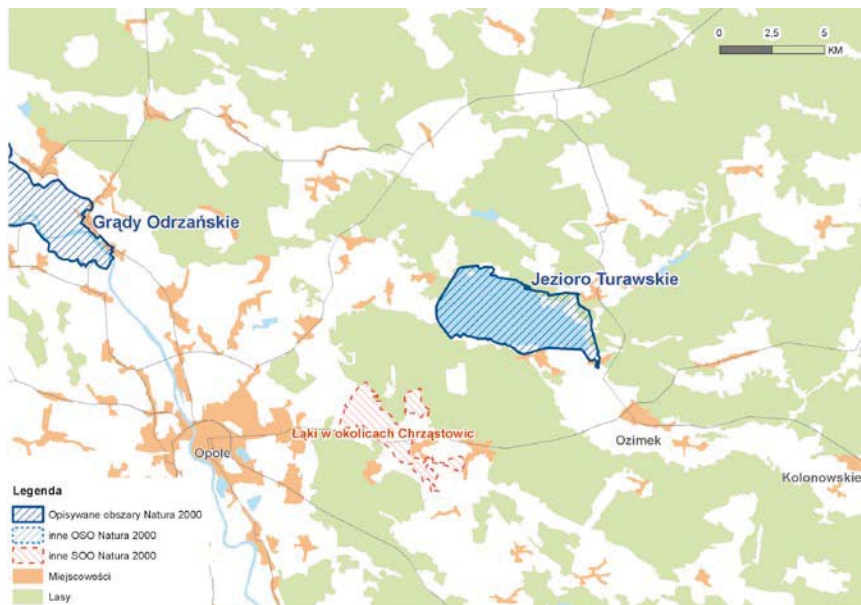
Równina Opolska

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Grądy Odrzańskie, SOO: Łąki koło Chrząstowic

Liczba gatunków ptaków:

240 gatunków, w tym 97 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję leży na Obszarze Chronionego Krajobrazu Lasy Stobrawsko-Turawskie, a stanowi ją sztuczny zbiornik na Małej Panwi. W jej skład wchodzi: zbiornik główny z przylegającymi do niego fragmentami lasów oraz nieużytkami rolnymi, a także zbiornik wstępny i cofka Libawy. Wschodnią i północną część zbiornika porastają zarośla wierzbowe oraz roślinność szuwarowa (głównie manna mielec).

Podczas wiosennych migracji odpoczywają tu tysiące gęsi zbożowych, krzyżówek, świstunów i cyraneczek, w mniejszych ilościach pojawiają się gągoły, rożeńce i bielaczki. Przy niskich piętrzeniach liczniejsze są również siewki: łączaki, bataliony, a także kszyki. O tej porze roku ptaki najlepiej obserwować z wału ciągnącego się od Szczedrzyka do ujścia Libawy.

Jeżeli poziom wody jest niski, możemy skorzystać ze ścieżki, biegnącej od jazu w głąb jeziora. Łączy ona ze sobą trzy charakterystyczne dla zbiornika miejsca (tzw. pierwszą, drugą i trzecią górkę). Pierwsza góra to najlepszy punkt widokowy zbiornika. Przy drugiej (gdzie niegdyś co roku odbywały się obozy obrączkarskie) znajduje się łęgowisko rybitw białowasyh, czarnych i białoskrzydłych, a także śmieszek, perkozów, kaczek i chruścieli. Z trzeciej góry również roztacza się świetny widok na całe jezioro. Z prawej

Turystyka:

Obserwacje ptaków można połączyć z wycieczką rowerową, dookoła zbiornika biegnie bowiem wytyczona trasa. Amatorzy wiosłowania mogą wypożyczyć kajaki w jednym z ośrodków usytuowanych wzdłuż jeziora.

Dojazd:

Z drogi nr 46 (Warszawa–Opole) należy skręcić w Ozimku na drogę nr 463 w kierunku Bierdzan. Dojeżdżając do Jedlic, wybieramy 1 z 3 wariantów: jedziemy z prawej strony rzeki, aby dostać się do zbiornika głównego, przejeżdżamy przez most, skręcamy za nim w prawo, by znaleźć się po chwili na zbiorniku wstępnym, albo jedziemy przez Jedlice i po kilku kilometrach docieramy do Szczedrzyka. Jadąc z Wrocławia lub Katowic, musimy się dostać na drogę nr 46 (północna obwodnica Opola), następnie skręcamy na drogę 45 w kierunku Łodzi i Kluczborka. Trzymając się na rozwidleniach prawej strony, dojeżdżamy do Kotorza Wielkiego, a potem do Szczedrzyka. Z Opola i Ozimka kursują do tych miejscowości busy. Można również dojechać do Ozimka lub Kotorza Małego pociągiem, a następnie zrobić sobie kilkukilometrową wycieczkę wzdłuż Małej Panwi.

Noclegi:

Ośrodki przy zbiorniku, gospodarstwa agroturystyczne, np. w Turawie, Szczedrzyku, Dębskiej Kuźni.

Fot. 1. (poprzednia strona)

Rybitwa białowłosa jest jednym z gatunków lęgowych w ostoi.
fot. Jerzy Stasiak

Fot. 2. (poniżej)

Zbiornik Turawski
fot. Jerzy Stasiak

Warto zobaczyć:

- ślady bytności człowieka (ułamków naczyń, przeszłików tkackich, wiórów krzemienych i stanowisk dymarskich) z wczesnego średniowiecza, okresu wpływów rzymskich a nawet epoki kamienia
- XVIII-wieczną osadę hutniczą w Jeldicach
- XIX-wieczny dworek „Beatka” w Jeldicach
- kościół ewangelicki w Ozimku
- najstarszy w Europie most wiszący w Ozimku

(bardziej suchej) strony ścieżki gniazdują pokląskwy, pliszki żółte, ksyżki, gąsiorki, kłaskawki, srokosze i dudki. W pobliskim lasku natomiast możemy spotkać dzięciołka, krętogłowa, dzięcioła zielonosiwego i żerującego na tamtejszym oczku wodnym zimorodka.

Podobne wróblaki gniazdują również na pobliskim zbiorniku wstępnym, a gdy jest on napełniony, staje się królestwem ptaków wodnych. Niedaleko do lęgów przystępują błotniaki stawowe, żurawie oraz pliszki cytrynowe, a po pokarm zalatują tu bieliki i bociany czarne.

Letnie zrzuty wody zbiegają się z okresem powrotu na zimowiska niektórych siewkowców. Tworzące się pływaczki stanowią dla nich doskonale miejsce do żerowania i wypoczynku. Z rzadszych gatunków odnotowano tu biegusy arktyczne i płowe oraz terekie. Na zbiorniku stwierdzono także brodziec plamistego oraz żółtonogiego i – jak na razie jedyne w Polsce – biegusa wielkiego. Z gatunków brodzących bywają tu czaple: nadobne, purpurowe, modronose i warzęchy. Jesień to czas biegusów zmiennych i małutkich, a także czajek, siewnic, siewczek obroźnych oraz czapli – białych i siwych. Uwielbiają one błota, które w tym okresie zalegają na znacznej części zbiornika. Mnogość ryb i ptactwa przyciąga tu wtedy również ptaki drapieżne: rybołowy, kobuzy, sokoły wodne i drzemliki.

Trochę później pojawiają się wracające z lęgowisk gęsi zbożowe i białoczelne. W listopadzie będzie ich tu ok. 20 000. Odlecą, kiedy zbiornik zamrznie albo kiedy śnieg pokryje ich żerowiska. Najlepiej obserwować je z zarośli k. Szczedrzyka. W mieszanych stadach można wyszukać bernikle białolice, kanadyjskie i rdzawoszyje. W tym samym czasie przybędą nad jezioro kaczki morskie, tracze i nury. Preferują one głębszą wodę, dlatego najlepiej podziwiać je z wału między Kotorzem Wielkim a zaporą w Turawie. Na przełomie kwietnia i maja odpoczywają tu także setki mew małych i rybitw czarnych. Warto zaglądać również na leżące w pobliżu jeziora średnie i małe, a w zimie w rejon Szczedrzyka, gdzie można spotkać duże zgrupowania bielików oraz liczące kilkadziesiąt osobników stada śnieguł.

Z rzadkich roślin na uwagę zasługują zespół ponikła jajowatego, nawodnik naprzeciwlistny oraz owadożerne pływaczki. Poza tym jezioro słynie z rosnących w jego otoczeniu wiekowych dębów (z najstarszym w Polsce, 400-letnim dębem bezszypułkowym). Godnymi uwagi zwierzętami są poza tym: minóg strumieniowy, kumak nizinny, gniewosz plamisty, wydra i bóbr.

Ostoja Czarnorzecka (S00)

Katarzyna Śnigórska

Lasy bukowe, łąki i łęgi w dolinie Wisłoka, na północny wschód od Krosna.

Powierzchnia:

9,9 km²

Województwo:

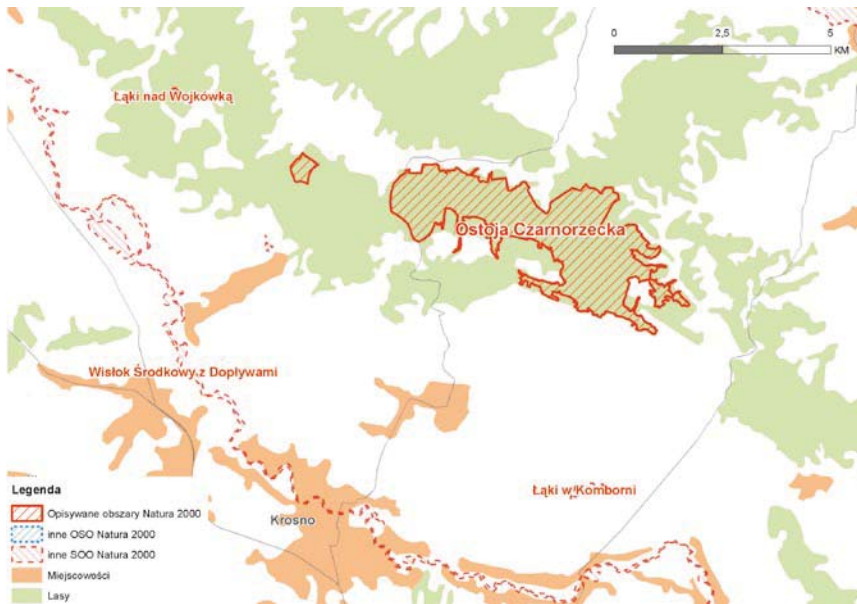
podkarpackie

Mezoregion:

Pogórze Dynowskie

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

S00: Wisłok Środkowy z dopływami, łąki nad Wojkówką, łąki w Komborni

Fot. 1. (następna strona)
Ostoje zamieszkują liczne populacje kumaka górskiego
fot. Cezary Korkosz

Fot. 2. (poniżej)
W Ostoju Czarnorzeckiej można podziwiać piękne krajobrazy o każdej porze roku
fot. Katarzyna Śnigórska

Warto zobaczyć:

- XVI-wieczne, częściowo odrestaurowane ruiny zamku Kamieniec w Odrzykoniu
- Muzeum Lamp Naftowych i rynek w Krośnie
- szyby naftowe w Węglówce
- dawne cerkwie w Oparówce, Bonarówce, Krasnej, Węglówce i Rzepniku
- bunkry z czasów II wojny światowej k. Stępiny

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoje:

Ostoja prawie w całości leży na terenie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego. Dominującym siedliskiem jest tu żyzna buczyna, pokrywająca niemal 65% terenu. Znacznie mniej, bo po kilkanaście procent zajmują kwaśna buczyna oraz wyżynny jodłowy bór mieszany. Występują tu także łąki: wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe, grąd środkowoeuropejski i kontynentalny, niżowe i górskie świeże łąki oraz – wprawdzie na niewielkich tylko powierzchniach – jaworzyny i lasy klonowo-lipowe. Wspomniane zbiorowiska leśne porastają najwyższe na Pogórzu Dynowskim pasmo Suchej Góry, wznoszące się na wysokość 585 m n.p.m. oraz pasmo Królewskiej Góry – 554 m n.p.m. Oprócz cennych siedlisk leśnych i łąkowych znajduje się tu jeszcze jedno siedlisko warte ochrony: nieudostępnione do zwiedzania, erozyjno-wietrzeniowe jaskinie. Najwięcej z nich znajduje się w rezerwacie „Prządki”. W ostoju występuje wiele interesujących gatunków roślin, takich jak czosnek niedźwiedzi, podrzeń żebrowiec, wawrzynek wilczęłyko czy jęczyznik zwyczajny.

Najważniejszymi gatunkami chronionych zwierząt na obszarze ostoje są cztery gatunki nietoperzy, z których mopek, nocek duży i nocek Bechsteina zimują na tym terenie, zaś nocek orzęsiony został stwierdzony tylko na przelotach. Najliczniej zimuje mopek, ale jedynym gatunkiem, którego rozród potwierdzono w ostoju, jest nocek duży. Ssaki te zimują przede wszystkim w sztolniach, z których większość zlokalizowana jest w paśmie Suchej Góry. Kolonia rozrodcza nocka dużego zasiedliła natomiast strych cerkwi w Rzepniku. Oprócz nietoperzy interesującym ssakiem występującym tutaj jest popielica.

Ostoję zamieszkują również liczne populacje kumaka górskiego i traszki karpackiej, bytujące w niewielkich, okresowych zbiornikach wodnych.

Oprócz wymienionych wyżej gatunków napotkać można inne, bardziej pospolite. Łatwo spotkamy sarny i jelenie, a nad łąkami zobaczymy polujące myszołowy. Licznie występują tu puszczyki zwyczajne i uralskie, uszatki oraz sóweczki. Niektóre z tych gatunków sów zaobserwować można nawet w dzień, gdy odpoczywają na gałęziach drzew. Szczególnie łatwy do zauważenia jest duży i jasny puszczyk uralski.

Ostoja Czarnorzeka może poszczycić się pięknymi krajobrazami o każdej porze roku. Rezerwat „Prządki”, którego celem ochrony jest grupa skał piaskowcowych o charakterystycznych formach – ukształtowanych wskutek erozji, jest najpiękniejszy zimą, kiedy drzewa zrzucają liście i nie zasłaniają skał, a te z kolei pokryte są śniegiem. Buczyna z kolei największe wrażenie wywiera jesienią, intensywną czerwienią liści pokrywając okoliczne wzgórza, lub też wiosną, kiedy dno lasu pełne jest zawilców i przyłaszczek. W dolinach potoków kwitnie knieć błotna, zaś na obrzeżach lasów – krzewy i drzewa owocowe. Wtedy też najłatwiej obserwować ptaki i płazy. Łąki najlepiej odwiedzać późną wiosną oraz wczesnym latem, jest to najlepsza pora na zaobserwowanie największej liczby kwitnących gatunków.

Turystyka:

Warto przejść się jedną z dwóch półtorakilometrowych ścieżek przyrodniczych. Jedna z nich biegnie w bezpośrednim sąsiedztwie ruin zamku, druga zaś w lasach na wschód od Czarnorzek. Można do niej dojść od strony rezerwatu „Prządki”, malowniczej grupy wysokich skał piaskowcowych. W okolicy poprowadzone są również trzy szlaki turystyczne. Najdłuższy jest szlak zielony, rozpoczynający się w Strzyżowie, przecinający m.in. Czarny Dział, Węglówkę, Królewską Górę i Kamieniec. Szlak niebieski to trasa Kamieniec–Dębica, prowadzący przez Królewską Górę, Rzepnik, do Spalonej Góry i Wiśniowej. Szlak czarny zaczyna się w grzbietowych partiach Czarnego Działu, a dalej biegnie przez Węglówkę i Czarnorzeki do Kamieńca.

Dojazi:

Samochodem, autobusami lub busami na trasie Krosno–Rzeszów. Najlepiej wysiąść na przystanku w Czarnorzekach, skąd można wyruszyć na pieszą wędrowkę na wschód, w kierunku Komborni lub Woli Jasienickiej, przy okazji zatrzymując się w rezerwacie „Prządki” lub ruszyć na zachód, w kierunku Odrzykonii. Można również wysiąść w Węglówce i czarnym szlakiem powędrować na północny zachód, w kierunku Wysokiej Strzyżowskiej lub Bonarówki.

Noclegi:

W Krośnie lub w wielu gospodarstwach agroturystycznych np. w miejscowościach Czarnorzeki, Korczyzna, Kombornia, Krasna.

Pogórze Przemyskie (OSO)

Przemysław Kunysz

Duża ostoja górská, obejmująca wysunięty na zachód fragment Karpat Wschodnich, z projektowanym Turnickim Parkiem Narodowym.

Powierzchnia:

644 km²

Województwo:

podkarpackie

Mezoregiony:

Pogórze Przemyskie, Pogórze Dynowskie, Góry Sanocko-Turczańskie

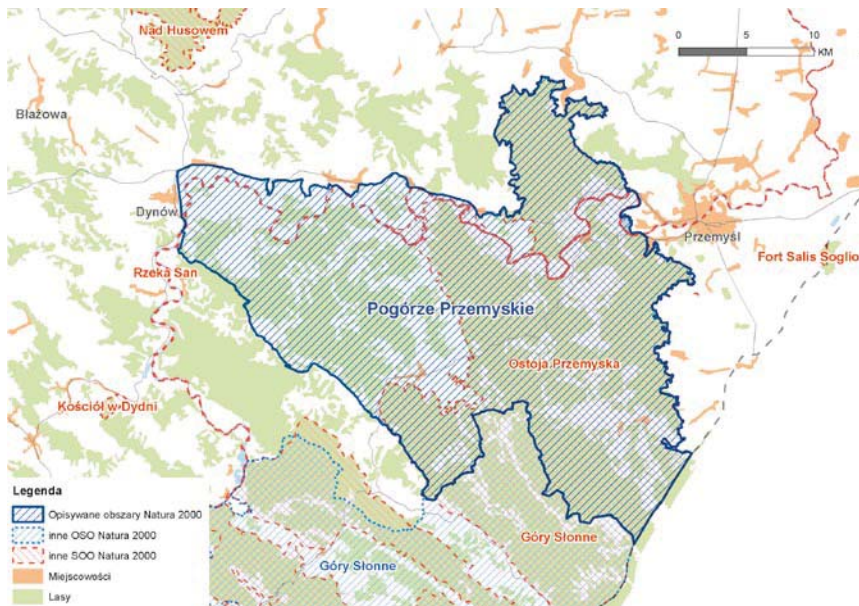
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Góry Słonne

S00: Rzeką San, Góry Słonne, Ostoja Przemyska, Kościół w Dyni, Nad Husowem

Liczba gatunków ptaków:

180 gatunków, w tym 112 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoją położoną między dolinami Sanu na północy a granicą z Ukrainą na południu. W krajobrazie przeważają niewysokie pogórza (300–600 m n.p.m.) o rusztowym układzie grzbietów, przecinane siecią rzek i potoków. Głównymi rzekami są San i jego dopływ Wiar. Kilku dziesięciokilometrowy odcinek Sanu stanowi północną część ostoi. Istniejące formy ochrony przyrody to rezerwaty: „Brzoza Czarna” w Rzecpolu, „Krępak”, „Przełom Hołubli”, „Rebecze”, „Turnica”, „Kopystańka”, „Kalwaria Paćławska”, „Broduszurki”, „Leoncina” oraz Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego.

Dominujący (ponad 50%) element szaty roślinnej ostoi stanowią lasy. W najwyższych partiach są to dobrze wykształcone reglowe buczyny karpackie, niżej – zespoły podgórskie buczyn. W drzewostanach przeważa buk, a obok niego liczne są jodła, świerk, jawor

Turystyka:

Główne szlaki turystyczne piesze:

- niebieski: Dynów – Krasiczyn – Helicha – Kalwaria Paćławska – Jureczkowa,
- czerwony: Przemysł – Brylińce – Kopystańka – Łodzinka – Bircza – Łomna,
- żółty: Suchy Obycz – Posada Rybotycka,
- zielony górski: Bircza – Łomna – Arłamów,
- czarny szlak forteczny Twierdzy Przemysł,
- zielony: Przemysł – Helusz – Dynów.

Szlaki rowerowe:

- Bircza – Sufczyzna – Huta Brzuska – Panieński Czub – Łodzinka – Bircza,
- Kalwaria Paćławska – Arłamów – Posada Rybotycka – Kalwaria Paćławska,
- Przemysł – Szybenica – Huwniki – Kalwaria Paćławska – Kopyšno – Zalesie – Przemysł.

Ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne

- „Dolina Hołubli” w rezerwacie „Przełom Hołubli” (Nadleśnictwo Krasiczyn),
- „Winne – Podbukowina” w rezerwacie „Broduszurki” (Urząd Gminy Dubiecko),
- „Krępak” w rezerwacie „Krępak” (Nadleśnictwo Bircza),
- „Kopaniny” w Dąbrówce Satrzeńskiej (Nadleśnictwo Dynów).

Fot. 1. (poprzednia strona)

Pogórze Przemyskie to obszar licznego występowania puszczyka uralskiego
fot. Cezary Karkosz

Fot. 2. (poniżej)

Widok na Pogórze Przemyskie
fot. Przemysław Kunysz

Warto zobaczyć:

- Obszar Pogórza Przemyskiego, znajdujący się na styku kultur zachodniej i wschodniej, charakteryzuje duża różnorodność obiektów zabytkowych, szczególnie budownictwa sakralnego. Wśród nich najcenniejsze są: zabytkowe kościoły w Birczy, Krasiczynie, Rybotyczach i Kalwarii Paclawskiej, drewniane cerkwie w Piątkowej i Leszczynach, cerkwie w Huwnikach, Olszarnach oraz najstarsza i jedyna w kraju cerkiew typu obronnego z XV/XVI w. w Posadzie Rybotyckiej, cerkwie używane obecnie jako kościoły rzymskokatolickie w Brylińcach, Jaworniku Ruskim, Kopystnie, Lipie i Mielnowie, XVI-wieczny zamek w Krasiczynie, zespół pałacowo-parkowy w Birczy, pozostałości dworskie w Jaworniku Ruskim i Huwnikach, grodziska z VIII–XII w. rozmieszczone wzdłuż Sanu i Wiaru

i wiąz górski. W najniższych położeniach dominują grądy wszystkich typów, a w dolinach cieków – lasy łąkowe i olszyny karpackie. W okolicach Birczy zachowało się naturalne stanowisko brzozy czarnej. Odsłonięte bezleśne zbocza o dużych nachyleniach pokrywają murawy kserotermiczne. Szerokie doliny Sanu i Wiaru wyróżniają rozległe łąki i torfowiska.

Pogórze Przemyskie to przede wszystkim ważna ostoja orlika krzykliwego i trzmielajada oraz obszar licznego występowania puszczyka uralskiego. Drzewostany bukowo-jodłowe są ponadto miejscem licznego gniazdowania dzięciołów: zielonosiwego, białostrzbiatego oraz muchołówek: małej i białoszyjej. Na terenach częściowo zakrzewionych w dużej liczbie występuje gąsiorek, a na łąkach użytkowanych ekstensywnie gniazduje spora populacja derkacza. Cenne ornitologicznie są też tereny sadów owocowych dawnych wsi – pospolicie występuje tam np. krętogłów. Dolina Sanu przecinająca obszar ostoi to ważny szlak wędrówek ptaków.

Bardzo bogata jest flora roślin naczyniowych, licząca ok. 900 gatunków, w tym wiele rzadkich lub typowych tylko dla Karpat Wschodnich. Ostoja jest miejscem występowania fauny puszczańskiej z niedźwiedziem brunatnym, wilkiem i rysiem oraz dużymi ssakami roślinożernymi. Wśród bezkręgowców występują endemiczne elementy wschodniokarpackie.

Dojazd:

Samochodem z Warszawy przez Lublin i Rzeszów do Przemysła i Dynowa. Pociągiem do Przemysła i dalej komunikacją autobusową. Autobusem do Przemysła, a następnie komunikacją PKS do wszystkich miejscowości w ostoi. Lokalnymi busami z okolic dworca PKP/PKS w Przemysłu.

Noclegi:

Ośrodki wypoczynkowe w Arłamowie, Babicach, liczne gospodarstwa agroturystyczne.

Puszcza Sandomierska (OSO)

Konrad Kata

Pozostałość dawnej puszczy, z interesującymi stawami rybnymi i rozległymi terenami czynnego poligonu wojskowego.

Powierzchnia:

1291 km²

Województwo:

podkarpackie

Mezoregiony:

Równina Tarnobrzeska, Płaskowyż Kolbuszowski

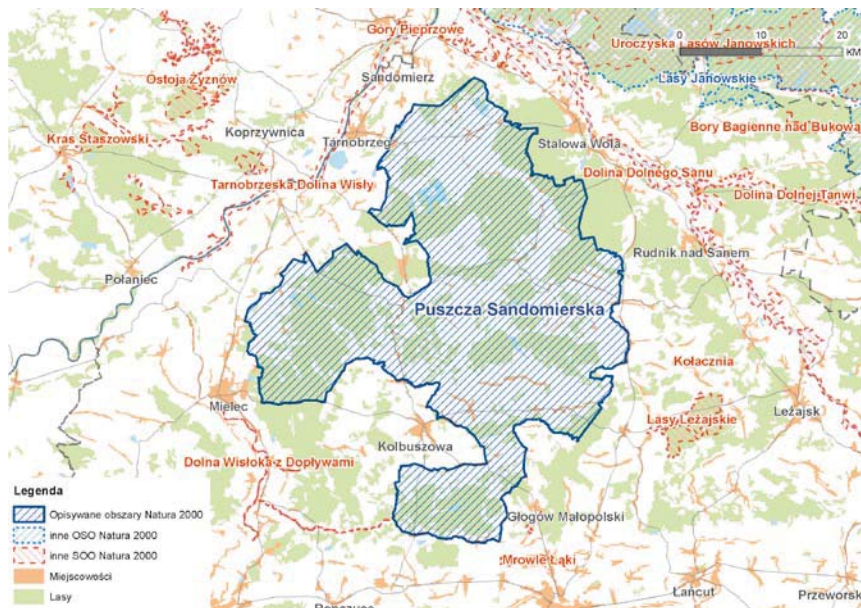
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Lasy Janowskie

S00: Dolina Dolnego Sanu, Dolina Wisłoka z Dopyłwami, Tarnobrzeska Dolina Wisły, Uroczyska Lasów Janowskich

Liczba gatunków ptaków:

245 gatunków, w tym 161 lęgowych

Fot. 1. (następna strona)

Kluczowym gatunkiem w ostoi jest globalnie zagrożona kraska
fot. Artur Gererdorf

Fot. 2. (poniżej)

Wrzosowiska Nowa Dęba
fot. Konrad Kata

Warto zobaczyć:

- Park Etnograficzny – Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, prezentujący kulturę mieszkańców tego terenu – Lasowiaków i Rzeszowiaków

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoją zlokalizowaną w widłach Wisły i Sanu. Zajmuje obszar dawnej Puszczy Sandomierskiej, którą kiedyś stanowiły rozległe i zwarte kompleksy leśne. Dziś jest to mozaika lasów i terenów rolniczych z kilkoma dużymi zespołami stawowymi. Rolnictwo pozostaje tu w dużym stopniu ekstensywne, co stwarza możliwość doskonałej koegzystencji ludzi z przyrodą.

Lasy puszczy to obecnie drzewostany bardzo zróżnicowane. Występują tu zarówno ubogie bory, jak i siedliska borów i lasów mieszanych, aż do siedlisk najżyźniejszych z drzewostanami z udziałem buka, wiązu i olszy. Ze względu na fakt, że teren ten znajduje się na granicy pogórza i nizin, spotykamy tu siedliska pośrednie – charakterystyczne zarówno dla gór, jak i terenów nizinnych. Przez teren przepływają nieduże rzeki, które zachowały w częściach swój naturalny charakter – największa z nich to Łęg, powstający z połączenia Przywry z Zyzogą. Na obrzeżach puszczy znajdują się większe ośrodki przemysłowe i miasta: Sandomierz, Stalowa Wola, Tarnobrzeg, Mielec i Rzeszów. Oprócz ostoi ptasiej wyznaczono tu obszar chroniący pozostałe wartości przyrodnicze obszaru pod nazwą Enklawy Puszczy Sandomierskiej.

Kluczowe gatunki ptaków w ostoi to kraska i podgorzałka. Występują tu najliczniejsze w kraju populacje tych gatunków. Na uwagę zasługują niemal pospolicie spotykane gatunki terenów rolniczych, takie jak gąsiorek, derkacz, ortolan i świergotek polny. Na otwartych przestrzeniach wrzosowisk i muraw licznie występuje lelek, który szczególnie upodobał sobie bardzo cenny przyrodniczo teren poligonu wojskowego, zlokalizowanego w północnej części obszaru. Oprócz lelka cennym gatunkiem wrzosowisk jest reintrodukowany cietrzew. W centralnej i północnej części ostoi znajdują się kompleksy stawów rybnych (Buda Stalowska, Grębów, Jeziórko), gdzie grupują się ptaki wodno-błotne, zarówno w okresie lęgów, jak i wędrówek.

Oprócz ptaków na terenie Puszczy Sandomierskiej spotykamy wiele innych cennych gatunków zwierząt. Charakterystyczna wśród nich jest wręcz pospolita tu modliszka zwyczajna, która w innych regionach kraju praktycznie nie występuje, tutaj zaś spotykana jest na terenie całej Puszczy Sandomierskiej.

Wśród bezkręgowców oprócz wspomnianej modliszki do wartościowych gatunków możemy zaliczyć wśród chrząszczy: jelonka rogacza, pachnicę dębową, biegacza gruzelkowatego, z motyli:

pasyna lucylę, skalniki – statilinusa i alcyona, osadnika wielkokiego, modraszki – nausitousa, telejusa i alkona, z prostoskrzydłych: trajkotkę czerwoną, nadobnika włoskiego, a z pajaków: strojnisia nadobnego i poskocza krasnego.

Warto również nadmienić, że w obszarze tym możemy napotkać watahę wilków, jednak spotkania z nimi należą do rzadkości.

Wśród roślin na szczególną uwagę zasługują stanowiska wawrzynka główkowego, w tym najlepiej zachowane stanowisko w kraju, zlokalizowane na terenie poligonu. Pozostałe cenne gatunki roślin tu występujące to: fiołek bagienny, długosz królewski, ponikło krańskie, kosaciec syberyjski, kłokoczka południowa, mącznica lekarska i czosnek siatkowaty.

Osoby chcące zaobserwować dużo cennych ptaków powinny odwiedzić kompleksy stawów w północnej części ostoi, np. w Budzie Stalowskiej, gdzie przy odrobinie szczęścia spotkamy bieliki, czaple białe lub szczególnie rzadkie podgorzałki.

Obecnie w północnej części puszczy zachodzą przemiany rekultywacyjne terenów pokopalnianych, związanych z wydobyciem siarki. Na takich terenach w nowo powstających zbiornikach wodnych także można spotkać wiele gatunków ptaków, m.in. rybitwy rzeczne i sieweczki rzeczne.

Wyjątkowym siedliskiem w puszczy są rozległe wrzosowiska i murawy w północnej części obszaru, szczególne atrakcyjne jesienią, kiedy to zakwita wrzos, lub wiosną w okresie kwitnienia wawrzynka główkowego. Teren ten nie jest jednak dostępny dla zwiedzających, gdyż obejmuje czynny poligon wojskowy.

Wyglądające na pierwszy rzut oka na mało wartościowe obszary rolnicze są wyjątkowo cenne dla takich gatunków ptaków, jak np. kraska, gąsior, ortolan, derkacz czy jarzębatka.

Turystyka:

Przez teren Puszczy Sandomierskiej przechodzi „Przyrodniczy szlak Puszczy Sandomierskiej” wykonany przez tutejsze nadleśnictwa. W obrębie szlaku zlokalizowane są liczne przystanki z tablicami informacyjnymi i wyznaczonymi trasami, przeznaczonymi do rowerowej lub pieszej wędrowki.

Dobrymi bazami wypadowymi na teren ostoi są miasta zlokalizowane w pobliżu puszczy, np. Kolbuszowa, Nowa Dęba, Sandomierz, Stalowa Wola lub Rzeszów.

Dojazd:

Samochodem lub PKS z Kolbuszowej, Nowej Dęby lub większych miast w regionie. Najlepszym sposobem poruszania się po ostoi jest jednak zdecydowanie rower.

Noclegi:

Hotele w większych miejscowościach lub gospodarstwa agroturystyczne, np. w Ulanowie, w Nisku.

Bagienna Dolina Narwi (OSO)

Monika Olszewska

Rozległy obszar podmokły, grząski i przez to trudny do penetracji. Jednak na tych, którzy tu dotrą, czeka zasłużona nagroda – powita ich niemal dziewicza przyroda.

Powierzchnia:

249,3 km²

Województwo:

podlaskie

Mezoregiony:

Dolina Górnej Narwi, część Niziny Północnopodlaskiej

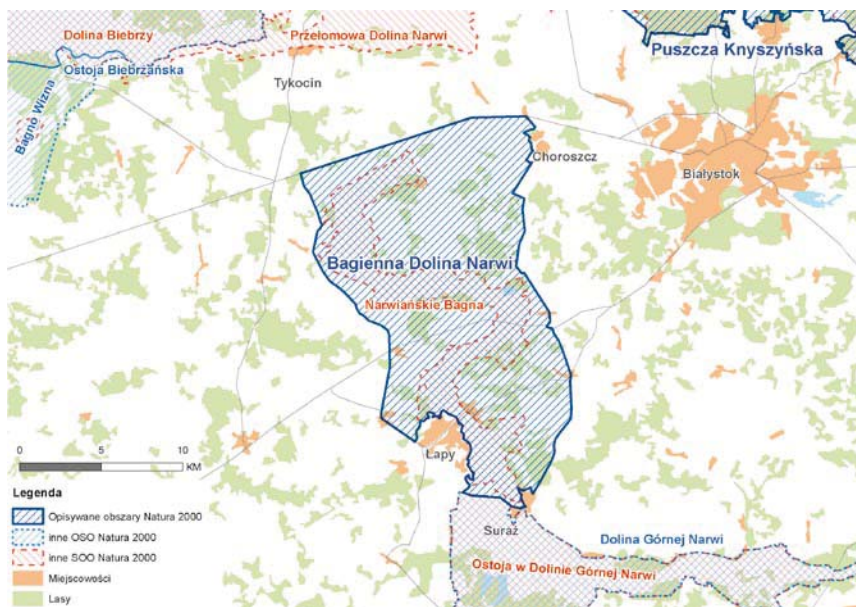
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dolina Górnej Narwi, Ostoja Biebrzańska, Bagno Wizna, Puszcza Knyszyńska

SOO: Narwiańskie Bagna, Ostoja w Dolinie Górnej Narwi, Przełomowa Dolina Narwi, Dolina Biebrzy

Liczba gatunków ptaków:

203 gatunki, w tym ok. 154 lęgowe

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Kondycja ekosystemu Bagiennej Doliny Narwi zależy od hydrologii. Ogromną rolę w tym obiegu odgrywa rzeka. Narew płynie tu wieloma korytami, tworząc labirynt łączących się i rozdzielających kanałów. Przestrzenie pomiędzy korytami pokrywane są wodą torfy.

Poziome zróżnicowanie wilgotności terenu utrzymuje mozaikę wielu zbiorowisk roślinnych. Dominują tu szuwary właściwe (trzciny i turzycowe), łąki wilgotne i zakrzaczenia wierzbowe. Nie wiele jest natomiast lasów, wśród nich przeważają olsy i sztucznie wprowadzone bory sosnowe.

Bagienna Dolina Narwi ma wiele do zaoferowania przez cały rok. Wczesną wiosną, gdy rzeka tworzy ogromne rozlewiska, warto wybrać się w okolice Łupianki Starej i Bokin, gdzie na pobliskich łąkach pojawiają się wielotysięczne stada gęsi (głównie gęgaw i zbożowych). W maju można tu obserwować bataliony i rybitwy białoskrzydłe. Ciekawe gatunki zamieszkują okolice Waniewa i Kruszewa, występują tu np. bąk, błotniak stawowy, wodniczka i podróżniczek. W pobliżu Topilca poluje bielik. W parku przydworskim w Kurowie gniazdują m.in.: dudki, grubodzioby, dzięcioły. Na torfowisku Rynki w okolicy Suraża pojawiają się derkacze, rycyki i wiele innych gatunków siewkowych. Jest to też rejon występowania ciekawych gatunków motyli, np. strzępotka edypusa.

Bagienna Dolina Narwi odgrywa ważną rolę w zachowaniu siedlisk ssaków: bobra i wydry. Cenne są też siedliska krągłoustych i ryb: minoga ukraińskiego, piskorza i różanki. Spośród płazów chronione są traszka grzebieniasta i kumak nizinny.

Dojazd:

Najłatwiej poruszać się samochodem lub rowerem. Do części południowej można dojechać pociągiem, do stacji Baciuty, Uhowo lub Łapy. Do środkowej części łatwiej dotrzeć autobusem jadącym do Łupianki Starej. W ten sam sposób dostaniemy się do północnej części, jadąc z Białego-stoku w kierunku Warszawy.

Noclegi:

Szukając noclegu, najlepiej wybrać kwatery w gospodarstwie agroturystycznym, w którejkolwiek miejscowości leżącej w obrębie ostoi. Istnieją też pola namiotowe w Kurowie, Bokinach i Surażu, z których można korzystać w miesiącach letnich.

Fot. 1. (poprzednia strona)

Ptaki wodno-błotne na rozlewisku Narwi

fot. Mikołaj Pruszyński

Fot. 2. (poniżej)

Widok na Bagienną Dolinę Narwi

fot. archiwum Narwiańskiego Parku Narodowego

Warto zobaczyć:

- „zerwany most” pomiędzy Kurowem i Kruszewem
- pozostałości reduty z czasów wojen polsko-szwedzkich, tzw. Koziołek
- grodzisko w Waniewie
- starą zabudowę w Choroszczy, Łapach i Surażu

Turystyka:

Obserwacje przyrody ułatwiają wieże widokowe. Kilka postawiono w pobliżu kładek edukacyjnych, pozostałe w Pańkach, Wólce Waniewskiej, Topilcu, Uhowie, Łapach Szolajdach oraz w Surażu. Należy jednak pamiętać, że przy wysokich stanach wód można tam dotrzeć tylko w odpowiednim obuwiu.

Zapoznanie się z bogactwem obszaru ułatwiają istniejące liczne ścieżki dydaktyczne i szlaki turystyczne.

„Kładka wśród bagien” znajduje się w Kurowie, tuż obok siedziby Narwiańskiego Parku Narodowego. Przedstawia najważniejsze zbiorowiska roślinne oraz organizmy w nich żyjące. Ma ok. 1 km długości.

„Park przydworki w Kurowie” prowadzi przez oryginalne, ponadstuletnie założenie parkowe.

„Kładka Waniewo–Śliwno” to system drewnianych pomostów połączonych przeprawami pontonowymi. Dolinę przecina w poprzek i prowadzi przez najważniejsze ekosystemy ostoi.

Warto przyjrzeć się przyrodzie nadnarwiańskiej z perspektywy najwłaściwszej – z łodzi lub kajaka. Wyznaczonych jest kilka szlaków kajakowych.

„Kajakiem wokół Kurowa” umożliwia obejrzenie najciekawszych fragmentów doliny, zapoznanie się z roślinnością wodną, a także obserwacje ptaków.

„Narwiański labirynt” ma ok. 45 km długości i ciągnie się przez całą dolinę, od Suraża do Rzędzian.

Bogactwo przyrodnicze i kulturowe regionu można zobaczyć, przemierzając Dolinę Narwi rowerem.

„Podlaski szlak bociani” łączy Białowiecki PN z parkami Narwiańskim i Biebrzańskim. Biegnie wzdłuż doliny Narewki, Narwi i Biebrzy. Długość trasy wynosi 200 km.

„Obwodnica Narwiańska” jest szlakiem wiodącym wokół Narwiańskiego Parku Narodowego. Liczy 90 km i ciągnie się od Choroszczy, przez Suraż, Łapy, Waniewo, Kurowo i Tykocin.

„Szlak Światowida” prowadzi od granic Białegostoku do Kruszewa, zahaczając po drodze o kilka historycznych miejsc, jak „Babia góra” z repliką Światowida.

„Szlak pogranicza mazowiecko-podlaskiego” rozpoczyna się w Waniewie, dalej przecina Krzyzewo i Sokoły, po czym biegnie na południe, aż po Ciechanowiec i Glinną.

Puszcza Augustowska (OSO)

Grzegorz Zawadzki

Jeden z największych kompleksów leśnych w Polsce, z ponad 100 jeziorami, obejmujący Wigierski Park Narodowy.

Powierzchnia:

1344 km²

Województwo:

podlaskie

Mezoregiony:

Pojezierze Suwalskie, Równina Augustowska

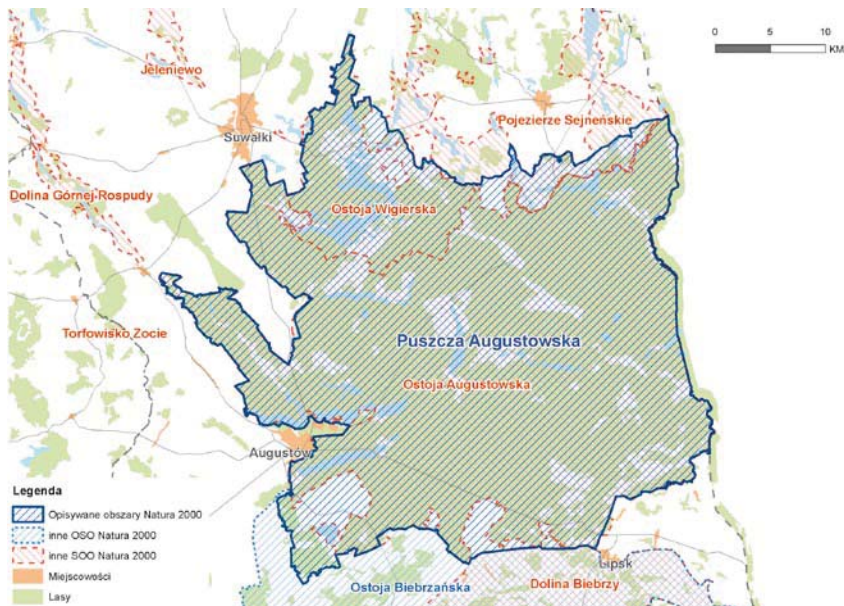
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Ostoja Biebrzańska

S00: Ostoja Augustowska, Ostoja Wigierska, Dolina Biebrzy, Pojezierze Sejneńskie, Dolina Górnej Rospudy

Liczba gatunków ptaków:

215 gatunków, w tym 170 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Fot. 1. (poniżej)

Bór świeży w Puszczy Augustowskiej
fot. Grzegorz Zawadzki

Fot. 2. (następna strona)

Puszcza Augustowska jest kluczową
ostoją głuszca w Polsce
fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- Kanał Augustowski – wybudowany w I połowie XIX w. w celu uniezależnienia Królestwa Polskiego od portów pruskich. Kanał ma długość 102 km (obecnie 80 w granicach Polski) i 18 kamiennych śluz (14 w Polsce). Jego trasa prowadzi od Biebrzy do Augustowa i dalej przez granicę z Białorusią do Niemna
- Klasztor Kamedułów na Wigrach – barokowy zespół poklasztorny fundowany przez Władysława IV
- interaktywne Muzeum Wigiery mieszczące się w Starym Folwarku – dawniej siedzibie Stacji Hydrobiologicznej na Wigrach z lat 30. XX w.
- Wigierską Kolej Wąskotorową z Płociczna do Bartnego Dołu k. Bryzga
- wystawę etnograficzną przy siedzibie WPN w Krzywem i sprzętu rybackiego w Czerwynym Folwarku

Ostoją o charakterze leśnym, ale z licznymi jeziorami, z których największe są Wigry (21,87 km²). Przez puszcę przebiega dział wodny pomiędzy dorzeczem Wisły i Niemna (łączy je Kanał Augustowski). Główne rzeki to Czarna Hańcza, Rospuda i Marycha. W drzewostanach puszczańskich dominuje sosna, która jest gatunkiem panującym na 78% powierzchni leśnej. Świerk porasta 8% areалу, ale na dużych powierzchniach współwystępuje z sosną, tworząc drugie piętro. Na obszarze Lasów Państwowych średni wiek drzewostanów wynosi 59 lat, a ponad 100-letnie starodrzewy zajmują jedynie ok. 5% powierzchni. Siedliska wilgotne i bagienne są obficie reprezentowane i stanowią ok. 30%. Duże powierzchnie zajmują bory bagienne oraz charakterystyczne dla regionu borealne zbiorowiska świerczyny na torfie. W północno-zachodnim fragmencie obszaru leży Wigierski Park Narodowy, o powierzchni ponad 150 km². W puszczy powołano ponadto 14 rezerwatów przyrody, z których największym jest „Kuriańskie Bagno”, o powierzchni 1714 ha. Na terenie ostoi przeważa ekstensywny typ rolnictwa, przy dużym rozdrobieniu gospodarstw rolnych rozrzuconych w enklawach łąk i pól otoczonych lasem.

Do najważniejszych gatunków ptaków w ostoi należą: bąk, bielik, trzmielozjad, kania czarna, kania ruda, błotniak stawowy i łąkowy, orlik krzykliwy, bocian czarny, głuszec, jarząbek, derkacz, żuraw, puchacz, sóweczka, włośchatka, lelek, zimorodek, dzięcioły: zielonosiwy, czarny, biało-grzbiety, średni, trójpalczasty, lerka, jarzębatka. Niemal we wszystkich środowiskach leśnych dominantem jest zięba, a do licznych i rozpowszechnionych ptaków należą: sosnowka, rudzik, śpiewak, kos, paszkot, świstunka, pierwiosnek, piecuszek i czubotka. Borealny charakter awifauny puszczy podkreśla lęgowość orzechówki, drożdżika, muchołówki małej, sóweczki i włośchatki, krzyżodzioba świerkowego oraz głuszca i jarząbka.

W Puszczy Augustowskiej żyje ok. 50 gatunków ssaków. Liczne są populacje dużych roślinożerców: jelenia, sarny, łosia, dzika. Występują tu wilk i ryś oraz lis, kuna leśna i domowa, borsuk, tchórz i wydra. Obce drapieżniki to norka amerykańska i jenot. Liczebność bobra szacowana jest na ponad 1000 osobników.

W bogatym świecie owadów zwracają uwagę chronione biegacze oraz borealne motyle: skalnik arktyczny, perłowiec błotny, perłowiec tundrowy. Występuje tu trzmiel tajgowy, pszczoła porobnicza miodunkowa, chrząszcz orszoł prądkowany, okazała ćma

zmierniczka trupia główka, motyle: perłowiec malinowiec, liczne czerwończyki i modraszki.

Objęte ochroną florystyczne relikty borealne to m.in.: wierzba lapońska, zimziół północny, a także dosyć liczne w borach całej puszczy: arnika górską, napastrnica zwyczajna oraz tajemna jednostronna. Na torfowiskach rosną m.in. wielosił błękitny, bobrek trójlistkowy, kruszczyk błotny, lipiennik Loesela, skalnica torfowiskowa oraz 3 gatunki rosiczek. Na torfowisku w dolinie Rospudy zachowało się jedyne w Polsce stanowisko storczyka – miodokwiatu krzyżowego.

Najatrakcyjniejsze miejsca do obserwacji przyrodniczych to dolina Czarnej Hańcy i Rospudy, Kanał Augustowski, jezioro Wigry z ambonami widokowymi w Bryzglu i Kruszniku oraz mostem na Czarnej Hańcy w Wigrach, jezioro Serwy z kolonią kormoranów k. wsi Serwy, jeziora – Pomorze, Zelwa i Wiłkokuk oraz rozległe kompleksy łąk w okolicach wsi Wołkusz, Lubinowo, Skieblewo, Krasne, Hruskie i Balinka. Bogate zbiorowiska starych lasów wilgotnych można podziwiać na ścieżce przyrodniczej w rezerwacie „Kozł Rynek”, a 150-letni drzewostan sosnowy na szlaku wiodącym przez rezerwat „Perkuć” wyniesieniem pomiędzy dwoma jeziorami.

Turystyka:

Wyznaczonych jest kilka ścieżek dydaktycznych oraz 9 szlaków pieszych o łącznej długości kilkuset kilometrów, trasy rowerowe i szlak kajakowy prowadzący przez Wigry i Czarą Hańczę oraz Kanał Augustowski i Rospudę. Jezioro Wigry jest udostępnione do żeglugi od 1 maja.

Dojazd:

PKP/PKS z Białegostoku lub Warszawy do Augustowa albo Suwałk.

Noclegi:

W rejonie Puszczy Augustowskiej jest bardzo dobrze rozwinięta agroturystyka, oferująca bazę noclegową i wyżywienie w przystępnej cenie. Nocleg można znaleźć m.in. w Augustowie, Wigrach, Bryzglu, Kruszniku.

Puszcza Knyszyńska (OSO)

Tomasz Tumiel

Jeden z największych w kraju zwartych kompleksów leśnych o charakterze borealnym. Miejsce występowania wielu ptaków szponiastych, sów, rzadkich dzięciołów i kuraków.

Powierzchnia:

1332 km²

Województwo:

podlaskie

Mezoregion:

Wysoczyzna Białostocka

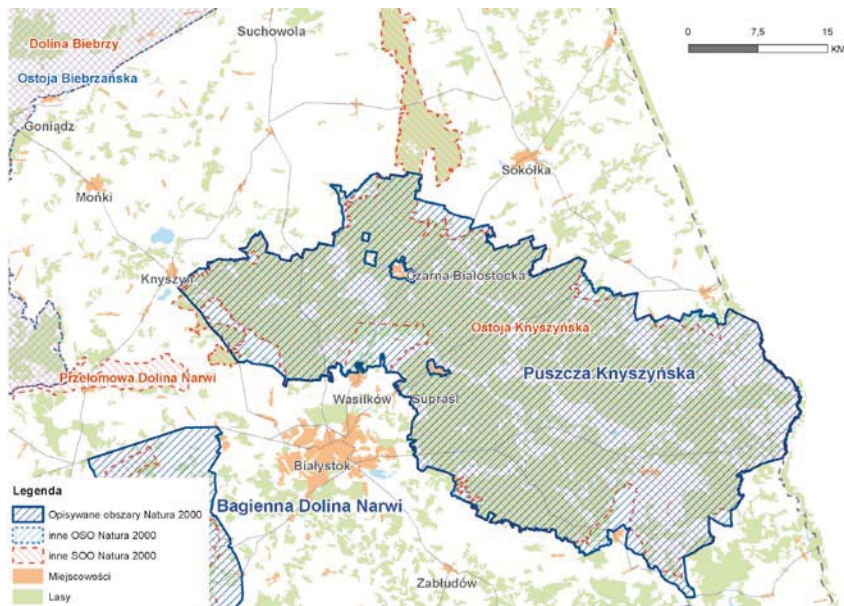
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

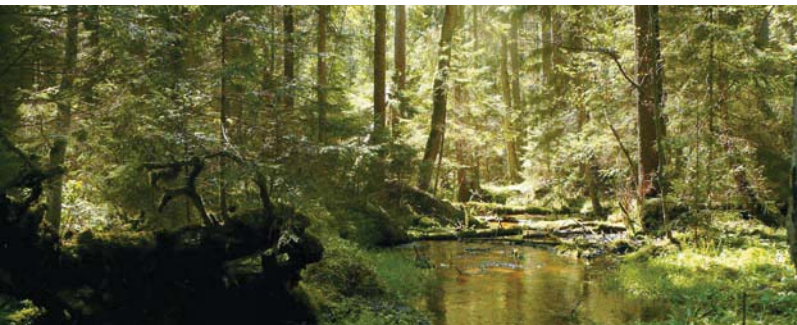
OSO: Bagienna Dolina Narwi, Ostoja Biebrzańska, Puszcza Białowieska

SOO: Ostoja Knyszyńska, Przełomowa Dolina Narwi, Dolina Biebrzy

Liczba gatunków ptaków:

Ponad 210 gatunków, w tym 160 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoją rozciąga się na północ i wschód od Białegostoku, sięgając do granicy z Białorusią. Wraz z przylegającą od południowego wschodu Niecką Gródecko-Michałowską tworzy siedliskową Ostoję Knyszyńską. Na obszarze 750 km² teren ten jest chroniony w ramach Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej. Turystycznym centrum obszaru jest uzdrowiskowe miasteczko Supraśl.

Ostoją ma charakter typowo leśny. Wśród drzewostanów dominują bory, które zajmują ok. 80% powierzchni. Duży udział świerka nadaje tutejszym lasom borealny charakter. Wykształcił się tu bardzo ceniony ekotyp sosny zwyczajnej, zwany masztową lub supraszką. Sosny te są wyjątkowo wysokie i proste, przy tym słabo ugałęzione. Jednym z największych skarbów puszczy są lasy bagiennie. Składają się one głównie z olszy, brzozy, jesionu oraz świerka, występują wzdłuż licznych rzek i strumieni oraz w większych nieckach. Miejscami zachowały się rzadkie i chronione siedliska leśne, jak bór bagienny, sosnowo-brzozowy las bagienny i świerczyna borealna.

Ostoją należy do obszarów silnie zabagnionych, występują tu wszystkie typy torfowisk, także źródłiska – odnotowano ponad 400 wypływów wód podziemnych. Główną rzeką odwadniającą ten obszar jest Supraśl. Jej większe dopływy to Czarna, Płoska, Sokółka i Słoja. W kilkunastu rzekach i strumieniach o szybkim nurcie występują pstrągi i minogi. Wiele mniejszych cieków, które zostały zmeliorowane kilkadziesiąt lat temu, ulega teraz wtórnemu zabagnieniu, a ostatnio ważną rolę odgrywa przy tym działalność bobrów.

Turystyka:

Warto przejść ścieżkami przyrodniczymi w rezerwach „Krzemianka” i „Woronicza”. Osobom nastawionym na dłuższe wędrówki można polecić liczne szlaki, zarówno piesze i rowerowe, jak też konne oraz kajakowe.

Dojazd:

Dojazd do większości miejsc w ostoi jest z reguły łatwy, dzięki dobrze rozwiniętej sieci dróg. Do wsi i miasteczek położonych przy głównych trasach (Białystok–Augustów, Białystok–Sokółka, Białystok–Krynki, Białystok–Bobrowniki) regularnie kursują autobusy z dworca PKS w Białymstoku. Do Czarnej Białostockiej możemy dojechać pociągiem. Z Białegostoku do Supraśla biegnie także ścieżka rowerowa.

Noclegi:

W kwaterach agroturystycznych lub niewielkich ośrodkach w Czarnej Białostockiej, Gródku, Supraślu i Surażkowie. Podczas spływów kajakowych pola namiotowe nad Sokółką i Supraślą.

Fot. 1. (poprzednia strona)

Jednym z największych skarbów Puszczy Knyszyńskiej są lasy bagienne występujące wzdłuż licznych rzek i strumieni
 fot. Tomasz Tumiel

Fot. 2. (poniżej)

Puszcza Knyszyńska jest jedną z najważniejszych w kraju ostoi dzięcioła trójpalczastego
 fot. Adam Wajrak

Warto zobaczyć:

- meczet w Kruszynianach
- Muzeum Ikon w Supraślu
- arboretum i stanowisko archeologiczne przy Kopnej Górze

Tutejsze lasy są mocno przekształcone, gdyż na większości obszaru puszczy prowadzi się intensywną gospodarkę leśną. Najlepiej zachowane siedliska występują przede wszystkim w rezerwach przyrody. Jest ich na tym obszarze wprawdzie aż 21, jednak obejmują tylko 4% powierzchni całej puszczy.

Znaczny udział siedlisk borowych sprzyja występowaniu silnych populacji gatunków borealnych, związanych z lasami iglastymi. Do ptaków charakterystycznych dla Puszczy Knyszyńskiej należy zaliczyć włośchatkę (70–140 par), sóweczkę (110–150 par), dzięcioła trójpalczastego (49–53 par) oraz liczny jarząbka (2100–2600 par). Włośchatka gniazduje praktycznie wyłącznie w borach, przy czym preferuje starodrzewy z domieszką świerka. Wybiera najczęściej miejsca, gdzie drzewostany tego typu przylegają do upraw, młodników, często również do borów bagiennych. Sóweczka także występuje często w mozaice siedlisk, preferuje bory graniczące z lasami podmokłymi w zagłębieniach terenu, a szczególnie z łęgami porastającymi brzegi niewielkich rzek i strumieni. W przypadku dzięcioła trójpalczastego, pomimo iż związany jest on ściśle z występowaniem świerka, obecnie większość jego rewirów znajduje się nie w borach, ale w lasach podmokłych. Wynika to z faktu, iż drzewa martwe i obumierające, których gatunek ten bezwzględnie wymaga, znajdują się przede wszystkim właśnie w lasach bagiennych. W łatwo dostępnych, suchych drzewostanach są one przeważnie szybko usuwane w ramach gospodarki leśnej. Na uwagę zasługuje gniazdowanie w Puszczy Knyszyńskiej dubelta, dzięcioła biało-grzbiatego (ok. 25 par), bielika (5–6 par), przeszło 50 par orlika krzykliwego oraz licznych populacji orzechówki, siniaka, lelka, dzięcioła czarnego i derkacza. Nieregularnie obserwowane są rzadsze gatunki, takie jak gadożer, orzełek i kraska. W 2011 roku stwierdzono tu pierwszy w Polsce łęg zaroślowki. Najbardziej zagrożonym gatunkiem na tym obszarze jest cietrzew, którego liczebność, pomimo zabiegów ochronnych, wciąż wykazuje tendencję spadkową.

W tutejszych lasach występują stabilne jeszcze populacje wilka i rysia, a przy wschodniej granicy puszczy żyje ciągle powiększające się stado żubrów – liczące obecnie ok. 100 osobników. Żubry najłatwiej zobaczyć można w okresie zimowym, kiedy wychodzą na otwarte pola w okolicy Krynek. Żyją tu także bardzo dorodne jelenie, często z rekordowym porożem.

Natknąć się można również na rzadkie już w innych regionach Polski rośliny, szczególnie te związane z torfowiskami. Należy do nich m.in. chamedafne północna, będąca reliktem glacialnym. W wielu miejscach występują także brzoza niska i wierzbka lapańska.

Bory Tucholskie (OSO)

Piotr Rydzkowski

Największa ostoja ptaków w Polsce (1,1% powierzchni kraju), mająca status rezerwatu biosfery UNESCO, na którą składa się olbrzymi kompleks borów wraz z nieleśnymi enklawami.

Powierzchnia:

3600 km²

Województwa:

pomorskie, kujawsko-pomorskie

Mezoregion:

Pojezierze Południowopomorskie

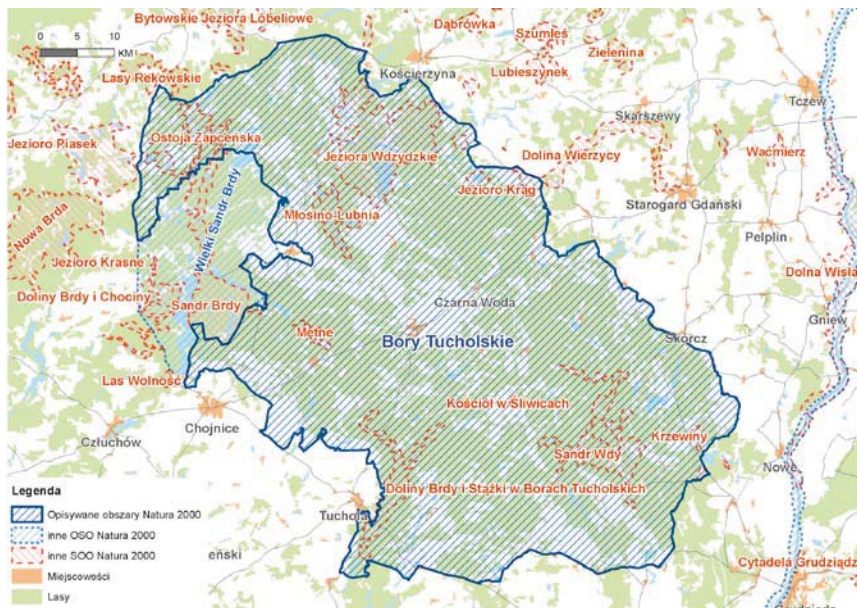
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Wielki Sandr Brdy, Dolina Dolnej Wisły

S00: Dolna Wisła, Jeziora Wdzydzkie, Ostoja Zapceńska, Doliny Brdy i Stążki w Borach Tucholskich, Sandr Wdy

Liczba gatunków ptaków:

200 gatunków, w tym 112 lęgowych

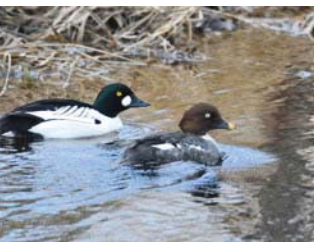

Fot. 1. (następna strona)

Panorama jeziora Udzierz
fot. Piotr Rydzkowski

Fot. 2. (poniżej)

Bory Tucholskie to najważniejsza
w Polsce ostoja łęgowa gągoła
fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- zabytkową zabudowę wykonaną z bali drewnianych; wyróżnia się tu kościół w Leśnie koło Brus, lecz zachwyty mogą wzbudzić także zaszyte głęboko w lesie wiekowe chaty, nadal zamieszkałe
- skansen we Wdzydzach Kiszewskich
- rezerwat archeologiczny „Kamienne Kręgi” w Odrach
- akwedukt na kanale Brdy w Fojutowie

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoją obejmuje swym zasięgiem Park Narodowy Bory Tucholskie, 30 rezerwatów przyrody i 4 parki krajobrazowe. W krajobrazie dominują płaskie sandry, z których gdzieniegdzie, spod piasków wynurzają się gliniaste wyniesienia morenowe lub zapadają się niecki wytopiskowe. Równinę sandrów przecinają także rynny jezior i doliny rzeczne. Największymi rzekami są Brda i Wda, które mają tu charakter podgórski. Jest tu ok. 900 jezior o powierzchni powyżej 1 ha, w tym dwa (Wdzydzkie, Charzykowskie) mające powierzchnię ponad 1000 ha. Swoisty rys krajobrazowi Borów Tucholskich nadają bardzo liczne niewielkie, bezodpływowe jeziora. Najmniejsze z nich to tzw. suchary, otoczone nasuwającymi się na taflę wody kożuchami roślinności torfowiskowej. Naturalne zarastanie tych jezior prowadzi do powstania niewielkich torfowisk przejściowych i wysokich. Liczne są skupienia jezior lobeliowych. Charakter lasów ostoi jest efektem gospodarki leśnej. W połowie XIX w. miały tu miejsce wielkoobszarowe wylesienia, a następnie planowe nasadzenia, głównie sosny i innych drzew iglastych. Zachowały się tylko nieliczne płyty naturalnych zbiorowisk leśnych i stanowiska gatunków rzadkich, w tym największe w Europie skupienie cisów w Wierzchlesie.

Bory Tucholskie to najważniejsza w Polsce ostoja gągoła, nurogęsi, żurawia, samotnika, zimorodka i lelka, a także jedna z 10 najważniejszych krajowych ostoi bąka, błotniaka stawowego, przepiórki, perkoza dwuczubego, rybitwy białowąsej, rybitwy czarnej, sinia-ka, włochatki, dudka, dzięcioła czarnego, lerki, pliszki górskiej i świergotka polnego. Ostoja odgrywa ważną rolę jako zlotowisko żurawi oraz zimowisko łabędzi niemych, krzykliwych i czasem czarnodziobych.

Wiosenne i letnie wycieczki przyrodnicze najlepiej planować tak, by odwiedzić śródleśne kompleksy łąk, jeziora bądź stawy hodowlane. Godne polecenia są okolice rozległych łąk i pastwisk koło miejscowości Legbąd. Gnieźdzą się tu dudki, srokosze, żurawie, błotniaki łąkowe i derkacze. Innym ciekawym miejscem jest kompleks łąk w dolinie rzeki Niechwaszcz, na wschód od Brus. Jest to jedno z lepszych miejsc do obserwacji kani rudej. Nieco bardziej zarosnięte fragmenty doliny stanowią idealne miejsce dla żurawi. Jest ich tu dość dużo, bo poza ptakami łęgowymi zlatują tu na żerowiska nielegowe osobniki z okolicznych lasów. Jadąc piaszczystymi drogami od wsi do wsi, warto zerkać na druty telegraficzne

oraz przydomowe sady i zadrzewienia. Często można spotkać tam świergotka polnego, dudka lub krętogłowa.

Bez wątplenia najcenniejszą perełką w Borach Tucholskich jest eutroficzne jezioro Udzierz. Obecnie szybko się wypłyca i zarasta szuwarem, przez co dojście do otwartej tafli jest bardzo utrudnione. W pobliżu ogromnej kolonii śmieszek gnieżdżą się rybitwy rzeczne, czarne i białowąse, a także zauszniki i szereg kaczek. Regularnie spotyka się tu polujące bieliki, rybołowy i kobuzy. Jesienią na jeziorze licznie gromadzą się ptaki wodno-błotne. Można spotkać tu kszyki, łączaki, samotniki, brodźce śniade, a czasami nawet płatkonoga szydłodziobego. Z blaskodziobych najliczniejsze są świstuny, krzyżówki, łabędzie nieme, a z rzadszych gatunków – łabędzie krzykliwe i hełmiatki. Z roku na rok zwiększa się na jeziorze liczebność czapli białych.

Nieco inny zestaw ptaków wodnych zobaczymy nad rzekami, z Brdą i Wdą na czele. Tutaj dość łatwo można spotkać nurogęsi, gągoły, samotniki, zimorodki oraz pliszki górskie.

Najważniejszymi zimowiskami ptaków w ostoi są jeziora przepływowe w Zaborskim Parku Krajobrazowym oraz Jeziora Wdzydzkie. Ze względu na ciągły dopływ substancji biogenych z wodami rzek zlatują tu kilkutysięczne stada blaskodziobych (czernice, krzyżówki, gągoły) i łysek. Bardzo liczne są łabędzie nieme oraz krzykliwe, które najłatwiej obserwować na jeziorach Witoczno i Łąckie koło miejscowości Swornegacie i Drzewicz. Dość regularnie pokazują się tu łabędzie czarnodziobe, nury czarnoszyje, ogorzalki i bielaczki. Na niektórych odcinkach rzek można też spotkać zimujące pluszcze ze Skandynawi.

Bory Tucholskie słyną z obfitości grzybów i bogactwa porostów. Mniej znanymi, choć cennymi przedstawicielami fauny tego obszaru są: nietoperze oraz bóbr, wydra i rak szlachetny, których obecność świadczy o wciąż wysokiej czystości wód.

Turystyka:

Sieć szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, kajakowych) i ścieżek przyrodniczych jest w Borach Tucholskich bardzo bogata.

Dojazd:

Aktualnie najłatwiej poruszać się po tym rejonie autem, gdyż czynna jest tylko nieznaczna część dawnej sieci kolejowej. Są to linie: Gdynia–Bydgoszcz, Tczew–Chojnice, Grudziądz–Chojnice, Kościerzyna–Bydgoszcz. Dużym ułatwieniem jest fakt, że wiele dróg publicznych prowadzących przez lasy ma nawierzchnię utwardzoną. Najlepszymi środkami transportu pozostają jednak zawsze rower i kajak.

Noclegi:

Oferta miejsc noclegowych na terenie ostoi jest bardzo bogata. Nocleg można znaleźć m.in. w Tucholi, Chojnicach, Bytowie, Swornychgaciach.

Dolina Słupi (OSO)

Małgorzata i Urban Bagińscy

Rozległy obszar leśny, którego oś stanowi środkowy odcinek rzeki Słupi.

Powierzchnia:

370,4 km²

Województwo:

pomorskie

Mezoregiony:

Równina Słupska, Wysoczyzna Polanowska i Wysoczyzna Damnicka

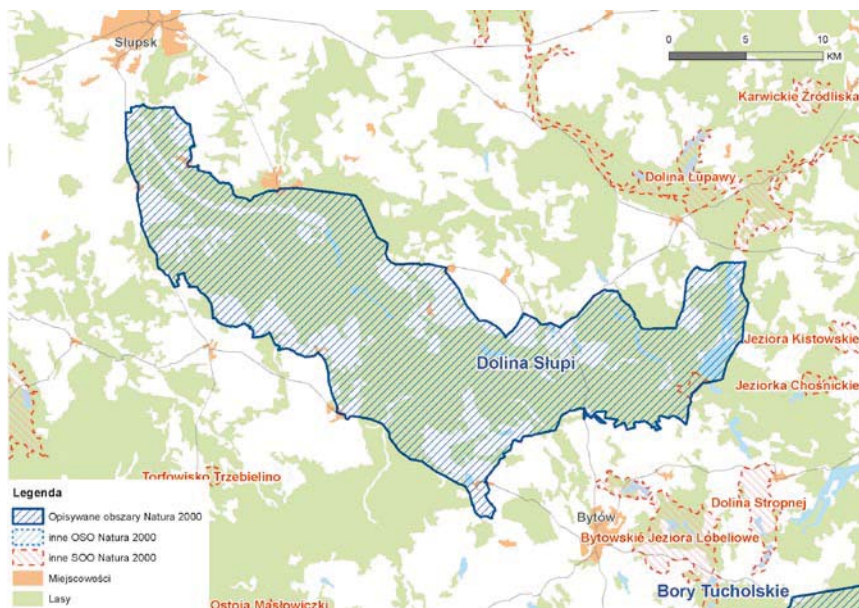
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Bory Tucholskie

S00: Bytowskie Jeziora Lobeliowe, Dolina Stropnej, Dolina Łupawy, Jeziora Kistowskie, Jeziorka Chośnickie

Liczba gatunków ptaków:

154 gatunki

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoją rozciąga się na odcinku 164 km wzdłuż rzeki Słupi. Jej obszar pokrywa się częściowo z siedliskowym obszarem Natura 2000 Dolina Rzeki Słupi. Zróżnicowana rzeźba terenu została ukształtowana podczas ostatniego zlodowacenia północnopolskiego. Lasy pokrywają 72% powierzchni ostoi. Przeważają mało urozmaicone bory sosnowe, ale występują także starodrzewy bukowe, podmokłe łągi i olsy – związane głównie z dolinami rzek.

W dolinie występują wszystkie typy torfowisk (niskie, przejściowe i wysokie), których cechą charakterystyczną jest obecność różnobarwnych torfowców. Wiosną i latem można tam spotkać owadożerne rosiczki oraz różne gatunki storczyków.

Wielką atrakcją terenu stanowią jeziora lobeliowe, które swą nazwę zawdzięczają rzadkiej i chronionej roślinie – lobelii jeziornej, zwanej też stroiczką wodną lub car zieleń. Najłatwiej zaobserwować ją w okresie letnim, gdy ponad powierzchnię wody wypuszcza pędy z białymi kwiatkami.

Różnorodność siedlisk sprzyja występowaniu wielu gatunków ptaków. Rozległe obszary leśne są dogodnym miejscem lęgu dla sów – włochatki i puchacza, ptaków szponiastych – bielika, orlika krzykliwego, kani rudej oraz bociana czarnego. Podmokłe,

Turystyka:

Najbardziej interesujące pod względem turystyczno-rekreacyjnym są tereny położone wzdłuż Słupi i jej dopływów. Rzeki te płyną w malowniczych dolinach o wysokich zboczach, tworząc interesujące przełomy i zakola, zobaczyć to można, m.in. wędrując ścieżką przyrodniczą „Gałąźnia Mała”. Pozostałe ścieżki ukazujące walory przyrodnicze ostoi, przygotowane przez Park Krajobrazowy Dolina Słupi to: „Szlakiem troci i łosiosa”, „Okolice Jeziora Głębokiego”, „Szlakiem pięciu jezior”, „Gołębia Góra” i „Krzynia”.

Alternatywnym sposobem poznawania ostoi jest wyprawa kajakiem. Dla miłośników tego rodzaju turystyki przygotowany został szlak „Z biegiem Słupi”, który rozpoczyna się nad jeziorem Gowidlińskim, a kończy w Łosinie. Bardziej wytrwali mogą dopłynąć do Słupska lub Ustki, gdzie Słupia uchodzi do morza.

Przez obszar ostoi przebiega unikatowy w skali Europy „Szlak elektrowni wodnych”, który został przygotowany do obsługi turystyki pieszej, rowerowej oraz wodnej.

Informacje o walorach przyrodniczych oraz przewodniki po ścieżkach edukacyjnych uzyskać można w siedzibie Parku Krajobrazowego Dolina Słupi w Słupsku, gdzie znajduje się także sala edukacji przyrodniczej.

Fot. 1. (poprzednia strona)
Rozległe obszary leśne w ostoi są dogodnym miejscem lęgowym dla puchacza
fot. Cezary Karkosz

Fot. 2. (poniżej)
Widok na Dolinę Słupi
fot. Tomasz Wilk

Warto zobaczyć:

- powstały na przełomie XIX i XX w., unikatowy na skalę europejską system elektrowni wodnych z kanałami, podziemnymi sztolniami, zamkami wodnymi, które znajdują się w Gałąźni Małej, Konradowie, Krzyni i Skarszewie Dolnym
- wczesnośredniowieczne grodziska w pobliżu Łosina, Gałąźni Małej i Jutrzenki
- zespoły dworsko-parkowe z zabudowaniami folwarcznymi z XVIII i XIX w. w Niepogłędziu, Gałąźni Małej, Kartkowie czy Barnowie
- budownictwo w konstrukcji szkieletowej: ruiny XIX-wiecznego młyna oraz dobrze zachowany kompleks zagród chłopskich w Jutrzence

śródlądne uroczyska są miejscem liczego gniazdowania żurawia oraz samotnika, a łąki w dolinach rzek zasiedlają derkacz, kszyk, świerszczak, strumieniówka czy pokląska. Na szczególną uwagę zasługują dwa gatunki gniazdujące w dziuplach drzew: gągoł i tracz nurogęś.

Rozwinięta sieć rzek, strumieni i innych cieków wpływa na różnorodność fauny i flory związanej z tym środowiskiem. W wartkich i zimnych wodach Słupi, Skotawy czy Kamiennej spotkać można długie warkocze włosieniczników, szlachetne gatunki ryb łososiowatych, takie jak łosoś atlantycki, troć wędrowna i pstrąg potokowy, objęte ochroną gatunkową: strzeblę potokową i minoga strumieniowego. Z ptaków występują tu m.in.: zimorodek, pliszka góraska, samotnik i brzegówka.

W licznie występujących podmokliskach i bagienkach wczesną wiosną trafić można na godowiska płazów, spośród których najbardziej widowiskowe są żaby moczarowe, przebarwiające się w tym okresie na niebiesko.

Duża lesistość terenu sprzyja licznemu występowaniu dzików oraz jeleni, których niepowtarzalne rykowskie mają miejsce we wrześniu. Licznie występują też mniejsze ssaki, jak jeż wschodni, ryjówki i rzęsorek rzeczek. Nad brzegami wód, a w szczególności nad Słupią często spotyka się bobry i wydry.

Dojazd:

Po ostoi najłatwiej poruszać się samochodem. Od strony Słupska należy kierować się drogą nr 210 w kierunku Unichowa lub drogą nr 21 w kierunku Suchozza. Aby wyruszyć pieszo na szlaki w dolinie Słupi najlepiej dojechać do Słupska lub Bytowa, a stamtąd – korzystając z autobusów PKS czy Nord Express – kierować się do mniejszych miejscowości na terenie ostoi.

Noclegi:

Atrakcyjne noclegi na terenie elektrowni wodnej w Gałąźni Małej, ponadto w ośrodkach wypoczynkowych nad zbiornikiem zaporowym Krzynia czy jeziorą Jasień oraz gospodarstwach agroturystycznych.

Lasy Iławskie (OSO)

Maciej Rodziewicz

Lasy Iławskie to przede wszystkim lasy i jeziora (31 zbiorników), z najdłuższym jeziorem w Polsce – Jeziorakiem (27 km).

Powierzchnia:

246 km²

Województwa:

pomorskie, warmińsko-mazurskie

Mezoregion:

Pojezierze Iławskie

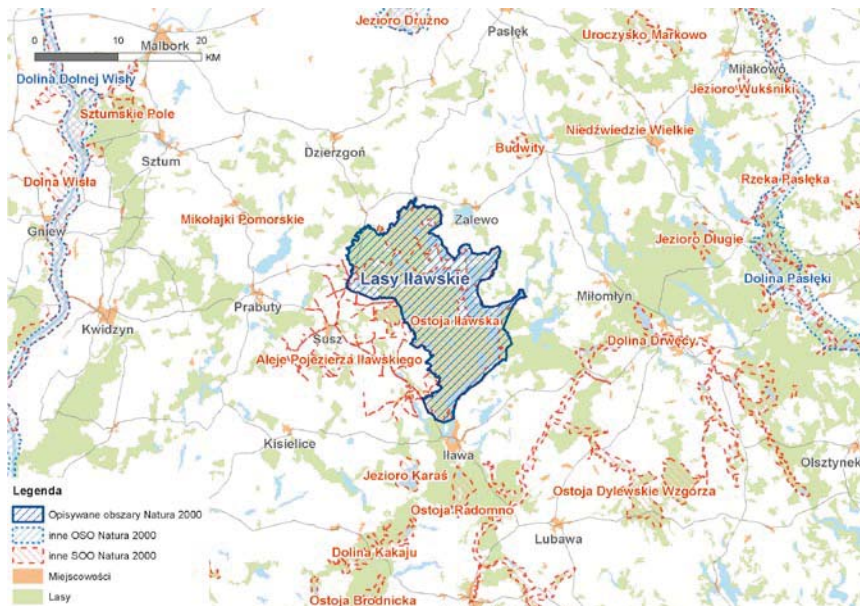
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

S00: Ostoja Iławska, Aleje Pojezierza Iławskiego, Jezioro Karaś, Dolina Drwęcy, Mikołajki Pomorskie

OSO: Jezioro Drużno, Dolina Dolnej Wisły, Dolina Pasłęki

Liczba gatunków ptaków:

154 gatunki, w tym 141 lęgowych

Fot. 1. (następna strona)

Lasy ławskie to jedna z najważniejszych w kraju ostoi lęgowych bielika
fot. Maciej Rodziewicz

Fot. 2. (poniżej)

Ols w Lasach Ławskich
fot. Maciej Rodziewicz

Warto zobaczyć:

→ W Kamieńcu i Szymbarku znajdują się dość dobrze zachowane ruiny pałaców, w których przez 3 miesiące przebywał Napoleon w trakcie marszu wojsk francuskich na Rosję

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Lasy ławskie obejmują siedliska ubogie, mało zróżnicowane (np. bory suche, bory bagienne – głównie w środkowej części ostoi), siedliska żyzniejsze z borami i lasami mieszanymi oraz bardzo żyzne siedliska lasów liściastych – grądów i łęgów (głównie na północy oraz południu). Podobnie jest z jeziorami tej ostoi. Możemy tu zobaczyć skrajnie ubogie, z krystalicznie czystą wodą Jezioro Jasne (objęte ochroną rezerwatową), jeziora o średnim stopniu żyzności (większość, łącznie z Jeziorakiem) oraz silnie zeutrofizowane, bardzo żyzne, takie jak jezioro Gaudy (rezerwat) czy Jezioro Piotrkowskie Małe. Ponadto w lasach występują dość licznie niewielkie zagłębienia z wodą, zarastające torfowcami lub szuwarem.

Elementem wyróżniającym ostoję jest liczne występowanie lęgowych ptaków szponiastych (11 gatunków). Wiosną (zwłaszcza w rejonie Jezioraka) można obserwować zachowania terytorialne i toki bielika, orlika krzykliwego, rybołowa, kań – rudej i czarnej oraz gatunków bardziej rozpowszechnionych: myszołowa, jastrzębia, krogulca, kobuza, błotniaka stawowego i trzmielojada. W lasach występuje 7 gatunków dzięciołów (czarny, zielonosiwy, zielony, średni, duży, dzięciołek, krętogłów). W starych drzewostanach łatwo możemy usłyszeć lub zobaczyć muchołówkę małą, która osiąga w tej ostoi bardzo duże zagęszczenia (występuje tu 1% populacji krajowej). Najłatwiej spotkać ją w buczynach w północnej lub w południowej części. Od marca na polach wokół ostoi można zaobserwować licznie występujące żurawie, które zakładają gniazda w podmokłych olsach oraz zabagnieniach śródpolnych.

W okresie jesiennym na jeziorach (przede wszystkim Rucewie Wielkim i Małym oraz Gaudy) występują zgrupowania ptaków wodnych liczące do 2000–3000 osobników (gęsi – zbożowa i biało-czelna, krzyżówka, świstun, krakwa, gągoł, głowienka, czernica, nurogęś, kormoran, łyska, łabędź niemy).

Lasy ławskie to nie tylko ciekawe ptaki. Dosyć łatwo można zaobserwować bobra czy wydrę, a na pewno obejrzeć ślady ich bytowania. Licznie występuje tu rzekotka i zaskroniec. Bardzo bogaty i ciekawy jest świat owadów. W dziuplastych drzewach w starych alejach występuje pachnica dębowa (nazwa ta odnosi się do wydzielanego przez ten gatunek intensywnego zapachu piżma). Ten duży chrząszcz, który żyje w próchniejącym drewnie, jest gatunkiem zagrożonym w całej Europie. Bardzo licznie występują tu ważki (47 gatunków – 2/3 krajowej fauny).

Dojazd:

Południowa granica ostoi przylega do Ławy, gdzie krzyżują się linie kolejowe: Warszawa–Gdańsk oraz Olsztyn–Toruń. Bliskość drogi E7 (Warszawa–Gdańsk) umożliwia łatwy dojazd dla zmotoryzowanych – zjeżdżając z tej trasy w Ostródzie na Ławę, znajdziemy się w południowej, a w Małdytach na Zalewo, Dobrzyki, Jerzwałd – w północnej części ostoi.

Noclegi:

Przyjeżdżając na ten teren, można się zatrzymać w kilku pensjonatach w Siemianach (na zachodnim brzegu Jezioraka) lub w hotelach w Ławie. Można również wybrać ofertę agroturystyczną w Jerzwałdzie, Matytach lub Siemianach.

Turystyka:

Na terenie ostoi są 2 leśne ścieżki dydaktyczne z tablicami krótko opisującymi zjawiska zachodzące w lesie i gospodarkę leśną – jedna k. Ławy, druga, prowadząca od Jeziorna (k. Siemian) w stronę rezerwatu „Jezioro Jasne”. Od Siemian do rezerwatu „Czerwica” wyznaczona jest historyczno-przyrodnicza ścieżka edukacyjna Solniki. Na jej trasie, naprzeciwko kolonii kormoranów w rezerwacie „Czerwica” znajduje się punkt widokowy z tablicą informacyjną. W Jerzwałdzie mieści się siedziba Zespołu Parków Krajobrazowych, z niewielką salą ekspozycyjną udostępnioną do zwiedzania w godzinach 8.00–15.00. Po Jezioraku w sezonie letnim kursuje tramwaj wodny startujący z przystani w Ławie – może to być dobra alternatywa dla zwiedzania z łądu.

Z ciekawych imprez, które regularnie odbywają się na tym terenie, warto wymienić festiwal „Nad Jeziorakiem” odbywający się w Siemianach w połowie lipca, prezentujący czołowe polskie kabarety, oraz międzynarodowy festiwal Old Jazz Meeting „Złota Tarka” w Ławie.

Beskid Żywiecki (OSO)

Marcin Dyduch, Ryszard Mędrzak

Pasma Beskidu Żywieckiego w widłach rzek Soły i Koszarawy oraz niewielka część Beskidu Makowskiego z masywem Kiczory. Główne pasma górskie to Wielka Racza oraz masyw Pilska.

Powierzchnia:

369,3 km²

Województwo:

śląskie

Mezoregion:

Beskid Żywiecki

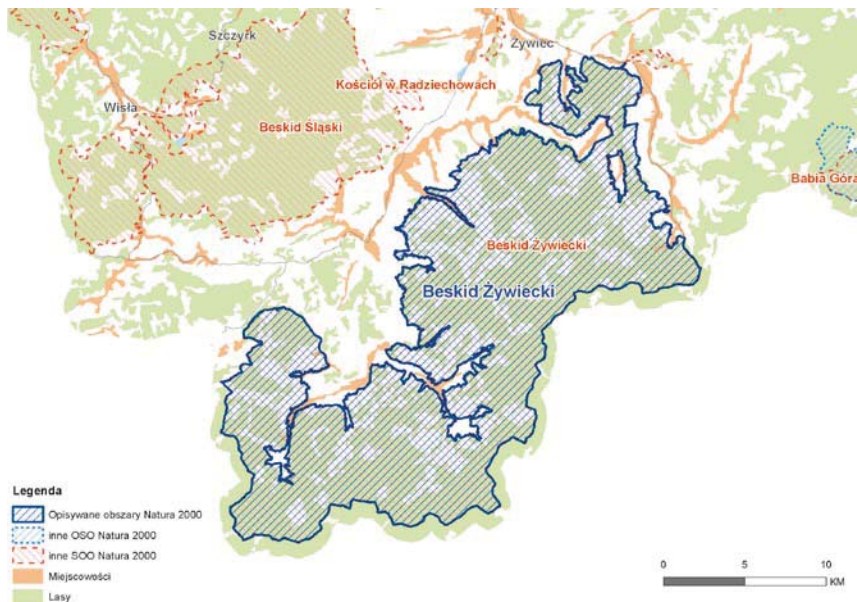
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Babia Góra

S00: Beskid Żywiecki, Beskid Śląski, Babia Góra, Kościół w Radziechowach

Liczba gatunków ptaków:

Ok. 167 gatunków, w tym 107 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

W krajobrazie dominują kopulaste grzbiety górskie poprzecinane dolinami potoków. W zdecydowanej większości (82%) obszar ostoi pokrywają lasy z charakterystycznym, piętrowym układem roślinności. Lasy regla dolnego porastają głównie buk i jodła. W reglu górnym drzewostan stanowi głównie świerk pospolity, a w najwyższych partiach kosówka. Lasy są znacznie przekształcone w wyniku intensywnej gospodarki leśnej. Najciekawsze, naturalne drzewostany zostały objęte ochroną rezerwową, są to m.in. rezerваты: „Romanka”, „Oszast”, „Butorza”, „Pod Rysianką”, „Gawroniec”, „Śrubita”, „Pilsko”, „Dziobaki” oraz „Muńcoł”.

Cechą charakterystyczną szaty roślinnej są torfowiska niskie, młaki i łąki w dolinach rzecznych oraz torfowiska wysokie i przejściowe w wyżej położonych partiach górskich. W piętrze regla dolnego część powierzchni pokrywają pola oraz łąki i pastwiska.

Turystyka:

Obszar pokryty jest siecią szlaków turystycznych ułatwiających zwiedzanie ostoi.

Dojazd:

Można tu dotrzeć siecią dróg lub koleją. Najwygodniejszy jest dojazd samochodem. Jako dogodne bazy wypadowe służą miejscowości: Węgierska Górka, Milówka, Rajcza, Rycerka, Ujsoły oraz Jeleśnia i Korbielów. Większość turystycznych szlaków pieszych skomunikowana jest z Węgierską Górką, Milówką, Rajczą i Zwardoniem. Bazą dla komunikacji publicznej jest Żywiec, skąd realizowane są kursy do poszczególnych miejscowości regionu.

Noclegi:

Schroniska górskie oraz liczne pensjonaty i kwatery prywatne w miejscowościach zlokalizowanych u podnóża gór, jak np. Węgierska Górka, Korbielów, Milówka, Rajcza.

Fot. 1. (poniżej)

Krajobraz Beskidu Żywieckiego
fot. Marcin Dyduch

Fot. 2. (poprzednia strona)

Beskid Żywiecki jest ważną ostoją
łęgową sóweczki
fot. Marcin Dyduch

Warto zobaczyć:

- Wielką Raczę, drugi, po Pilsku, najwyższy szczyt Beskidu Żywieckiego. Rozciąga się z niego wspaniała panorama Beskidów oraz Tatr

Beskid Żywiecki stanowi jedną z bardzo istotnych ostoi ptaków. Z najważniejszych gatunków ptaków, które tu występują trzeba wymienić: głuszca, orła przedniego, trzmielojada, dzięcioła trójpalczastego, dzięcioła biało-grzbietego, derkacza, jarząbka, bociana czarnego, drozda obrożnego oraz sowy – puszczyka uralskiego, sóweczkę i włochatkę.

Niewątpliwie najciekawszy dla miłośników ptaków jest rejon Pilsko – Romanka – Rysianka. Podczas wędrowki leśnymi szlakami istnieje duża szansa na spotkanie z głuszcem, dzięciołami – biało-grzbietym i trójpalczastym, orzechówką czy drozdem obrożnym. Marcowe wieczory to dobry czas, by podjąć próbę spotkania z sóweczką lub włochatką. Znajdując się przy granicy lasu, warto uważnie wpatrywać się w niebo – przy odrobinie szczęścia można zaobserwować szybującego orła przedniego. Na bezleśnym obszarze szczytowych partii Pilska liczne są świergotki łąkowe i siwerniaki. Cierpliwi obserwatorzy mogą spróbować wyszukać płochacza halnego. Drugim wartym odwiedzenia miejscem jest rezerwat „Śrubita”, gdzie zachował się fragment naturalnej puszczy karpackiej. Jego poznawanie możliwe jest dzięki ścieżce dydaktycznej. Niewątpliwie najciekawszym spotykanym tu gatunkiem jest głuszc, choć obserwacje zniczków, muchołówek małych czy siniaków też dostarczają emocji. Na przepływającym przez rezerwat potoku warto wypatrywać pluszcza i pliszki górskiej.

Liczne cieki wodne są środowiskiem życia płazów – salamandry płamistej, kumaka górskiego oraz traszek: górskiej i karpackiej. Ciekawe ssaki tego terenu to ryś, wilk i niedźwiedź brunatny.

Dolina Górnej Wisły (OSO)

Jan Król

Ostoja położona w bezpośrednim sąsiedztwie wielkich aglomeracji przemysłowych, o zaskakującym bogactwie gatunków.

Powierzchnia:

247 km²

Województwo:

śląskie

Mezoregiony:

Dolina Górnej Wisły, Pogórze Śląskie

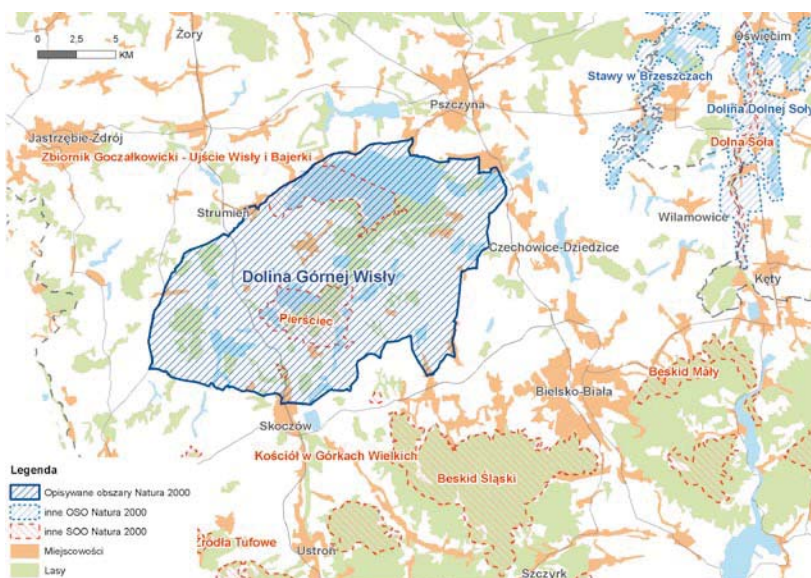
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Stawy w Brzeszczach, Dolina Dolnej Soły

S00: Zbiornik Goczałkowicki – Ujście Wisły i Bajerki, Beskid Śląski, Beskid Mały

Liczba gatunków ptaków:

270 gatunków, w tym 160 lęgowych

Fot. 1. (poniżej)

Krajobraz Doliny Górnej Wisły
fot. Jan Król

Fot. 2. (następna strona)

Dolina Górnej Wisły jest jednym z najważniejszych w kraju łęgowski rybitwy białowąsęj
fot. Jan Król

Warto zobaczyć:

- stare drewniane kościoły w Łące i w Wiśle Małej
- uzdrowisko Goczałkowice-Zdrój z ciekawą architekturą
- rynek w Strumieniu i znane w całej południowej Polsce strumieńskie żywe szopki bożonarodzeniowe
- Pszczynę z Zamkiem Książąt Pszczyńskich – jednym z najwspanialszych w Polsce i otaczającym go parkiem z dziką promenadą

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję kształtuje płytka niecka rozciągająca się wzdłuż koryta Wisły, pomiędzy Skoczowem a Czechowicami-Dziedzicami, na długości ok. 26 km. Teren był od wielu wieków bardzo intensywnie wykorzystywany do hodowli stawowej karpia, współcześnie, wraz ze Zbiornikiem Goczałkowickim, jest wspólnym siedliskiem dla ptaków wodno-błotnych.

Wody Zbiornika Goczałkowickiego – który jest najważniejszym elementem ostoi – charakteryzują się znaczną eutrofizacją, a także okresowymi, niezbyt znacznymi wahaniami poziomu wody. Południowo-zachodnią część zbiornika stanowią płycizny, które są miejscami występowania licznych populacji łęgowych wielu gatunków ptaków. Otwarta toń zbiornika jest miejscem nocowania, a także koncentracji migrujących ptaków, o liczebności przekraczającej nawet 40 000 osobników. Pozostała część ostoi stanowią kompleksy stawów o łącznej powierzchni ponad 1000 ha, położone wśród mozaiki pól uprawnych, rozproszonej zabudowy i niewielkich lasów. Do najciekawszych kompleksów stawów należą: Landek, Ochaby, Gołysz i Dębowiec. Na większości stawów prowadzona jest intensywna hodowla karpia, a tylko nieliczne mają szerokie pasy szuwarów.

Najcenniejsze dla ostoi są czaple, rybitwy oraz perkozy. Co najmniej od XVII w. gnieździ się tu regularnie ślepowron, obecnie jest najliczniej gniazdującą w ostoi czapłą. Przez kilka wieków było to jedyne miejsce regularnego gnieźdzenia tego gatunku w Polsce. Oprócz ślepowrona spośród czapli lęgną się bąk, bączek, czapla siwa, a także sporadycznie czapla purpurowa, z najliczniejszą odnotowaną w Polsce kolonią 5 gniazd. Z rybitw najliczniej gnieździ się rybitwa rzeczna, a także rybitwa białowąsa i – ostatnio rzadziej – rybitwa czarna. Kolonie dwóch pierwszych należały do najliczniejszych w Polsce. Podobnie duże liczebności w sprzyjających warunkach osiągają perkoz dwuczuby i zausznik – ponad 500 par. Na Zbiorniku Goczałkowickim od ponad 20 lat istnieje kolonia kormoranów, licząca kilkadziesiąt gniazd – możliwa do obejrzenia w zachodniej części zbiornika. W zachodniej części ostoi można znaleźć pojedyncze, choć w ostatnim okresie regularne, łęgi gągoła i nurogęsi, a w południowo-zachodniej – bielika i helmiatki. Liczba par łęgowych gęgawy w całej ostoi przekracza 100.

Na obszarze ostoi znajdują się 2 rezerваты: „Skarpa Wiślicka”, która jest jednym z 4 chronionych obszarów Cieszyńskich Źródeł Tufowych, oraz „Rotuz”, w którym chronione jest torfowisko przejściowe z fragmentami torfowiska niskiego i wysokiego oraz gniazdującym na jego terenie żurawiem. Z ciekawszych zwierząt stwierdzono tu występowanie m.in. 2 gatunków minogów, traszki grzebieniastej i karpackiej, kumaków: nizinnego i górskiego, bobra, wydry, 2 gatunków podkowców oraz jedyne w tej części Polski stanowisko żółwia błotnego. W rezerwacie „Skarpa Wiślicka” pod koniec marca kwitnie na zielono-żółto cieszyńska wiosenna, która jest kwiatem-symbolem Śląska Cieszyńskiego.

Obserwowanie przyrody w ostoi jest najciekawsze w okresie od marca do listopada, kiedy powierzchnie zbiorników nie są zamrożone. Szczególnie interesujący jest czas migracji – w tym okresie w ostoi gromadzi się do kilkudziesięciu tysięcy ptaków, w tym największa część na Zbiorniku Goczałkowickim. Ptaki na stawach można obserwować z dróg, a zamiar chodzenia po groblach należy zgłosić kierownikowi gospodarstwa stawowego.

Turystyka:

Istniejąca przyrodnicza ścieżka dydaktyczna rozpoczyna się przy przystanku kolejowym Goczałkowice-Zdrój i prowadzi w kierunku Zbiornika Goczałkowickiego.

Bardzo interesująca jest trasa biegnąca południowym wałem Zbiornika Goczałkowickiego od przepompowni na zachód, od ujścia Bajerki aż do zachodniego krańca lasu. Idąc wałem w kierunku zachodnim, mijamy pozostałości zatopionej wsi Zarzeczce, której byli mieszkańcy spotykają się do tej pory w Domu Strażaka, wspominając swoją małą ojczyznę. Kierując się przy kościele w Chybiu na północ, można dojechać do miejsca oznaczonego na mapach jako Rykalec. Z tego punktu rozciąga się widok na najciekawszą, płytką – zachodnią część zbiornika.

Dojazd:

Od strony wschodniej ostoja graniczy z międzynarodową trasą drogową E75 (popularna „1”) i ze szlakiem kolejowym z Katowic do Bielska-Białej, z najbliższym przystankiem kolejowym w Goczałkowicach-Zdroju. Do podróżowania wygodniej jest używać samochodu lub roweru – sieć szlaków jest dosyć rozwinięta. Komunikacja autobusowa i kolejowa jest mało praktyczna z uwagi na małą liczbę połączeń, szczególnie w dni świąteczne.

Noclegi:

Na obszarze ostoi i w jej najbliższej okolicy jest wiele miejsc noclegowych, m.in. w miejscowościach: Pszczyzna, Jastrzębie Zdrój, Czechowice-Dziedzice, Goczałkowice-Zdrój.

Graniczny Meander Odry (S00)

Robert Kruszyk, Grzegorz Chlebik

Fragment meandrującej rzeki Odry, z lasami łągowymi i terasami zalewowymi. Starorzecza z rzadkimi zespołami roślinnymi. Jedno z nielicznych stanowisk żaby dalmatyńskiej w Polsce.

Powierzchnia:

7,5 km długości

Województwo:

śląskie

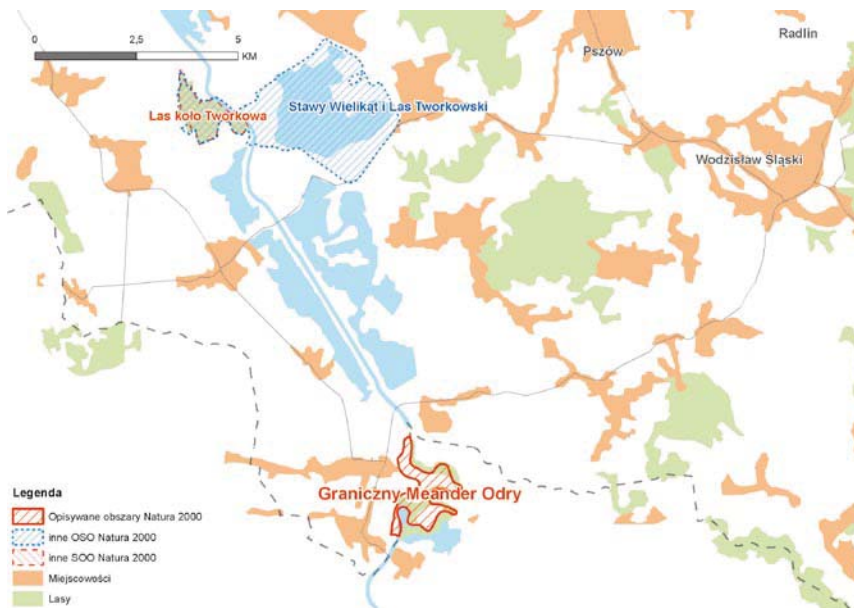
Mezoregion:

Kotlina Ostrawska

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Stawy Wielikąt i Las Tworkowski

S00: Lasy koło Tworkowa, Heřmanský stav – Odra – Poolři

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję stanowi 7,5-kilometrowy odcinek rzeki Odry o naturalnych cechach oraz przylegający doń obszar zalewowy na styku Polski i Czech. Kręty charakter rzeki, dzięki procesom erozji i akumulacji, sprzyja powstawaniu stromych skarp i przemieszczających się piaszczysto-żwirowych ławic, a w konsekwencji do stałego rozwoju meandrów. W sąsiedztwie rzeki utworzyły się interesujące zbiorowiska roślinne. Najcenniejszym elementem flory tego obszaru są gatunki wodne. Ich występowanie jest determinowane przez powódzie, które z jednej strony, pozwalają na migrację roślin w dół rzeki, ale z drugiej, powodują niszczenie istniejących stanowisk. Dla botanika obszar „meandrów” stanowi cenne miejsce do studiowania naturalnej dynamiki zbiorowisk roślinnych.

Najodpowiedniejszym okresem do zwiedzania ostoi jest wiosna – kwiecień i maj. Czas ten jest okazją do obserwacji bogatego zespołu roślin runa w łągach. Szczególnie okazałe są tu łąny czosnku niedźwiedziego. Okres ten poprzedzony jest bardzo często występującymi tu powodziami, związanymi z topnieniem śniegu w Beskidach. Teren w znacznej mierze może być wówczas niedostępny, ponieważ wody Odry występują z brzegów i wykorzystują stare koryto. Okazałe wyglądają również wówczas

Turystyka:

W granicach ostoi wyznaczono ścieżkę rowerową i ścieżkę przyrodniczą, na trasie której znajduje się 6 przystanków, oznaczonych tablicami informacyjnymi. Najciekawsze punkty obserwacyjne znajdują się przy przystankach 2, 4 i 5. W odległości ok. 300 m od przystanku 2 (kierując się w dół rzeki) znajduje się wspaniały punkt widokowy, z którego można obserwować zjawisko bardzo silnej erozji bocznej i jednocześnie aktualnie największą spośród żwirowych ławic. Przewiduje się, że w niedługim czasie może dojść w tym miejscu do przerwania tzw. szyi meandrowej i odcięcia starorzecza. Doszłoby wówczas do powtórzenia się podobnego zjawiska, które miało miejsce w górnej części tego obszaru podczas powodzi w 1997 r. Powstałe wtedy starorzecze można podziwiać przy przystankach 4 i 5. W miejscach tych łatwo zaobserwować ślady działalności bobrów – w postaci wydeptanych ścieżek, zejść do wody i ściętych drzew. To również dogodne miejsca do obserwacji wielu wodnych owadów, płazów i ptaków.

W sąsiedztwie Granicznych Meandrów Odry istnieje kilka tras rowerowych. Są to m.in.: trasa nr 9 przebiegająca z Raciborza do miejscowości Olza, oznaczona na czerwono Europejska Trasa Rowerowa R4, biegnąca w ostatnim etapie na terytorium Polski w pobliżu przejścia granicznego w Chałupkach, a dalej w stronę Bogumina i Hawierzowa.

Fot. 1. (poprzednia strona)

Ważnym gatunkiem w ostoi jest trzcza nurogęś
fot. Cezary Korkosz

Fot. 2. (poniżej)

Charakterystycznym siedliskiem w ostoi są żyzne lasy łąkowe
fot. Robert Kruszyk

Warto zobaczyć:

- XVII-wieczny zamek w Chałupkach, pełniący dziś funkcję jedyne w okolicy obiektu hotelowo-gastronomicznego

zbiorowiska rozmaitych pnączy, wspierające się na olbrzymich topolach i wierzbach. Lato z kolei kojarzone jest z silnym rozwojem roślin z grupy rdestowców, tworzących w wielu miejscach nieprzebytą gęstwinę i zwalczanych od kilku lat jako gatunki obce. Na obszarze ostoi stwierdzono występowanie 7 cennych siedlisk przyrodniczych. Są to: nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami jaskrów wodnych, zalewane muliste brzegi rzek, lasy nadrzeczne z olszą czarną i jesionem wyniosłym oraz łągi wierzbowo-topolowe, łąkowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe, górskie i niżowe ziołorośla nadrzeczne i okrajkowe, starorzecza i inne naturalne eutroficzne zbiorniki wodne z typami roślinności *Magnopotamion* lub *Hydrocharicion* oraz nizinne łąki kośnie z wyczyńcem łąkowym i krwiściągiem lekarskim.

W ostoi występują również rzadkie i chronione gatunki zwierząt. Wśród bezkręgowców wyróżniają się chrząszcze: pachnica dębowa i zgniotek cynobrowy, motyle: modraszek nausitous i czerwonończyk nieparek oraz żyjący na ławicach pająk wymyk szarawy. Stwierdzono występowanie 19 gatunków ryb, m.in. piskorza, jazia i różanki. Występuje tu także 10 gatunków płazów, w tym obydwie kumaki oraz żaba dalmatyńska. Spośród ptaków najcenniejsze są, gnieźdzące się w stromych brzegach, zimorodki i brzegówki, wykorzystujące ławice sieweczki rzeczne i gnieźdzące się w dziuplach starych drzew nurogęsi. Nieregularnie gniazduje tu również pliszka górska. W zadrzewieniach usłyszeć można wiele ptaków wróblowatych, związanych z lasami łąkowymi i zadrzewieniami rzecznyymi, takich jak: słowik rdzawy, muchołówka białoszyja, strumieniówka, jarzębatka czy dziwonia. Na drzewach blisko rzeki widać gniazda remizy, tam też kują dziuple dzięcioły: zielony i zielonosiwy. W starych gniazdach ptaków krukowatych odbywa łągi uszatka. Nad polami i łąkami w pobliżu ostoi spotkać można żerujące ptaki szponiaste: trzmiełojada, błotniaka stawowego i pustułkę. Rzadziej zdarza się spotkanie z kanią czarną. W okresie migracji obserwowano nad rzeką m.in. kropiatkę, samotnika i brodzieca piskliwego. Ze ssaków stwierdzono tu m.in. wydrę, bobra, borsuka i jenota.

Dojazd:

Do ostoi dojechać można drogą nr 78 od strony Rybnika i Wodzisławia Śląskiego oraz drogą nr 45 od strony Raciborza. W pobliżu przebiegają też linie kolejowe Racibórz–Bogumin i Rybnik–Bogumin, z przystankami w Rudyszwałdzie i Chałupkach.

Noclegi:

Zamek w Chałupkach, hotele w Raciborzu.

Lasy Suchedniowskie (S00)

Lech Buchholz, Bartosz Piwowarski, Paweł Szczepaniak

Jedna z nielicznych już w Europie ostoi leśnych o dużym stopniu naturalności.

Powierzchnia:

190 km²

Województwo:

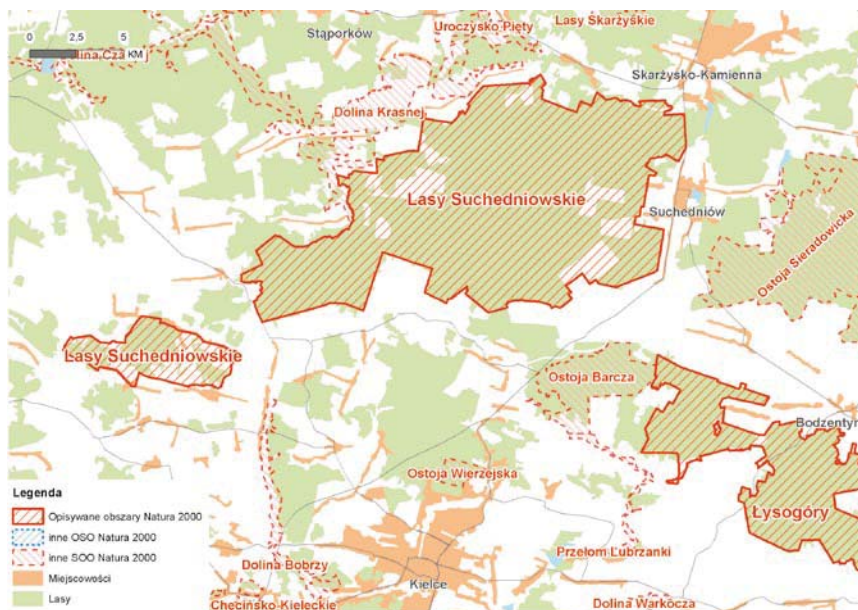
świętokrzyskie

Mezoregiony:

Płaskowyż Suchedniowski, Wzgórze Kołomańskie, Pasma Obłęgorskie

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

S00: Łysogóry, Lasy Skarżyskie, Ostoja Sieradowicka, Ostoja Wierzejska, Ostoja Barcza, Dolina Krasnej

Fot. 1. (poniżej)

W ostoi spotkać można gatunki bezkręgowców uznawane za relikty lasów pierwotnych, jak chrząszcz zgniotek cynobrowy
fot. Lech Buchholz

Fot. 2. (następna strona)

Rezerwat „Świnia Góra”
fot. Paweł Szczepaniak

Warto zobaczyć:

- Muzeum Orła Białego w Suchedniowie
- ruiny XIX-wiecznej huty żelaza w Samsonowie
- dąb „Bartek” w Zagnańsku

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

W przeszłości ostoja stanowiła pokaźną część trudno dostępnej i słabo eksploatowanej Puszczy Świętokrzyskiej, dziś są to w większości lasy gospodarcze, z coraz gęstszą siecią dróg. Charakterystyczny jest duży udział siedlisk borowych, gdzie w runie dominuje borówka czarna, a drzewostan zbudowany jest głównie z sosny. Znaleźć tutaj jednak można nadal na dość dużych powierzchniach: mieszane bory jodłowe, które uznawane są za zespół endemiczny w Polsce, z centrum występowania właśnie w regionie świętokrzyskim, a także grądy, buczyny, bory bagienne i inne zespoły leśne o naturalnym charakterze. Składnikiem drzewostanów, które zachowały swój naturalny charakter, jest modrzew polski (podgatunek modrzewia europejskiego) – cała Puszcza Świętokrzyska jest dla niego główną ostoją.

Występujące w Lasach Suchedniowskich rozległe kompleksy lasów liściastych, głównie bukowych, czarują niezwykłą atmosferą i kolorystyką (szczególnie jesienią). Wśród nich znajduje się tzw. żyzna buczyna górska – występująca przede wszystkim w Sudechach oraz w łuku Karpat w piętrze regla dolnego. Lasy te charakteryzują się stosunkowo bogatym runem leśnym, czym odróżniają się od kwaśnych buczyn. Największe ich zagęszczenie spotkać można w okolicach Osiecznińskiej Góry oraz w Paśmie Oblęgorskim. Wspomniane kwaśne buczyny również zajmują tutaj rozległe, choć porozrzucane na całym obszarze ostoi kompleksy. Ich główne zgrupowanie znajduje się na Wzgórzach Kołomańskich.

Na szczególną uwagę zasługują żyzne lasy liściaste, tzw. grądy, które w Lasach Suchedniowskich występują w postaci litych drzewostanów jodłowych (!). Brak jest borówki w runie jako wyznacznika siedliska silnie zakwaszonego i ubogiego, natomiast znajduje się tutaj cały przekrój gatunków roślin typowych dla lasów żyźniejszych. Płaty takich lasów wykształciły się na terenach, gdzie w przeszłości wydobywano rudę żelaza i inne kruszce. Siedlisko pierwotnie kwaśne i ubogie zostało wtórnie użyżnione poprzez nałożenie na wierzchnie warstwy gleby utworów starszych geologicznie, np. wapieni. Dlatego też w miejscach tych znajduje się duże zagęszczenie niewielkich „dołków” i „górek”, jako pozostałości po dawnych odkrywkach i szybach kopalnianych.

We florze tego obszaru obserwujemy bardzo dużo gatunków roślin związanych z rejonami górskimi, np. liczydło górskie (jego owoce przywodzą na myśl ułożone w rzędach dziesiątynych

koralki szkolnego liczydła), omieg górski, czosnek niedźwiedzi czy arnika górską.

Spośród zwierząt występujących w Lasach Suchedniowskich na uwagę zasługują wilki, które są tu stale obecne od kilku lat, a ich występowaniu sprzyja duża liczebność potencjalnych ofiar: jeleni, saren i dzików. Za ciekawostkę ornitologiczną uznać należy występowanie na terenie ostoi wszystkich 6 gatunków sów „leśnych”: uszatki, puchacza, puszczyka, puszczyka uralskiego, sóweczki i włochatki, co jest nie lada ewenementem w skali Polski środkowej. Inne występujące tu ptaki związane z lasami o puszczańskim charakterze to np. bocian czarny, jarząbek i dzięcioł średni.

Fauna bezkręgowców jest dotychczas bardzo słabo rozpoznana, charakteryzuje się jednak licznym występowaniem gatunków uznawanych za relikty lasów pierwotnych. Wymienić tu można choćby takie chrząszcze, jak: zgniotek cynobrowy, zagłębek bruzdkowany czy wynurt.

W ostoi znajduje się 5 rezerwatów przyrody: rezerwat „Świnia Góra” (objęty ochroną ścisłą) i „Dalejów” położone w centralnej części omawianego obszaru, zabezpieczają fragmenty lasów naturalnych o cechach pierwotnych puszczy. Ciekawy jest jednak fakt, że w miejscach tych działały jeszcze w XIX w. kopalnie żelaza, a mimo to zachowały się gatunki organizmów typowych dla starych lasów (np. zgniotek cynobrowy). Podobny charakter mają także rezerваты „Perzowa Góra” i „Barania Góra”, zlokalizowane w partiach szczytowych Pasma Obłęgorskiego. Natomiast rezerwat „Dolina Krasnej” ma za zadanie chronić fragment naturalnie meandrującej rzeki.

Turystyka:

Najwygodniej zwiedzać ostępy leśne, korzystając z roweru. Sieć szlaków rowerowych jest tutaj dobrze rozwinięta (przez ostoję przebiega międzynarodowy niebieski szlak rowerowy Lwów—Berlin).

Dojazd:

Wzdłuż wschodniej granicy ostoi przebiega droga ekspresowa S7, a przy północnej krajowa trasa nr 42. Możliwy też dojazd koleją do Suchedniowa. Najwygodniej jednak jest używać samochodu, co pozwala podjechać do granicy Lasów Suchedniowskich z różnych stron (w samej ostoi jest zakaz poruszania się pojazdami samochodowymi, podobnie jak w innych lasach państwowych).

Noclegi:

Na nocleg zatrzymać się można np. w Suchedniowie.

Łysogóry (S00)

Lech Buchholz, Bartosz Piwowarski, Paweł Szczepaniak

Teren Świętokrzyskiego Parku Narodowego, obejmujący najwyższe partie Gór Świętokrzyskich.

Powierzchnia:

81 km²

Województwo:

świętokrzyskie

Mezoregion:

Góry Świętokrzyskie

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

S00: Lasy Suchedniowskie, Ostoja Jeleniowska, Ostoja Barcza, Ostoja Sieradowicka

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Osobliwością ostoi są podszczytowe rumowiska (piargi) zbudowane z kambryjskich (liczących ok. 550 mln lat) piaskowców kwarcytowych. Rumowiska te nazywane są gołoborzami (miejscami „gołymi, nie porośniętymi borem”) i brak jest na nich flory naczyniowej. Tam znajdują swoją ostoję liczne mszaki i porosty, będące relikdami polodowcowymi. Prawie 95% ostoi zajmują naturalne lub zbliżone do nich siedliska leśne, o cechach lasów wyżynnych i górskich. Część z nich już w okresie międzywojennym objęto ochroną prawną. Są to głównie lasy iglaste (z jodłą jako gatunkiem dominującym) i mieszane (z drzewostanami, w których dominuje jodła i buk); ok. 25% powierzchni zajmują buczyny. Specyficzny klimat nawiązujący do klimatu Karpat czy Sudeców zdeterminował wykształcenie się bardzo interesującej szaty roślinnej z wieloma gatunkami górskimi. Do ostoi należy także znaczna część Pasma Klonowskiego, fragment Doliny Wilkowskiej, Dolina Czarnej Wody, a także fragment Pasma Pokrzywiańskiego i doliny Pokrzywianki. Doliny są miejscem występowania siedlisk

Turystyka:

Ponieważ teren ostoi to przede wszystkim Świętokrzyski Park Narodowy, poruszać się można jedynie po wyznaczonych szlakach turystycznych. Wchodząc szlakiem niebieskim z Nowej Słupi lub czerwonym ze Świętej Katarzyny, zobowiązani jesteśmy do wykupienia biletu wstępu na teren parku. Na terenie ŚPN nie ma wytyczonych szlaków rowerowych, natomiast bardzo interesująca jest tzw. Mała Pętla Świętokrzyska, czyli sieć dróg, którą można objechać dookoła całe pasmo Łysogór – drogi przebiegają przez miejsca o dużych walorach krajobrazowych, mają także wytyczone ścieżki dla rowerzystów.

Dojazd:

Samochodem lub busami z Kielc, drogą krajową nr 74. Chcąc dojechać do zachodniej części ostoi, w Górnice należy zjechać na drogę powiatową nr 752, prowadzącą przez Świętą Katarzynę i Bodzentyn (Dyrekcja ŚPN) do Starachowic. Natomiast zjeżdżając na drogę powiatową nr 753, dojedziemy do Nowej Słupi, skąd możemy zwiedzić część wschodnią.

Noclegi:

W licznych gospodarstwach agroturystycznych np. w Bodzentynie, Świętej Katarzynie, Nowej Słupi.

Fot. 1. (poniżej)

Występują tu rzadkie zespoły roślinne, m.in. jedlina świętokrzyska – polski zespół endemiczny
 fot. Paweł Szczepaniak

Fot. 2. (poprzednia strona)

W ostoi można spotkać gatunki chrząszczy charakterystyczne dla lasów pierwotnych, np. zagłębką bruzdkowaną
 fot. Lech Buchholz

Warto zobaczyć:

- Muzeum Starożytnego Hutnictwa w Nowej Słupi
- pogańskie wały kultowe na szczycie Łysej Góry
- klasztor benedyktyński oraz Muzeum Świętokrzyskiego Parku Narodowego na Świętym Krzyżu
- zrekonstruowaną wioskę średniowieczną w Hucie Szklanej
- w Świętej Katarzynie: zabytkowy klasztor bernardynek, Muzeum Mineralów i Skamieniałości, starą kapliczkę z oryginalnym podpisem Stefana Żeromskiego na ścianie (ówczesne „graffiti”) oraz legendarne źródło św. Franciszka
- w Bodzentynie: 2 gotyckie kościoły, „Chatę Czernikiewiczów”, prezentującą oryginalną zagrodę miejską rodziny świętokrzyskiej z XIX w.

nieleśnych, głównie łąk, które w istotny sposób wzbogacają różnorodność biologiczną tego obszaru.

W ostoi stwierdzono obecność 13 typów siedlisk przyrodniczych, chronionych Dyrektywą Siedliskową. Występują tu rzadkie zespoły roślinne, m.in. jedlina świętokrzyska, uważana za polski zespół endemiczny, z centrum swojego występowania właśnie w Górach Świętokrzyskich. Duże powierzchnie zajmują buczyny, głównie żyzne buczyny górskie, występujące normalnie w reglu dolnym Karpat czy Sudetów. Z kolei na Górze Chelmowej występuje jedna z największych ostoi modrzewia polskiego, taksonu uważanego za endemiczny.

Faunę ostoi reprezentuje ok. 4000 gatunków bezkręgowców (rzeczywista ich liczba jest z pewnością znacznie większa), w tym wiele unikatowych – reliktywów późnoplejstocenijskich i wczesnoholocenijskich oraz charakterystycznych dla lasów pierwotnych (np. chrząszcze: zagłębek bruzdkowany, wynurt, zgniotek cynobrowy). Znane są rzadkie gatunki kserotermiczne (np. pająk gryziel stepowy). W ostoi występuje także bardzo bogata malakofauna. Stwierdzono tutaj 72 gatunki ślimaków lądowych, co stanowi ponad 70% gatunków znanych z Gór Świętokrzyskich. Na szczególną uwagę zasługują bogate zespoły ślimaków lądowych, występujące na odsłonięciach dolomitów dewońskich w rezerwacie „Wąwóz w Skalach”. O czystości rzek i drobnych strumieni na terenie ostoi świadczy występowanie niezwykle rzadkiej w całej Europie słodkowodnej małży, skójki gruboskorupowej.

Do licznie występujących płazów zalicza się traszkę górską, a spośród rzadkich gadów stwierdzono gniewosza plamistego. Do ptasich rzadkości należą dzięcioł białostrzbioty i muchołówka mała, dla których ostoja jest najważniejszym miejscem występowania w tej części kraju. Spotkać tu także można bociana czarnego, jარząbka, puszczyka uralskiego, dzięcioły: zielonosiwego i średniego, a także charakterystyczne dla awifauny gór: pliszkę górską i orzechówkę. Ssaki reprezentowane są przez 48 gatunków, spośród których wymienić warto 3 gatunki pilchowatych – koszatkę, orzesznicę i popielicę, oraz 11 gatunków nietoperzy.

Obserwowanie przyrody w ostoi najciekawsze jest od marca do listopada. Całe pasmo Łysogór dobrze jest oglądać z dalszej perspektywy wiosną i jesienią, kiedy wyraźnie widać kolorystyczną różnicę pomiędzy lasami bukowymi i jodłowymi.

Ostoja Kozubowska (S00)

Damian Czajka

Pofałdowany teren z licznymi dolinkami, jarami i wąwozami na kredowym, pokrytym lessami podłożu.

Powierzchnia:

42,6 km²

Województwo:

świętokrzyskie

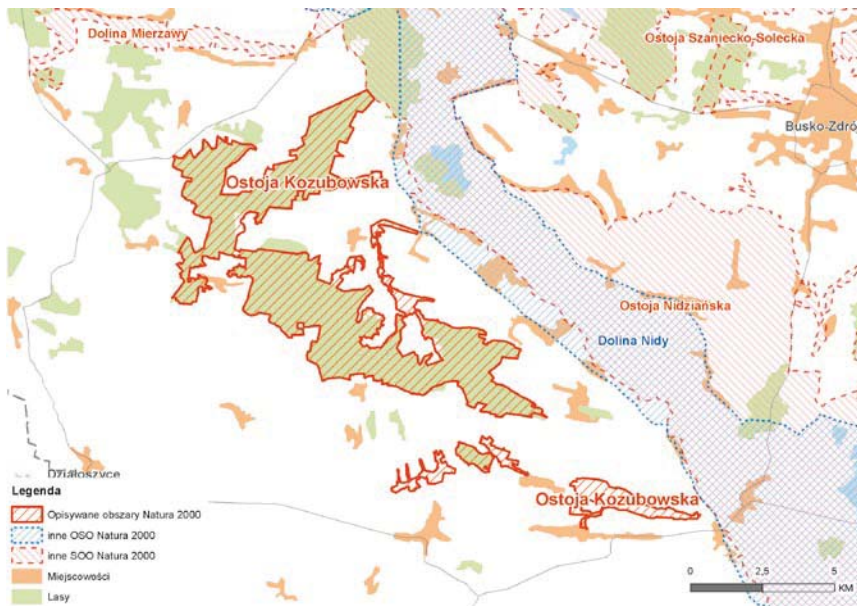
Mezoregion:

Garb Wodzisławski

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dolina Nidy

S00: Ostoja Nidziańska, Ostoja Szaniecko-Solecka, Dolina Mierzawy

Fot. 1. (następna strona)

Jelonek rogacz – gatunek priorytetowy w Ostoje Kozubowskiej
fol. Bogusław Sepioł

Fot. 2. (poniżej)

Nieodłącznym elementem przyrody ostoji są storczyki, w tym obuwik pospolity
fol. Bogusław Sepioł

Warto zobaczyć:

- wczesnośredniowieczne grodziska w Wiślicy, Pełczyskach i Stradowie
- Szlak Architektury Drewnianej (www.drewniane.swietokrzyskie.travel), w tym zabytkowe obiekty sakralne, m.in. w Dzierążni, Górach, Michałowie, Pełczyskach, Probołowicach, Stradowie, Czarnocinie
- Świątokrzyski Szlak Literacki (m.in. Muzeum Regionalne w Pińczowie oraz dom Jana Długosza w Wiślicy)

Charakterystyka i walory przyrodnicze obszaru:

Ponad 80% obszaru ostoji to rozległe lasy, w większości grądy, bory sosnowo-dębowe, fragmenty olsów i łągów wiązkowych, ale występują tu także murawy kserotermiczne z roślinnością stepową, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe czy niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie. Tylko tutaj spotkać możemy specyficzną postać grądu (tzw. nadnidziańską), z obfitym występowaniem wielu roślin chronionych (obuwik pospolity, pluśkwica europejska, tojad dzióbaty, zawilec wielkokwiatowy).

Zbiorowiska roślinne cechują się dużym bogactwem florystycznym, w tym znaczącym udziałem gatunków chronionych, rzadkich i zagrożonych. Wśród nich należy wyróżnić jedyne w Polsce stanowisko groszku pannońskiego. Na terenie ostoji występują silne i liczne populacje obuwika pospolitego (np. w rezerwacie „Wroni Dół”). Ważnym gatunkiem w ostoji jest również storczyk purpurowy, rosnący tylko w kilku miejscach w kraju. W ostoji stwierdzono też wiele gatunków roślin górskich.

Ostoja Kozubowska jest jednym z głównych w kraju stanowisk występowania i rozrodu jelonka rogacza. Tego pięknego chrząszcza możemy spotkać głównie w rezerwacie „Polana Polichno” oraz w jego otoczeniu. Wybierając się w południowo-wschodnią część obszaru, napotkamy modraszka telejusza – związanego ze środowiskiem łąkowym, jak również torfowiskami niskimi.

Leśne kompleksy oraz obszary do nich przyległe są miejscami występowania wielu gatunków ptaków, w tym gatunków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej: bociana czarnego, trzmielojada, błotniaka stawowego, puszczyka uralskiego, lelka, dzięcioła średniego, lerki, jarzębatki i muchołówki białoszyjej.

Podczas spaceru po leśnych szlakach, przy odrobinie szczęścia, spotkać możemy przedstawiciela jednego z pilchowatych – orzesznicę lub popielicę. Na pobliskich stawach w Budziszowicach obserwować można wydrę oraz imponujące żeremia bobrów. Wędrując po polach i nieużytkach przyległych do kompleksów leśnych, mamy szansę zobaczyć wciąż jeszcze liczny w tych stronach chomik europejski. Gryzoń nie stroniący od ludzkiego towarzystwa może zadziwić rozmiarami (jest znacznie większy od chomików syryjskich) oraz zadziornym zachowaniem.

Turystyka:

Przez Ponidzie przebiega ponad 20 szlaków pieszych i rowerowych, duża ich część znajduje się na obszarze ostoi. Do wyboru są m.in. Szlak Gotycki, Ariański, Literacki, Nadnidziańskich Zabytków, Przyrodniczy, więc każdy ma szansę odnaleźć coś dla siebie.

Dojazd:

Możliwa jedynie komunikacja kołowa. Od strony wschodniej i południowo-zachodniej ostoja graniczy z wojewódzką drogą nr 776 (Kraków–Busko-Zdrój), a od strony północnej z trasami wojewódzkimi nr 766, 767. Możliwy dojazd busami z Pińczowa, Buska, Wiślicy lub Kazimierzy Wielkiej.

Noclegi:

W Pińczowie lub w okolicznych gospodarstwach agroturystycznych.

Jeziro Oświn i okolice (OSO)

Daniel Doktor

Niedostępne, zarastające jezioro, położone blisko granicy z Obwodem Kaliningradzkim.

Powierzchnia:

ok. 25 km²

Województwo:

warmińsko-mazurskie

Mezoregion:

Nizina Sępopolska

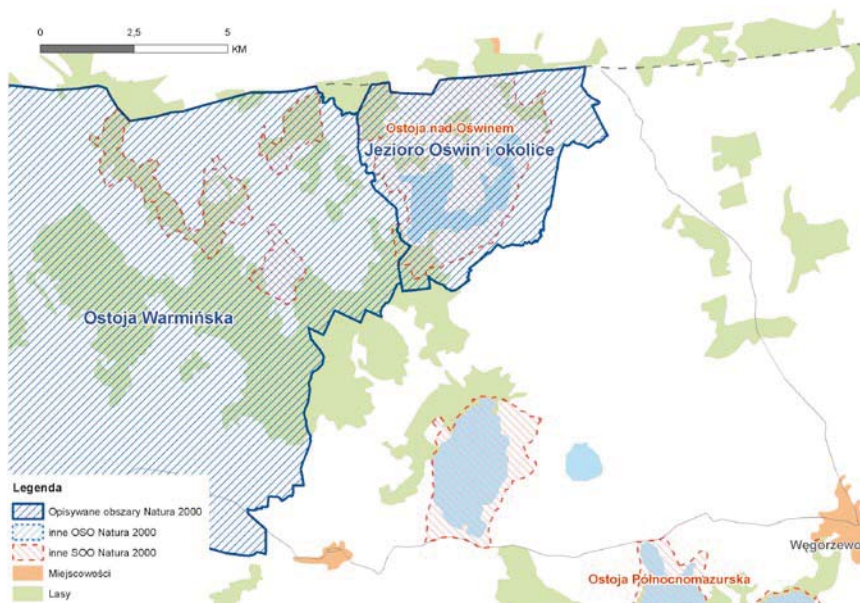
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Ostoja Warmińska

S00: Ostoja nad Oświnem, Ostoja Północnomazurska

Liczba gatunków ptaków:

Ponad 130 gatunków, w tym 129 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Najważniejszą częścią ostoi jest Jezioro Oświn, ale większość jej powierzchni zajmują łąki, pastwiska i inne grunty orne. 20% stanowią lasy, w tym rosnące w podmokłych miejscach olsy. W granicach całego obszaru nie ma osadnictwa, a najbliższe wsie to Wyskok, Wesołowo i Pasternak.

Jezioro Oświn jest silnie lądowięjącym, płytkim (głębokość nie przekracza 1 m), eutroficznym jeziorem typu stawowego. Poziom wody jest sztucznie utrzymywany przez jaz na rzece Oświnie. Do jeziora wpadają trzy rzeki – Ruda, Rawda i Osiecka Struga oraz szereg drobnych cieków. Odwadnianie jest przez rzekę Oświnkę, dopływ Ilmy, wpadającej do Łyny, która uchodzi do Pregoły.

Jezioro ma bardzo dobrze wykształconą linię brzegową. Składa się z kilku mniejszych akwenów połączonych przesmykami. Brzegi jeziora, szczególnie we wschodniej jego części, porastają rozległe szuwały trzcinowe. Znajduje się tu siedem zalesionych wysp, od których nazwę wziętą ustanowiony w roku 1956 rezerwat faunistyczny „Jezioro Siedmiu Wysp”. W 1984 r. wpisano go na listę najcenniejszych na świecie obszarów podmokłych, chronionych w ramach Konwencji Ramsarskiej.

Ostoja Oświn jest przede wszystkim jednym z najważniejszych w Polsce obszarów występowania zielonki, której populacja liczyła w 2011 r. ok. 90 par lęgowych. Dzięki ochronie rezerwatowej oraz bardzo trudnym warunkom terenowym (m.in. braku jakichkolwiek

Turystyka:

Granicą ostoi przebiega szlak rowerowy i pieszy, ścieżka edukacyjna, a przy zatoce w południowo-zachodnim krańcu jeziora znajduje się wieża widokowa.

Dojazd:

Dojechać do ostoi można zarówno komunikacją publiczną, jak i samochodem. Połączenia z Węgorzewem mają miejscowości: Guja, Pasternak i Wesołowo, natomiast z Kętrzynem – Wyskok. Dojazd autobusem z Węgorzewa zajmuje ok. 20–30 min., a z Kętrzyna ok. 40–45 min. Samochodem dojechać należy drogą wojewódzką nr 650 do miejscowości Srokowo, następnie skręcając w prawo, przez Srokowski Dwór i Bajory, udajemy się do Wyskoku. Do miejscowości Guja, Pasternak i Wesołowo najlepiej dojechać drogą krajową nr 63 i w Rudziszkach skręcić w lewo.

Noclegi:

W pensjonatach i gospodarstwach agroturystycznych w Gui i Wesołowie.

Fot. 1. (poniżej)

Ostoja Oświn jest jednym z najważniejszych w kraju miejsc gniazdowania zielonki

fot. Paweł Wacławik

Fot. 2. (poprzednia strona)

Jesienią można w ostoi podziwiać ogromne stada gęsi

fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- fortyfikacje z czasów krzyżackich
- Kanał Mazurski z zachowanymi śluzami sprzed II wojny światowej

dojść do brzegów) szuwały, torfowiska i olsy otaczające jezioro są oazą spokoju. Korzystają z niego m.in. wodniki, żurawie, dzięcioły białogrzbięte i średnie oraz szeroka gama ptaków wróblowych. Żurawie zakładają gniazda w trudno dostępnych miejscach, a jesienią tworzą duże koncentracje głównie na sąsiadujących z jeziorem polach (w 2010 r. ponad 850 osobników). Również jesienią można podziwiać ogromne stada gęsi, wykorzystujących Oświn jako przystanek w wędrówce na zimowiska.

Wiosną na otwartej tafli wody oraz na licznych w ostoi rozlewiskach i oczkach wodnych odbywają toki gągoły. Podczas przelotów na głównym akwenu i utworzonych przez bobry rozlewiskach bardzo licznie zatrzymują się wędrownie kaczki: cyranki, płaskonosy czy świstuny. Regularnie spotykana jest helmiatka. Bogactwo ptaków wodnych przyciąga skrzydlatych drapieżców. Dla kaczek najbardziej niebezpieczny jest bielik, ale występują tu także oba gatunki kań, orlik krzykliwy, trzmielojad i błotniak stawowy. Przez ostoję migrują rybołowy i błotniaki zbożowe. W ostatnich latach regularnie obserwowany jest orzeł przedni, a wyjątkowo także orzełek.

Rozległe szuwały i zarośla na obszarach podtapianych, podmokłych i bagiennych są miejscem liczego występowania takich gatunków ptaków, jak: strumieniówka, podróżniczek, dziwonია, brzęczka, łożówka, trzcinia, trzciniczek, wąsatka, remiz, rokitniczka czy świerszczak.

Dobrze zachowane fragmenty starodrzewów i duża liczba starych drzew w obecnych granicach ostoi jest ponadto siedliskiem życia wielu chronionych i rzadko występujących owadów, szczególnie chrząszczy. W ciągu jednego tylko sezonu wegetacyjnego w 2004 r. stwierdzono tu 322 gatunki chrząszczy, należących do 63 rodzin. Na uwagę zasługuje fakt stwierdzenia gatunków „naturalnych” i gatunków chronionych, jak np. pachnica dębowa czy ciótek matowy.

Bardzo ważnym elementem ochrony krajobrazowej na terenie rezerwatu są aleje przydrożne i śródpolne, nierzadko będące prawdziwym rezerwuarem reliktowych i ginących gatunków bezkręgowców. Niezależnie od swoich walorów czysto przyrodniczych, aleje są także niezwykle cennym elementem kulturowym i krajobrazowym tego terenu.

Poza ptakami warto wspomnieć o żółwiu błotnym, którego obecność odkryto tu ponownie, po kilkudziesięciu latach braku stwierdzeń, zaledwie kilka lat temu.

Lasy Skaliskie (OSO)

Szymon Czernek

Widły rzek: Gołdapy płynącej ze wschodu i Węgorapy płynącej z zachodu. Łączą się one ze sobą w rozległej, częściowo zalesionej niecce i dalej jako Węgorapa płyną na północ do Pregoly.

Powierzchnia:

126 km²

Województwo:

warmińsko-mazurskie

Mezoregion:

Kraina Węgorapy

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Puszcza Borecka, Jezioro Oświn i okolice, Ostoja Warmińska

S00: Niecka Skaliska, Ostoja nad Oświnem, Ostoja Borecka, Puszcza Romincka, Ostoja Północnomazurska

Liczba gatunków ptaków:

115 gatunków lęgowych

Fot. 1. (poniżej)

Widok na Bagno Minta, pozostałość dawnego jeziora
fot. Szymon Czernek

Fot. 2. (następna strona)

Gatunkiem kluczowym w ostoi jest żuraw, który ma tutaj jedno z największych zlotowisk w kraju
fot. Cezary Korkosz

Warto zobaczyć:

- położony w okolicy wsi Rapa grobowiec w kształcie piramidy. Wewnątrz leżą zmumifikowane szczątki byłych właścicieli okolicznych dóbr. Najłatwiej dotrzeć tam z Bań Mazurskich, jadąc drogą na północ, dojazd jest dobrze oznakowany
- malowniczą wieś Ściborki, gdzie znajduje się „Republika Ściborska” – miejsce, w którym można poznać kulturę Indian i Eskimosów oraz pojeździć psimi zaprzęgami
- wieś Zabrost Wielki słynąca z wyjątkowej przedwojennej architektury oraz świetnego stanu zachowania wielu zabudowanych budynków

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Rozległa Niecka Skaliska pierwotnie była dużym jeziorem, lecz z czasem – gdy wypływająca z niego woda przebiła się przez pas wzgórz na północy i dotarła do przełomowej doliny Węgorypy – jezioro zanikło, a na jego dnie powstały torfowiska. Były one intensywnie meliorowane, poczynawszy od XVIII w., z dużym nasileniem w drugiej połowie XX w. Dolny odcinek Gołdapy został skanalizowany i skierowany przekopem w poprzek Lasów Skaliskich. Kanał ten miał za zadanie osuszyć bagienne lasy oraz doliny rzeczne.

Dominującymi elementami krajobrazu ostoi są rozległe, podmokłe łąki, wielkie pola dawnych PGR-ów oraz – w centralnej części – lasy i bory. Główne obszary łąk i pól znajdują się w części zachodniej, prawie zupełnie bezludnej, zaś wschodnie obrzeża stanowią mozaikę lasów i niewielkich, ekstensywnych gospodarstw rolnych. Ze względu na bardzo niskie zaludnienie sieć dróg jest słabo rozwinięta. Głównymi miejscowościami są gminne Budry i Banie Mazurskie.

Niecka Skaliska jest ostoją bardzo licznej populacji derkaczy, zasiedlających wilgotne, bogate gatunkowo łąki. Aby przekonać się o liczebności tych skrytych ptaków, należy wybrać się na wieczorno-nocny spacer, np. drogą wiodącą z Buder na północ w stronę Budzewa i dalej. Okresem najlepszym do nasłuchów derkaczy jest połowa czerwca. Warto też odwiedzić okolice Zabrostu Wielkiego, Popiołów lub Skaliska. Można tam zobaczyć orlika krzykliwego, kanię rudą, błotniaka łąkowego, srokosza czy czajkę. Jesienią liczne są siewki złote, odpoczywające na polach i łąkach. Drugim gatunkiem, który mógłby być symbolem ostoi, jest żuraw. Ptaki te jesienią licznie zbierają się na Bagnie Minta na noclegowisko. Bagno, pozostałość osuszonego jeziora, obecnie jest pokryte cienką warstwą roślinności torfowiskowej. Nie jest ona w stanie utrzymać ciężaru człowieka, lecz świetnie sprawdza się jako bezpieczne schronienie dla blisko 3000 żurawi odpoczywających tam w trakcie migracji. Ptaki te można obserwować w sposób dla nich bezpieczny, podczas zlotowisk wieczornych, z jedyne dogodnego miejsca na północnym krańcu Minty. Dojeżdża się tam duktem leśnym wiodącym w prawo od drogi Budry–Skalisko. Można też obserwować żurawie żerujące w ciągu dnia w okolicy Zabrostu Wielkiego i na polach na północ od Lasów Skaliskich. Obserwacje najlepiej prowadzić we wrześniu, rozpoczynając je przed zachodem słońca.

Wiosną lub latem warto odwiedzić wieś Zabrost Wielki, by zobaczyć największą w okolicy kolonię bocianów białych, liczącą 18 par. Wczesną wiosną na rozlewiskach w bagiennej dolinie nad Węgorapą gromadzą się migrujące gęsi zbożowe i białoczelne, świstuny, rożeńce, cyranki, cyraneczki i inne kaczki oraz liczne stada ptaków siewkowych. Dogodny punkt obserwacyjny znajduje się na końcu Zabrostu Wielkiego.

Zimą można bezpiecznie chodzić po zamrożonych bagnach – warto wówczas wybrać się do lasów, zazwyczaj silnie podmokłych, by zobaczyć jeden z najcenniejszych w Polsce obszarów leśnych, porośniętych świerczyną na torfie. Znajdują się one głównie w południowo-zachodniej części kompleksu leśnego. Jest to typowo północne zbiorowisko roślinne, występujące w naszym kraju tylko na północnym wschodzie, głównie w Puszczy Rominckiej i właśnie w Lasach Skaliskich. Przy odrobinie szczęścia możliwe jest zaobserwowanie dzięciołów – trójpalczastego i białogrzbietego oraz odnalezienie tropów wilków i rysi.

Turystyka:

Przez Lasy Skaliskie przebiega fragment żółtego szlaku turystycznego oraz fragment szlaku konnego. Generalnie infrastruktura turystyczna jest słabo rozwinięta.

Dojazd:

Do ostoi można dojechać z południa od Giżycka i Krukanek oraz od zachodu z Węgorzewa drogą nr 650 i od wschodu tą samą drogą z Gołdapi. W obrębie Lasów Skaliskich sieć dróg jest uboga, a stan nawierzchni pozostawia wiele do życzenia. Dominują drogi szutrowe i brukowane. Najlepiej poruszać się rowerem lub pieszo.

Noclegi:

Na terenie ostoi nie ma kwater agroturystycznych, noclegu należy szukać w okolicy Buder i Bań Mazurskich.

Ostoja Warmińska (OSO)

Seweryn Huzarski

Jedna z największych krajowych ostoi, powołana głównie dla ochrony największej w kraju populacji bociana białego. Słabo zaludnione przestrzenie przy granicy z Rosją stanowią atrakcyjne łągowisko dla ptaków związanych z krajobrazem rolniczym oraz wielu gatunków leśnych.

Powierzchnia:

1420 km²

Województwo:

warmińsko-mazurskie

Mezoregion:

Wzniesienia Górowskie, Nizina Sępopska

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Jezioro Oświn, Dolina Pasłęki

S00: Ostoja nad Oświnem, Rzeką Pasłęką, Bieńkowo, Torfowisko Źródłiskowe koło Łabędnika

Liczba gatunków ptaków:

197 gatunków, w tym 145 łągowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję rozciąga się na długości ok. 100 km, wzdłuż granicy z Rosją (Obwodem Kaliningradzkim). Jest to stosunkowo wąski pas terenu (w najszerszym miejscu ok. 19 km), dochodzący na zachodzie pod Braniewo, a na wschodzie kończący się ok. 10 km przed Węgorzewem. W samej ostoi oraz jej najbliższej okolicy nie znajdziemy większych miast. Największą miejscowością w regionie są Bartoszyce, liczące niespełna 30 000 mieszkańców.

Ostoję powstała głównie w celu ochrony największej w kraju (a jednocześnie w Europie) lęgowej populacji bociana białego, liczącej ok. 800–900 par. Szczególną atrakcją są tu tzw. bocianie wsie, w których niejednokrotnie żyje więcej bocianów niż ludzi, a na jednym dachu znajduje się dwa, trzy, a czasem i więcej gniazd. Aby obejrzeć takie widoki, najlepiej wybrać się na wędrowkę „Warmińsko-Mazurskim Szlakiem Bocianim”, łączącym największe kolonie tego gatunku – w Żywkowie, Toprznach, Lejdach, Szczurkowie, Lwowcu, Dujach i Brzeźnicy. W Żywkowie funkcjonuje gospodarstwo rolne, prowadzone przez Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Do dyspozycji turystów jest tu m.in. wieża widokowa, z której możemy podpatrywać domowe życie bocianów. Niezwykle piękną wsią, również architektonicznie, jest Lwowiec. Można tu podziwiać zabytkowy gotycki kościół z XIV w. oraz karczmę. Wszystko to pośród łąk i pastwisk, stanowiących w sezonie lęgowym doskonałą bazę żerową dla bocianów, a w czasie wiosennych roztopów będących przystankiem w wędrowce dla tysięcy gęsi, kaczek i ptaków siewkowych.

Turystyka:

Brak rozwiniętej infrastruktury turystycznej. Warto odwiedzić Warmińsko-Mazurski Szlak Bociani łączący największe kolonie tego gatunku w ostoi: Żywkowo, Toprznyn, Lejdy, Szczurkowo, Duję i Brzeźnicę. Istnieje możliwość wypożyczenia kajaków w Bartoszycach. Spływ łyną można zakończyć w stacji wodnej w Stopkach, przy samej granicy. W Bartoszycach istnieje punkt informacji turystycznej położony przy trasie E51 Olsztyn–Kalininograd.

Dojazd:

Bartoszyce są dobrze skomunikowane z resztą kraju przez połączenia autobusowe.

Noclegi:

Hotele w Bartoszycach, liczne gospodarstwa agroturystyczne.

Fot. 1. (poprzednia strona)

Ostojka Warmińska skupia największą w kraju populację bociana białego
fot. Katarzyna Paciora

Fot. 2. (poniżej)

Typowy krajobraz rolniczy ostoi
fot. Katarzyna Paciora

Warto zobaczyć:

- liczne gotyckie kościoły z czasów krzyżackich. Najpiękniejsze znajdziemy w Sątocznie, Sępopolu i Lwowcu. Niektóre kościoły zostały przekształcone w grekokatolickie cerkwie, jak np. w Ostrym Bardzie
- dworki, lub ich pozostałości, należące przed II wojną światową do pruskiej arystokracji – junkrów. Trzeba ich szukać m.in. w Tolku, Judytach, Prosnicy czy Dzikowie. Często dworki otoczone są starymi, przeważnie zapuszczonymi parkami, z licznymi wiekowymi drzewami
- stare wiejskie cmentarze

Planując pobyt w Ostoi Warmińskiej, najlepiej wybrać maj i czerwiec. Oprócz bocianów białych na szczególną uwagę zasługują orliki krzykliwe, dla których ostojka jest drugim najważniejszym w skali kraju (po Beskidzie Niskim) rejonem gniazdowania. Szacuje się, że w ostoi żyje 90–110 par tych ptaków. Orliki znajdują tutaj dobre warunki, nie tylko ze względu na obfitość łąk i pastwisk, na których zdobywają pożywienie. Ptaki te potrzebują również ustronnych, starych drzewostanów do założenia gniazd. Na razie, pomimo coraz intensywniejszego pozyskiwania drewna, mogą je znaleźć w wielu niedużych kompleksach leśnych.

Nieznaczna penetracja ostoi przez człowieka oraz duży udział lasów liściastych: grądów i olsów w strukturze tutejszych drzewostanów, a także działalność licznych tu bobrów, zadecydowały o atrakcyjności tego terenu dla ptaków leśnych. Lasy ostoi zasiedla spora populacja bocianów czarnych, spotkamy tu ponadto bieliki, kanie rude czy trzmiełojady. Również dla dzięciołów lasy te stanowią ważne miejsce gniazdowania: notowane były tu wszystkie krajowe gatunki! Z gniazdujących na opisywanym terenie warto wymienić najrzadszego – dzięcioła białogrzbiatego, związanego z lasami o wysokim stopniu naturalności, obfitującymi w zamierające drzewa, w których ptaki poszukują pokarmu i wykuwają dziuple. W Ostoi Warmińskiej gniazduje przynajmniej 10–20 par tego gatunku, przede wszystkim we wschodniej jej części. Na uwagę zasługuje też bardzo liczna populacja dzięcioła średniego, gatunku związanego ze starymi drzewami liściastymi, głównie dębami.

Wędrując przez tereny otwarte, na pewno zauważymy liczne błotniaki stawowe, chętnie zasiedlające śródpolne, zarośnięte trzciną i łożą oczka wodne. Jeśli dopisze nam szczęście, zobaczymy ich znacznie rzadszego kuzyna – błotniaka łąkowego, gniazdującego wśród rzepaków i upraw zbóż. Poranki i wieczory umili nam z pewnością żurawi klangor oraz charakterystyczne „derkanie” – „śpiew” licznych na terenie ostoi derkaczy.

Najlepszymi miejscami do obserwacji ptaków są: dolina rzeczki Elmy i stawy rybne w pobliżu wsi Woryny (gm. Górowo Iławeckie) oraz okolice Kanału Mazurskiego w pobliżu Srokowa. Oprócz licznych bocianów białych zobaczymy tu pełen zestaw gatunków ptaków drapieżnych występujących w ostoi oraz wiele innych ptaków związanych z lasami i terenami otwartymi. Przyrodę można tu kontemplować w ciszy i spokoju. Pamiętać jednak należy o zabraniu ze sobą dokumentu tożsamości, są to bowiem tereny nadgraniczne.

Dolina Środkowej Warty (OSO)

Aleksander Winiecki, Ziemowit Kosiński

Mozaika siedlisk związanych z dużą niziną rzeką, na znacznych fragmentach jeszcze nieobwałowaną i tworzącą okresowe zalewy.

Powierzchnia:

601,3 km²

Województwo:

wielkopolskie i łódzkie

Mezoregiony:

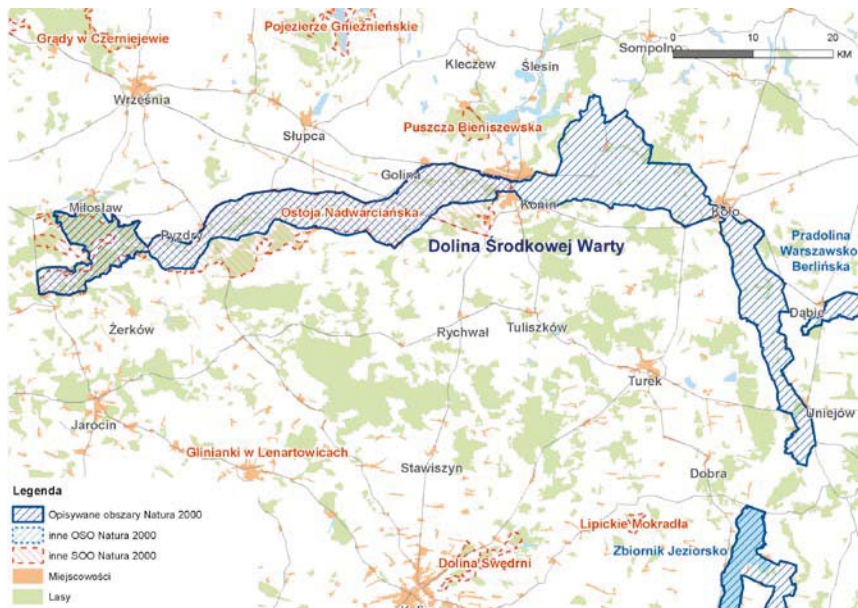
Kotlina Kolska, Dolina Konińsko-Pyzdrska

Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Zbiornik Jeziorsko, Pradolina Warszawsko-Berlińska, Ostoja Rogalińska, Dąbrowy Krotoszyńskie
S00: Ostoja Nadwarciańska, Puszcza Bieleszewska, Pojezierze Gnieźnieńskie

Liczba gatunków ptaków:

168 gatunków lęgowych

Fot. 1. (poniżej)

Starorzecze Warty

fol. Aleksander Winiecki

Fot. 2. (następna strona)

Dolina Środkowej Warty jest ważnym w skali kraju łęgowskim ptaków siewkowych, m.in. czajki

fol. Aleksander Winiecki

Warto zobaczyć:

- XIV-wieczny zamek w Uniejowie
- ruiny królewskiego zamku Kazimierza Wielkiego pod Kołem
- Konin: zabytkowe kościoły, synagoga, ratusz oraz datowany na rok 1151 słup drogowy, wyznaczający połowę drogi między Kaliszem i Kruszwicą
- w Łądzu, nad samą Wartą udostępniane do zwiedzania zabytkowe opactwo cysterskie i tuż obok – zespół dworski (obecnie Ośrodek Edukacji Przyrodniczej)
- rokokowy pałac biskupi w Ciężeniu
- muzeum regionalne w klasztorze pocysterskim w Pyzdrach
- klasycystyczny pałac w Śmiełowie (miejsce pobytu Adama Mickiewicza; tam muzeum wieszczą)
- drewniane kościoły, domy wiejskie, w tym olenderskie

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Chroną objęto szeroką do kilku kilometrów dolinę Warty od rejonu Uniejowa aż po Nowe Miasto n. Wartą. Naturalne warunki hydrologiczne ostoi silnie zmieniane są przez zbiornik zapory Jeziorsko, wybudowany na Warcie powyżej Doliny Środkowej Warty.

Między Uniejowem a Kołem Warta płynie w kierunku północnym. Dolina jest tam wąska – do 3 km, a koryto rzeki z obu stron ograniczone wałem przeciwpowodziowym. Międzywałę porastają łożowiska nadrzeczne, fragmenty użytkowane są jako pastwiska, występują też niewielkie zadrzewienia olchowe. Na wysokości Koła rzeka zmienia swój bieg na równoleżnikowy. Dolina wyraźnie się rozszerza, lokalnie do 5 km. Rzeka ma tu bardziej naturalny charakter. Brak obwałowania w zachodniej części tego odcinka doliny umożliwia okresowe zalewy (zwłaszcza w czasie wiosennych roztopów), kiedy to dostępność części terenu bez łodzi jest utrudniona. Odcinek ten charakteryzuje duża różnorodność siedlisk. Dno doliny zajmują podmokłe łąki i pastwiska (ok. 40% powierzchni) oraz grunty orne, powstałe po zagospodarowaniu przesuszonych łąk (ok. 30%). Liczne są tu stare odnogi Warty – starorzecza, także zalewowe i wilgotne lasy oraz zadrzewienia (w tym łągi wierzbowo-topolowe i wiązowo-jesionowe oraz olsy). Miejsca bardziej wilgotne – brzegi starorzeczy i lokalne obniżenia – porastają szuwary mannowe, turzycowe, tatarakowe i trzcinowe, a tereny bardziej suche, położone powyżej terasy zalewowej zajmują piaszczyste wydmy oraz bory sosnowe. Charakterystyczny dla Warty rytm wód to wiosenne wezbranie roztopowe oraz nieregularnie – letnie wezbrania opadowe. W zachodniej części ostoi zachował się chroniony jako rezerwat duży kompleks dojrzałych, zalewowych lasów liściastych (tzw. Lasy Czeszewskie, będące mozaiką łągów i grądów). Fragment ostoi położony na północny wschód od Konina, przez który przebiega dział wodny Warty i Noteci, jest znacznie zatorfiony (Bagna Kramskie). Dolina Środkowej Warty jest ważnym łęgowskim ptaków wodnych i błotnych oraz (w zachodniej części) ptaków leśnych. Współcześnie na terenie ostoi gniazdują m.in. gęgawa, szereg gatunków kaczek, w tym krakwa, cyraneczka, cyranka, płaskonos i (nieregularnie) rożeniec. Godne zauważenia są – duża populacja bociana białego (łącznie 200 par) oraz kolonia czapli siwej i kormorana pod Czeszewem. W otwartym krajobrazie dolinnym przystępują do łągów błotniaki stawowe i – rzadziej – łąkowe, w większych kompleksach leśnych m.in. bielik, kanie: ruda

i czarna. Bogato reprezentowane są ptaki siewkowe (czajka, rycyk, krwawodziób, kszyc, sieweczki obrożna i rzeczna, nieregularnie batalion i dubelt). Obok mew śmieszek notuje się tam łęgi rybitw (czarnej, białoskrzydłej i białowąsej oraz białoczelnej i rzecznej). Na uwagę zasługuje bogactwo dzięciołów w Lasach Czeszewskich (w tym duża populacja dzięcioła średniego). W okresie pozalegowym dolina Warty jest miejscem zatrzymywania się przelotnych ptaków wodnych i błotnych, których większe koncentracje widuje się zwłaszcza na wiosennych rozlewiskach.

Poza ptakami warte zauważenia jest wyjątkowe bogactwo gatunkowe roślin, w tym nadwodnych, łąkowych, leśnych oraz porastających suche murawy. Lasy Czeszewskie charakteryzuje wyjątkowa różnorodność grzybów. W ostoi opisano bardzo bogaty świat zwierząt bezkręgowych (w tym motyli, ważek) i kręgowców (zwłaszcza płazów).

Turystyka:

Ptaki i inne walory przyrody, a także niepowtarzalny krajobraz i zabytki kultury możemy poznawać w ostoi pieszo (przy wysokim poziomie wody poruszając się drogami i wzdłuż wałów powodziowych), rowerem bądź spływając Wartę kajakiem i zatrzymując się w marinach. Poza lornetką i aparatem fotograficznym warto zaopatrzyć się w stosowne przewodniki, mapę i... kalosze.

Dojazd:

Decydując się na komunikację kolejową, można dojechać do Konina i Koła. Stamtąd, podobnie jak z Wrześni, Słupcy, Poznania, Jarocina i Turku, można próbować dojechać autobusem do najciekawszych zakątków ostoi. Zdecydowanie najwygodniejszy jest jednak samochód. Główne drogi dojazdowe to autostrada A2 przecinająca ostoję w dwóch miejscach (na zachód od Konina i na południe od Koła), drogi: Poznań—Jarocin, Września—Kalisz, Września—Konin—Koło, Koło—Uniejów.

Noclegi:

W hotelach i gospodarstwach agroturystycznych, np. w Koninie, Kole, Miłosławiu, Ciążeniu, Uniejowie.

Ostoja Rogalińska (S00)

Jakub Szymkowiak

Położona w malowniczej dolinie Warty kraina kilkusetletnich dębów szypułkowych, jezior i polodowcowych form krajobrazu.

Powierzchnia:

227,9 km²

Województwo:

wielkopolskie

Mezoregion:

Pojezierze Wielkopolskie

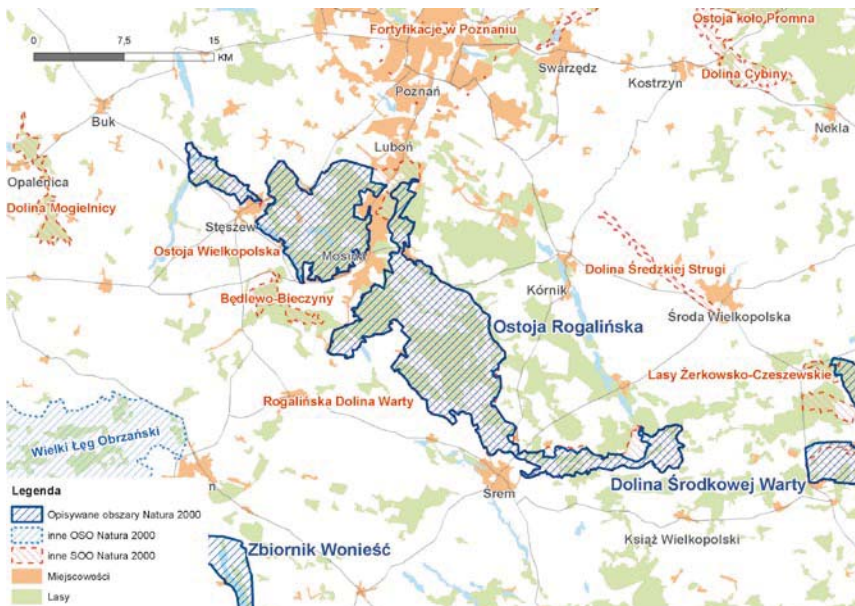
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Wielki Łęg Obrzański, Dolina Środkowej Warty, Zbiornik Wonieść

S00: Rogalińska Dolina Warty, Ostoja Wielkopolska, Dolina Średzkiej Strugi, Lasy Żerkowsko-Czeszewskie

Liczba gatunków ptaków:

196 gatunków, w tym 157 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoję stanowią dwa przyrodniczo odmienne tereny, oddzielone od siebie Mosiną i Puszczykowem. Północną część zajmuje Wielkopolski Park Narodowy (WPN) (ok. 75 km²) oraz nie leżące w granicach parku Jezioro Strykowskie (3,05 km²). Część południową stanowi leżąca w większości w granicach Rogalińskiego Parku Krajobrazowego rozległa dolina Warty (140 km²). Wielkopolski Park Narodowy utworzony został w 1957 r. Dominuje tu krajobraz polodowcowy z licznymi jeziorami rynnowymi (najczęściej żyznymi), np. Jeziorem Łódzko-Dymaczewskim, Jeziorem Góreckim czy malowniczym Jeziorem Jarosławieckim. Charakterystyczną cechą krajobrazu są tu wysokie (nierzadko na ponad 100 m) wzniesienia morenowe, największe z nich Osowa Góra ma wysokość 132 m. Częste są też inne formy polodowcowe, jak wały – ozy (Bukowsko-Mosiński o długości 37 km jest najdłuższym w Polsce) czy głązy narzutowe. Wielkopolski Park Narodowy to w większości siedliska leśne (grądy, bory mieszane oraz nieliczne dąbrowy). W pobliżu jezior występują łągi wiązowo-jesionowe, a na terenach bagiennych lasy z olszą czarną.

Jezioro Strykowskie to również jezioro polodowcowe typu rynnowego, długości blisko 9 km i średniej głębokości 4,5 m (a maksymalnej 7,5 m). Jest to zbiornik żyzny, z silnie rozwiniętą linią

Turystyka:

Entuzjaści wycieczek rowerowych znajdą tu różnej długości, znakowane szlaki, m.in. Rogaliński Szlak Rowerowy (15 km), Łąbedzi Szlak Rowerowy (17 km) oraz Rowerowy Szlak Warty (dwa etapy: 9 i 12 km z planowaną przeprawą promową). Atrakcji nie zabraknie również dla piechurów. W Wielkopolskim Parku Narodowym funkcjonuje 5 szlaków turystycznych, o łącznej długości 85 km. Dla lepszego poznania walorów przyrodniczych szlaki te zostały podzielone na kilka tras wycieczkowych, z których na największą uwagę zasługują „Trasa im. prof. Adama Wodziczki” oraz „Szlak Kosynierów”.

Dojazd:

Drogami wojewódzkimi: nr 430 z Poznania, nr 431 od strony Kórnik, nr 434 do południowych obszarów, w okolice Śremu – nr 434. Mosina i Puszczykowo leżą na trasie Poznań–Wrocław oferując częste połączenia kolejowe, do Śremu najlepiej dojechać komunikacją autobusową z Poznania bądź Mosiny.

Noclegi:

W okolicznych gospodarstwach agroturystycznych, np. w miejscowościach Rogalin, Mosina, Puszczykowo, Śrem.

Fot. 1. (poprzednia strona)

W ostoi znajduje się jedna z największych w regionie kolonii czapli siwej
fol. Cezary Korkosz

Fot. 2. (poniżej)

Wschód słońca nad Ostoją Rogalińską
fol. Jakub Szymkowiak

Warto zobaczyć:

- kościoły w Mosinie, Krośnie, Rogalinie i Rogaliniku
- zabytkowy pałac w Rogalinie z drugiej połowy XVII w.
- Muzeum – Pracownię Literacką Arkadego Fiedlera w Puszczykowie

brzegową, dużą ilością osadów dennych i cyklicznymi zakwitami sinicowymi – latem przezroczystość wody może nie przekraczać 30 cm. Zbiornik ten został włączony do Ostoi Rogalińskiej, ponieważ – podobnie jak Jezioro Góreckie leżące na terenie WPN – pełni istotną funkcję jako miejsce przystankowe podczas wędrówki gęsi (zbożowych i białoczelnych) oraz ptaków siewkowatych. Południowa część ostoi obejmuje krajobraz meandrującej Warty oraz starorzeczca – otoczone łąkami i bagnami, podtapianymi wiosną i jesienią. Licznie występują tu lasy łąkowe z dębem, jesionem, wierzbami oraz topolami – białą i czarną. Znajduje się tu największe w Europie naturalne skupisko dębów szypułkowych (ponad 1000), z których duża część to drzewa kilkusetletnie. Siedliskami niezwykle cennymi są okresowo zalewane, ekstensywnie użytkowane obszary łąkowe, w szczególności łąki Rogalińskie. Obszary te są ważnym miejscem łąkowym dla ptaków wodno-błotnych, a wraz ze starorzeczami także dla płazów.

Ostoją jest niezwykle ważnym siedliskiem dzięciołów, w szczególności dzięcioła średniego, dla którego jest jednym z najważniejszych w kraju łąkowisk. Ptak ten zasiedla grądy, dąbrowy, buczyny i nadrzeczne łągi. Na łąkach Rogalińskich spotkać możemy inne ważne dla ostoi gatunki – rybitwę czarną i rybitwę białoskrzydłą. W rezerwacie „Krajkowo” istnieje jedna z największych w regionie kolonii czapli siwej, gdzie gniazdują również kormorany. Spotkać tu możemy także ptaki szponiaste, m.in. błotniaka stawowego, kanię rudą i czarną oraz bielika. Na Warcie licznie zimują przedstawiciele blaszkodziobych, a okoliczne pola są miejscem występowania wielu gatunków ptaków związanych z krajobrazem rolniczym, np. ortolana.

Na terenie ostoi występuje wiele chronionych gatunków bezkręgowców, np. chrząszcz pachnica dębowa. Jest ona silnie związana ze starymi dębami, jej larwy odżywiają się murzem wypełniającym próchnowiska i stare dziuple. Dorosłe owady w słoneczne dni często można spotkać na pniach dębów i wierzb.

Spśród gadów i płazów występujących na terenie ostoi wymienić należy żmiję zygzakowatą, jaszczurkę zwinkę oraz rzekotkę drzewną, traszkę grzebieniastą i kumaka nizinnego.

Ze względu na duże zróżnicowanie siedlisk ostoję odwiedzać można przez cały rok. Wiosną i jesienią na łąkach zalewowych i jeziorach gromadzą się migrujące ptaki, a po ustąpieniu wody łąki zachwycają kwitnącymi roślinami. Latem do spacerów zachęcają lasy parku, a rogałkińskie dęby – zdaniem wielu ich miłośników – najpiękniej wyglądają zimą.

Zbiornik Wonieść (OSO)

Janusz Stępniewski

Niewielka ostoja obejmująca zbiornik zaporowy, pobliskie jeziora oraz siedliska łąkowe i leśne w ich sąsiedztwie.

Powierzchnia:

28,02 km²

Województwo:

wielkopolskie

Mezoregion:

Pojezierze Krzywińskie

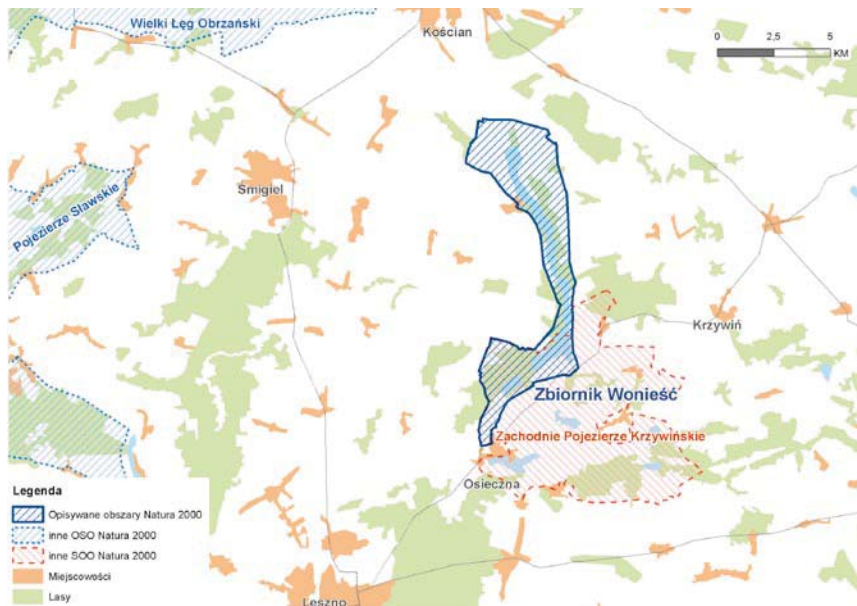
Powiązanie i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Wielki Łęg Obrzański, Pojezierze Sławskie

S00: Zachodnie Pojezierze Krzywińskie

Liczba gatunków ptaków:

265 gatunków, w tym 145 lęgowych

Fot. 1. (poniżej)

Zbiornik Wonieść

fol. Janusz Stepiński

Fot. 2. (następna strona)

Największą ornitologiczną atrakcją

ostoi jest bączek – najmniejsza

polska czapla

fol. Paweł Waclawik

Warto zobaczyć:

- ruiny średniowiecznego kościoła k. wsi Gryżyna
- pałace, kościoły, klasztory i kapliczki we wsiach, często otoczone zabytkowymi parkami
- rynki i brukowane uliczki w Osiecznej i Krzywiniu

Charakterystyka i przyrodnicze atrakcje ostoi:

Ostoję stanowi „zbiornik” o powierzchni (przy maksymalnym spiętrzeniu) 777 ha, długości 12,7 km, szerokości do 1,3 km, i maksymalnej głębokości 17,2 m. Na terenie zbiornika znajduje się ponadto 6 stawów rybnych o łącznej powierzchni 169 ha.

Obserwowanie przyrody w ostoi najciekawsze jest od lutego (w latach z łagodnymi zimami) do listopada. Sezon rozpoczyna się wraz z klangorem żurawi, a kończy gęganiem tysięcy przelatujących gęsi. Największą faunistyczną atrakcją ostoi jest bączek. Można spotkać go zarówno na jeziorach, jak i stawach rybnych. Najliczniej występuje jednak na Jeziorze Łoniewskim. Tam też najłatwiej zaobserwować tę czapkę, zwłaszcza w czerwcu i lipcu, kiedy to ptaki karmiące młode są bardzo aktywne i co chwila przelatują nisko nad wodą, między kępami szuwaru porastającego brzegi jeziora. Pasy szerokiego szuwaru okalające zbiorniki wodne są licznie zasiedlane przez bąka, błotniaka stawowego, zielonkę i wąsatkę. Ucho wprawnego wielbiciela ptaków bez trudu wyłowi również intensywny śpiew podróżniczka czy też wysokie głosy licznie tu występującego, zwłaszcza na stawach rybnych w Zglińcu, remiza. Na terenie ostoi lub w jej najbliższym sąsiedztwie stwierdzono lęgi wielu ptasich drapieżników, takich jak bielik, kania ruda i czarna, trzmielajad czy kobuz. Jednym z ciekawszych ptaków lęgowych jest też z pewnością łabędź krzykliwy, gnieźdzący się na stawach rybnych.

Poza okresem lęgowym zbiornik jest miejscem koncentracji migrujących ptaków wodno-błotnych, w liczbie przekraczającej niekiedy 20 000 osobników. W okresie migracji wiosennej na akwenie zatrzymuje się kilka tysięcy gęsi zbożowych i białoczelnych oraz po kilkaset świstunów i rożeńców, a w okresie wędrówki letniej i jesiennej liczne ptaki siewkowe. Coraz częściej ze stad gęsi „wyławiane” są bernikle białolice i bernikle rdzawoszyje. Jesienią teren jest ostoją wypoczywających i nocujących żurawi, a w trzcinach nocują wielotysięczne stada dymówek, brzegówek i szpaków. Pola otaczające zbiornik są w ostatnich latach zimowiskiem łabędzi niemych i krzykliwych, którym towarzyszą niekiedy również łabędzie czarnodziobe.

Jedynie niewielkie fragmenty przyrody na stawach hodowlanych w Zglińcu można obserwować z drogi. Chcąc dokładniej zapoznać się z awifauną tych zbiorników, należy uzyskać zezwolenie wstępu

na ich teren od kierownika gospodarstwa rybackiego PZW w Poznaniu z siedzibą w Osiecznej.

Stwierdzono tutaj występowanie 4 gatunków zwierząt z Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej, m.in. bobra, wydry, kumaka nizinnego i żółwia błotnego. W celu ochrony tego ostatniego gatunku utworzono rezerwat „Ostoja Żółwia Błotnego”.

Turystyka:

Opis tras rowerowych umożliwiających obserwację przyrody w ostoi oferują strony internetowe:

www.schronisko.osieczna.pl
i www.krzywini.pl.

Dojazd:

Koleją do Leszna lub Kościana, stamtąd autobusem do Gryzyny, Wonieścia, Wojnowic lub Osiecznej. Ponieważ ostoja jest bardzo rozległym terenem, najlepiej jest odwiedzić ją, poruszając się samochodem.

Noclegi:

Gospodarstwa agroturystyczne w Zglińcu, gospodarstwa agroturystyczne i schroniska młodzieżowe w Osiecznej i Krzywiniu.

Delta Świny (OSO)

Zbigniew Kajzer

Wsteczna Delta Świny wraz z archipelagiem ponad 40 wysp, częścią wysp Wolin i Uznam oraz fragmentem wybrzeża morskiego.

Powierzchnia:

82,9 km²

Województwo:

zachodniopomorskie

Mezoregion:

Uznam i Wolin

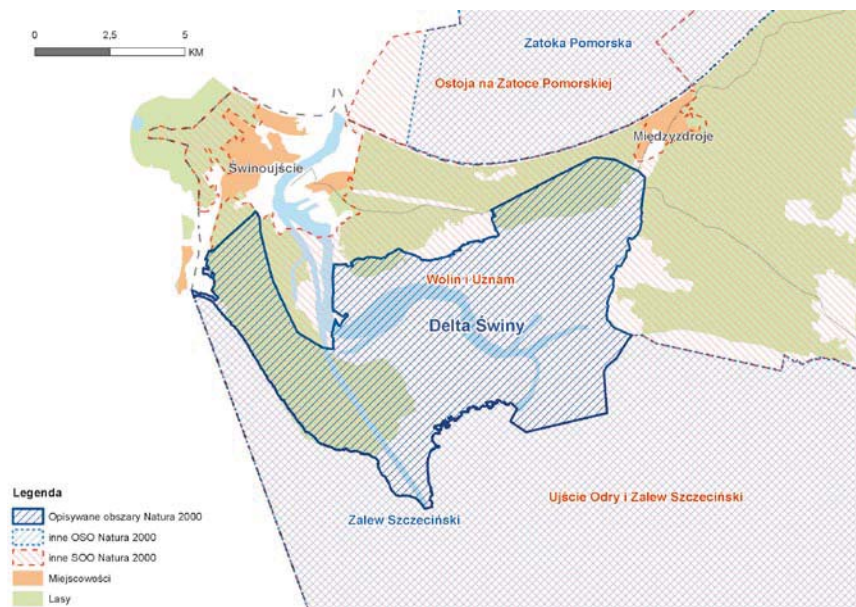
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Zalew Szczeciński, Zatoka Pomorska

SOO: Wolin i Uznam, Ujście Odry i Zalew Szczeciński, Ostoja na Zatoce Pomorskiej

Liczba gatunków ptaków:

Ponad 250 gatunków, w tym ok. 140 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Większość obszaru ostoi zajmują siedliska otwarte: akwenty, kanały, wyspy z okresowo zalewanymi łąkami i pastwiskami oraz trzcinowiska, pozostałą część stanowią lasy. Na kilku wyspach prowadzony jest wypas bydła oraz koni, a także mechaniczne koszenie trzciny w celu utrzymania siedlisk rzadkich gatunków ptaków.

Delta Świny jest niezwykle atrakcyjna dla ptaków wodno-błotnych. Gatunkiem charakterystycznym dla ostoi jest wodniczka – zamieszkująca podmokłe łąki turzycowe. Niestety gatunek ten jest silnie zagrożony, a jego liczebność na tym terenie dramatycznie spadła podczas ostatnich kilkunastu lat. Obecnie występuje tutaj do kilkunastu śpiewających samców i jest to drugie pod względem liczebności stanowisko łąkowe wodniczek w północno-zachodniej części Polski. W Delcie Świny gatunek ten spotkać można jeszcze m.in. na Karsiborskiej Kępie. Ostoja stanowi również ważne miejsce łąkowe dla łąkowych siewkowców. Najliczniej występują tutaj czajka, kszyc oraz krwawodziób, natomiast skrajnie nielicznie kulik wielki i rycyk. Wszystkie te gatunki można

Turystyka:

Znaczna część obszaru, w tym większość wysp, jest niedostępna dla odwiedzających; można jednak korzystać z istniejących szlaków i punktów widokowych. Na terenie rezerwatu Karsiborska Kępa znajduje się m.in. wieża obserwacyjna, z której można zobaczyć znaczną część wyspy. Dla entuzjastów wycieczek rowerowych warte zainteresowania są Zające Łęgi, zaczynające się na samym końcu Karsiboru. Najpiękniejszy widok na całą deltę wsteczną Świny roztacza się ze wzgórza Zielonka, znajdującego się w miejscowości Lubin.

Dojazd:

W pobliżu ostoi największym miastem jest Świnoujście, do którego dotrzeć można transportem kolejowym, drogowym czy wodnym. Stamtąd można dojechać do Deltę komunikacją autobusową, z przystanku przy dworcu PKP. Najwygodniej jednak wybrać się na miejsce samochodem, co pozwala na zaoszczędzenie czasu i swobodne przemieszczanie się w obrębie ostoi.

Noclegi:

Dom Gościnny „Ptaszarnia”, Karsibór ul. 1 Maja 59

Fot. 1. (poprzednia strona)

Delta Świny jest ważnym miejscem
łęgowym zagrożonej globalnie
wodniczki
fol. Zymantas Morkvenas

Fot. 2. (poniżej)

Widok na Deltę Świny
fol. Maja Piasecka

Warto zobaczyć:

- Woliński Park Narodowy, z unikalnym wybrzeżem klifowym czy zagrodą pokazową żubrów
- XV/XVI-wieczny kościół w Karsiborze

obserwować na Karsiborskiej Kępie, a niektóre z nich również na Zajęczych Łęgach. Być może nieregularnie i rzadko gniazduje jeszcze biegus zmienny, niegdyś mający tutaj dość prężną populację łęgową, liczącą kilkadziesiąt par. Podmokłe siedliska łąkowe sprzyjają również występowaniu kilku gatunków kaczek, w tym najliczniejszych – krzyżówek i krakw i mniej licznych – cyranek oraz płaskonosów. Jednak charakterystycznym dla ostoi gatunkiem z rzędu blaszkodziobych jest ohar – gniazduje tu do kilkunastu par łęgowych. Delta Świny jest bardzo atrakcyjnym terenem dla wielu gatunków ptaków szponiastych. Bez trudu zaobserwować możemy bieliki, których kilka par gniazduje w obrębie ostoi lub w jej pobliżu i ma na tym obszarze swoje tereny łowieckie. Obserwacje bielików najłatwiejsze są w okresie zimowym, kiedy drapieżniki koncentrują się przy zgrupowaniach ptaków wodnych, stanowiących w tym okresie podstawę ich diety. Niekiedy można podziwiać nawet ponad 30 osobników w jednym miejscu. Od wiosny do wczesnej jesieni w ostoi obserwować można oba gatunki kań: czarną oraz rudą, a także liczne błotniaki stawowe oraz – dość rzadkie – błotniaki łąkowe. W okresie migracji i zimowania regularnie spotykany jest także błotniak zbożowy, a przy odrobinie szczęścia zaobserwować można sokoła wędrownego czy uszatkę błotną. Z ptaków wróblowych, poza wodniczka, na szczególną uwagę zasługuje wąsatka – zamieszkująca lite trzcinowiska. Obszar Delt Świny stanowi jedno z ważniejszych miejsc gniazdowania tego gatunku w Polsce.

Ostoja stanowi również bardzo ważne miejsce dla ptaków migrujących, pierzających się i zimujących. Łączna liczebność ptaków wodno-błotnych sięga niekiedy w okresach szczytów kilkudziesięciu tysięcy osobników, w szczególności bardzo licznie obserwowane są trzecie (nurogęś i bielaczek), grążyce (czernica i głowienka), mewa srebrzysta oraz kormoran. Mniej liczne (do kilkuset osobników jednocześnie) są w okresach migracji siewkowce. Na morzu zaobserwować można w okresie od jesieni do wiosny kilka gatunków północnych kaczek (m.in. łódówki i markaczki), a także, choć nielicznie, nury – czarnoszyje i rdzawoszyje.

Część obszaru ostoi stanowi jednocześnie teren Wolińskiego Parku Narodowego. Na wyspie Karsiborska Kępa znajduje się rezerwat Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków, a na wyspie Uznam rezerwat Karsiborskie Paprocie. Najcenniejszym siedliskiem na terenie Delt Świny jest obszar solnisk nadmorskich. Ostoja stanowi również bardzo cenny szlak migracyjny dla ryb anadromicznych (wędrujących na tarło w górę rzek), takich jak łosoś, parposz czy certa.

Ostoja Cedyńska (OSO)

Dominik Marchowski

Ostoja pokrywa się częściowo z Cedyńskim Parkiem Krajobrazowym, na jej obszarze znajdują się trzy rezerваты: „Dąbrowa Krzymowska”, „Olszyna Źródłiskowa” i „Olszyny Ostrowskie”.

Powierzchnia:

254 km²

Województwo:

zachodniopomorskie

Mezoregion:

Pojezierze Myśliborskie

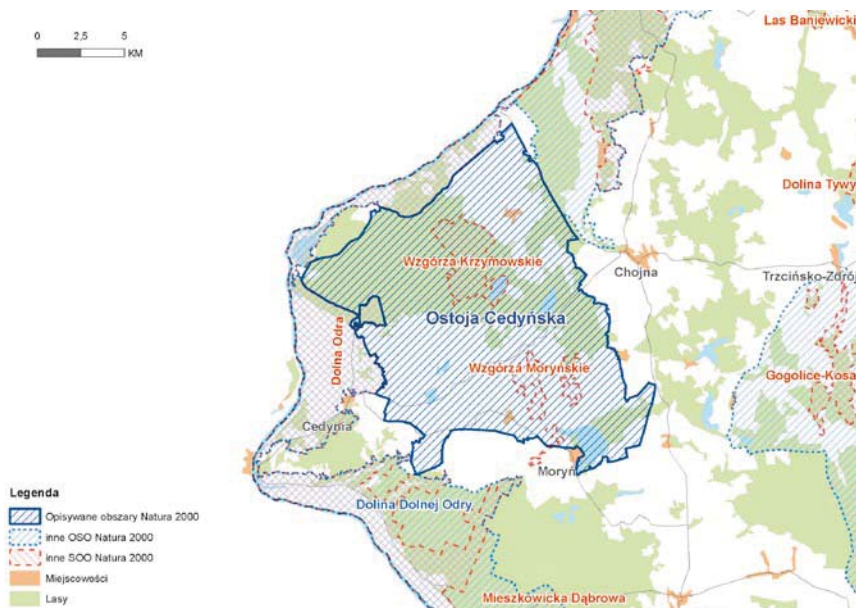
Powiązania i sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Dolina Dolnej Odry, Ostoja Witnicko-Dębniarska

S00: Dolna Odra, Wzgórze Krzymowskie, Wzgórze Moryńskie

Liczba gatunków ptaków:

180 gatunków, w tym ok. 150 lęgowych

Fot. 1. (następna strona)

Zgrupowania gęsi w ostoi dochodzą do 60 000 osobników. Na zdjęciu gęsi białoczelne

fot. Zbigniew Kajzer

Fot. 2. (poniżej)

Ostoja jest ważnym w skali regionu łęgowskim kani rudej

fot. Zbigniew Kajzer

Warto zobaczyć:

→ Cedynię, Chojnę i Moryń – niewielkie średniowieczne miasteczka z bogatą historią, licznymi zabytkami. W Chojnie znajduje się XIV-wieczny, potężny kościół gotycki z cegły na podbudowie kamiennej

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoja stanowi najbardziej na zachód wysunięty fragment Polski. W jej części północnej znajduje się duży, zwarty kompleks leśny – Puszcza Piaskowa, ze zróżnicowanymi lasami, bagienkami, torfowiskami i źródłiskami. Część południową stanowi krajobraz silnie pofałdowany, tworzony przez malownicze wzgórza morenowe. Zajmuje je mozaika pól uprawnych, użytków zielonych, zadrzewień i zakrzewień oraz oczek wodnych. Występują tu również jeziora, największe z nich to Morzycko, Ostrów i Mętno, stanowiąc część Pojezierza Myśliborskiego.

Ptaki obszaru można podzielić na dwie grupy: ptaki leśne oraz ptaki terenów otwartych. Pierwsze występują przede wszystkim w Puszczy Piaskowej. Gniazdują tu m.in. kania ruda, bielik, bocian czarny, włochatka, lelek, dzięcioł czarny, dzięcioł średni i muchołówka mała. W okresie łęgowym obserwowany bywa sokół wędrowny, co może świadczyć o prawdopodobnym gniazdowaniu tego gatunku na terenie Puszczy. Ciekawsze ptaki łęgowe z drugiej grupy to bąk, gęgawa, błotniak stawowy, derkacz, żuraw, kszczyk, jarzębka i gąsiorek. Ważną częścią awifauny ostoi są ptaki przelotne, gromadzą się one na terenach otwartych pomiędzy Mętmem i Cedynią, a także w okolicach Starego Objezierza i Morynia. Najważniejszymi gatunkami przelotnymi są gęsi, głównie zbożowe i białoczelne, w stadach żerujących na polach można spotkać również inne gatunki, np. stosunkowo często zdarzają się bernikle białolicie, ale przy odrobinie szczęścia można również zaobserwować gęś krótkodziobą lub małą. Zgrupowania gęsi na polach w ostoi dochodzą do 60 000 osobników. Nocują one zwykle na tzw. Kostrzyneckim Rozlewisku, położonym w sąsiadującej ostoi Dolina Dolnej Odry. Jeziora Morzycko, Ostrów i Mętno stanowią noclegowisko alternatywne, wykorzystywane w niektóre lata. Wśród ptaków zatrzymujących się na polach można również natknąć się na migrujące stada czajek i siewek złotych oraz żurawi. Najlepszym okresem do obserwacji tych gatunków jest przełom października i listopada. Niezbędnym sprzętem do „przeczesywania” żerujących stad gęsi jest oczywiście luneta. Również na terenach otwartych istnieje szansa na obserwację wielu gatunków przelotnych, jak kulik wielki, łączak, batalion, górniczek czy poświerka.

Ostoja Cedyńska to nie tylko ptaki, wśród ssaków tu występujących na uwagę zasługuje bóbr i wydra. Potężne ryki samców jelenia można usłyszeć już od końca sierpnia. Kilkakrotnie odnotowano również obecność wilka. Płazy wymienione w Załączniku

II Dyrektywy Siedliskowej występujące w ostoi to kumak nizinny i traszka grzebieniasta. Ciekawostką jest tu również obecność kozioroga dębosza i pachnicy dębowej – rzadkich owadów wpisanych na listę Czerwonej Księgi Gatunków Zagrożonych IUCN.

Urozmaicony teren Ostoi Cedyńskiej sprawia, że lista cennych siedlisk przyrodniczych jest długa. Występują tu eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami rdestnic, grzybieni białych i grążela żółtego, torfowiska przejściowe, kwaśne buczyny, grąd środkowoeuropejski, pomorski kwaśny las brzoźowo-dębowy, łęg wierzbowo-topolowy, łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe. W Puszczy Piaskowej znajdują się najlepiej zachowane na Pomorzu kompleksy starodrzewów dębowych.

Oprócz siedlisk typowo leśnych występują tu ciepłolubne śródłądowe murawy napiaskowe oraz murawy kserotermiczne – siedliska z unikalną roślinnością związaną z ubogimi piaszczystymi glebami, które niegdyś użytkowane były jako pastwiska dla owiec.

Dojazd:

Najłatwiej jest dotrzeć do ostoi ze Szczecina: drogą krajową nr 31 trzeba kierować się na południe, do Chojny. Jest to największa miejscowość regionu, która z powodzeniem może pełnić rolę punktu wypadowego. Można tu również dojechać pociągiem ze Szczecina lub z Kostrzyna. Stosunkowo niewielki ruch samochodowy na podrzędnych drogach oraz możliwość jeżdżenia po drogach polnych i leśnych sprawiają, że dobrym sposobem zwiedzania ostoi jest rower. Równie dobry jest samochód; komunikacja autobusowa, choć istnieje, nie służy na polecenie z uwagi na niewielką liczbę połączeń.

Noclegi:

W Chojnej, Cedyni, Moryniu, Piasku.

Turystyka:

Przez ostoję przechodzi kilka szlaków turystycznych: Szlak Nadodrzański z Mieszkowic do Gryfina, w obrębie ostoi biegnie z Cedyni do Lubiechowa Dolnego przez tzw. Żuławy Cedyńskie, dalej przez Puszczę Piaskową, wśród wzgórz morenowych z najwyższym wzniesieniem Wzgórzem Zwierzyniec (167 m n.p.m.), dalej przez wieś Stoki do Chojny.

Szlak Wzgórz Morenowych na terenie ostoi prowadzi z Morynia do Lubiechowa Dolnego, na Wzgórz Zwierzyniec krzyżuje się ze szlakiem poprzednim, dalej biegnie do miejscowości Piasek, a stąd na południe do Bielinka i Lubiechowa Dolnego.

Na terenie Ostoi Cedyńskiej znajdują się jeszcze inne ciekawe szlaki: Szlak Zielonej Odry, Szlak Dydaktyczny w rezerwacie Bielinek, Szlaki Cysterskie, Szlak Templariuszy i Szlak Krzyżacki.

Jeziro Świdwie (OSO)

Krzysztof Adamczak, Kazimierz Olszanowski,
Dorota Musielak

Jeden z pierwszych w Polsce obszarów objętych Konwencją Ramsarską – eutroficzne jezioro Świdwie wraz z przylegającymi trzcinowiskami, podmokłymi łąkami i lasami.

Powierzchnia:

72 km²

Województwo:

zachodniopomorskie

Mezoregion:

Równina Wkrzańska

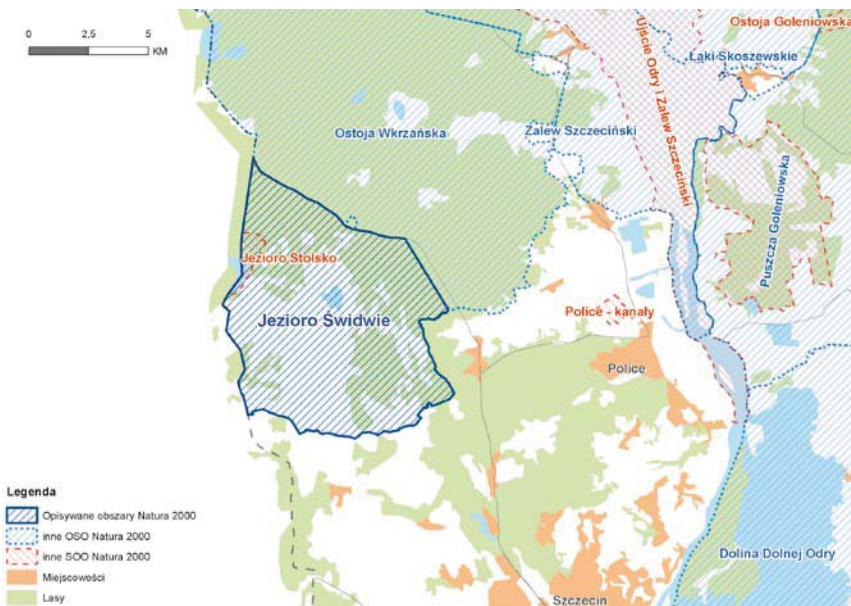
Sąsiedztwo z wybranymi obszarami Natura 2000:

OSO: Ostoja Wkrzańska, Zalew Szczeciński, Dolina Dolnej Odry

SOO: Jezioro Stolsko, Police-Kanały, Ujście Odry i Zalew Szczeciński

Liczba gatunków ptaków:

131 gatunków, w tym 96 lęgowych

Charakterystyka i walory przyrodnicze ostoi:

Ostoja położona na północny zachód od Szczecina, rozciąga się pomiędzy miejscowościami Stolec, Dobieszczyn, Tanowo i Buk. Krajobraz stanowi mieszanka różnych siedlisk, decydujących o dużym znaczeniu tego terenu dla ochrony ptaków, zarówno podczas okresu lęgowego, jak również w czasie sezonowych migracji i zimowania. W północnej i wschodniej części ostoi dominują lasy. Są to głównie bory sosnowe, ale można tu spotkać także buczyny oraz lasy mieszane. Południową i południowo-zachodnią część stanowią otwarte tereny: głównie łąki, uprawy rolne i tereny porolne z licznymi zadrzewieniami. Sercem ostoi jest położony centralnie rezerwat „Świdwie”.

Głównym bogactwem ostoi są ptaki wodno-błotne, związane z samym jeziorem. Od 1984 roku ostoja znajduje się na liście Konwencji Ramsarskiej, chroniącej obszary wodno-błotne mające znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego. Przybrzeżne trzcinowiska zapewniają schronienie bąkowi i jego mniejszemu krewniakowi – bączkowi. Gnieźdzą się

Turystyka:

W centralnej części ostoi znajduje się rezerwat Świdwie, obejmujący jezioro wraz z okolicznymi szuwarami trzcinowymi, olsami i łąkami. Przy jego wschodniej granicy znajduje się wieża widokowa, udostępniona dla turystów przez cały rok. W południowej części rezerwatu, w miejscu starej wsi Bolków, funkcjonuje pawilon dydaktyczny. Znajdują się tu także zabudowania nieczynnej już stacji ornitologicznej. Całość podlega nadzorowi oddziału Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie – Ośrodkowi Dydaktyczno-Muzealnemu Świdwie.

W ostoi spotykają się szlaki turystyczne, m.in.:

- rowerowy Szlak „Puszcza Wkrzańska”
- rowerowy Szlak „Parków i Pomników Przyrody”
- pieszy Szlak Puszczy Wkrzańskiej im. Stefana „Taty” Kaczmarka
- pieszy szlak „Do Jeziora Świdwie”

Dojazd:

Do ostoi najłatwiej dotrzeć własnym środkiem transportu lub komunikacją autobusową z Polic (w kierunku zachodnim) lub ze Szczecina (w kierunku północno-zachodnim)

Noclegi:

Najbliższe noclegi można znaleźć w Policach, Szczecinie i Trzebieży, gospodarstwa agroturystyczne można znaleźć też w mniejszych miejscowościach na terenie ostoi.

Fot. 1. (poprzednia strona)

Przybrzeżne trzcinowiska zapewniają schronienie bąkowi
fot. Cezary Korkosz

Fot. 2. (poniżej)

Jezioro Świdwie
fot. Dorota Musielak

Warto zobaczyć:

- w Szczecinie: Wały Chrobrego – taras widokowy na skarpię wzdłuż Odry; renesansowy Zamek Książąt Pomorskich; pozostałości umocnień miejskich, jak: Baszta Siedmiu Płaszczy, Brama Portowa i Brama Królewska; Bazylika św. Jakuba – najwyższy kościół w Polsce; Ratusz Staromiejski z Rynkiem Siennym; Muzeum Narodowe, Muzeum Morskie
- w Policach: gotycką kaplicę, pozostałość po XIII-wiecznym Kościele Najświętszej Marii Panny; neogotycki Kościół Mariacki ze strzelistą ponad 60-metrową wieżą; Polickie Lapidarium; starą fabrykę benzyny syntetycznej
- w Piłchowie: dzwonnice o konstrukcji drewnianej z dwuspadowym dachem z XIX w., ruiny neoromańskiego kościoła z XIII w.

w nich także łabędzie, perkozy, kaczki i liczne chruściele. Wyjątkowo dużą populację utrzymuje tu rzadka zielonka, skryty wodnik oraz kolorowy podrózniczek. Jezioro Świdwie stanowi także miejsce żerowania wielu gatunków związanych z wodami, takich jak rybitwy i mewy, czaple: siwa i biała, oraz drapieżników, takich jak bielik czy rybołów. Łąki ostoi są terenami lęgowymi i żerowiskami m.in. żurawia i czajki. Ostatnio wznowione koszenie łąk zapewnia lepszy dostęp do pożywienia licznym ptakom, w tym drapieżnikom, takim jak myszołów, orlik krzykliwy, błotniak stawowy czy puszczyk. We wszystkich siedliskach licznie występują ptaki wróblowe, od bytujących w trzcinach trzcinaków, potrzosów, brzęczek i wąsatek po związane z zadrzewieniami remizy i dziwonie.

Ostoja jest również bardzo ważnym miejscem odpoczynku ptaków podczas przelotów wiosennych i jesiennych. To właśnie w tym okresie wydaje się najciekawsza, ponieważ można wtedy obserwować tysięczne stada gęsi zbożowych, białoczelnych i gęgaw, szpaków oraz żurawi. Zimą ostoja zachwyca przede wszystkim pięknem krajobrazu, ale i wtedy można obserwować liczne osiadłe lub zimujące gatunki, takie jak jer, czapla biała, bielik i zimorodek.

Lasy i łąki ostoi dają schronienie również dużym ssakom, takim jak sarna i jelen szlachetny, którego rykowiska odbywają się w rezerwacie każdej jesieni. Dostęp do wody oraz duża powierzchnia terenów wilgotnych przyciąga płazy – spośród 18 krajowych gatunków w ostoi można spotkać aż 12. Wśród nich występują bliska zagrożenia traszka grzebieniasta oraz rzadki kumak nizinny. Pośród pozostałej herpetofauny ostoi wymienić należy zmięję zygzakowatą (wszystkie odmiany barwne) oraz rzadkiego gniewosza plamistego. Ostoja jest też miejscem występowania bogatej fauny bezkręgowej. Można tu spotkać gatunki z Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej, takie jak ważki: trzepla zielona, zalotka większa oraz motyl czerwończyk nieparek.

Więcej informacji:

Górska M. Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000, OTOP, Marki 2010.

Marczewski A., Maniakowski M. Ptasię ostoję, Carta Blanca, Warszawa 2010.

Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T.1-8 * (<http://natura2000.gdos.gov.pl/natura2000/pl/poradnik.php>).

Sidło. P.O., Błaszowska B., Chylarecki P. (red.) 2004. Ostoje ptaków o randze europejskiej w Polsce, OTOP, Warszawa.

Sundseth K., Creed P. Natura 2000 Ochrona różnorodności biologicznej Europy, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, 2009.

Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chylarecki P. (red.) Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce, OTOP, Marki 2010.

Strony internetowe:

Aktualne informacje, wyniki i założenia monitoringu siedlisk i gatunków Natura 2000 w Polsce, prowadzonego przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska,
<http://www.gios.gov.pl/artykuly/podkategoria/11/Monitoring-przyrody>.

BirdLife International,
www.birdlife.org.

Ekointerwencje – portal Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków,
<http://www.ekointerwencje.org.pl>.

Interaktywna mapa obszarów Natura 2000 w Polsce,
<http://natura2000.gdos.gov.pl/natura2000/pl/jednostki.php>.

Interaktywna mapa obszarów Natura 2000 w UE,
<http://natura2000.eea.europa.eu/#>.

Ostoje ptaków w Polsce – portal Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków,
www.ostojeptakow.pl.

Portal informacyjny – edukacyjny Instytutu na rzecz Ekorozwoju,
<http://natura2000.org.pl>.

Serwis Ministerstwa Środowiska,
www.mos.gov.pl.

Strona Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska o Naturze 2000,
<http://natura2000.gdos.gov.pl/natura2000>.

Strona Instytutu Ochrony Przyrody PAN,
<http://www.iop.krakow.pl/natura2000>.

Strona Komisji Europejskiej dotycząca sieci Natura 2000,
http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm.

Strony Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Blżej natury – identyfikacja i merytoryczne przygotowanie lokalnych animatorów przyrodniczych

Projekt skierowany jest do osób, które zamieszkują obszary Natura 2000 lub ich bezpośrednie sąsiedztwo. Ma na celu podniesienie poziomu wiedzy na temat bogactwa przyrodniczego tych terenów oraz zaangażowanie społeczeństwa w działania na rzecz ochrony przyrody. W ramach projektu animatorzy przyrodniczy wraz z grupą młodzieży prowadzą w swoim regionie lokalną kampanię edukacyjną dotyczącą obszarów Natura 2000.

Więcej informacji na www.otop.org.pl w zakładce: Działania.

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (OTOP) to założona w 1991 r. organizacja pozarządowa o statusie pożytku publicznego, zajmująca się ochroną dzikich ptaków i ich ostoi. Celem Towarzystwa jest zachowanie dziedzictwa przyrodniczego dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń. Jego działania wspiera rzesza kilku tysięcy członków i wolontariuszy. OTOP jest polskim partnerem światowej federacji towarzystw ochrony ptaków – BirdLife International.

Najważniejsze działania OTOP to m.in.:

- ▶ wyznaczanie i ochrona obszarów cennych dla ptaków (IBA) w ramach sieci Natura 2000,
- ▶ badanie liczebności i zagrożenia ptaków w Polsce,
- ▶ współpraca z władzami przy tworzeniu i wdrażaniu prawa przyjaznego przyrodzie,
- ▶ tworzenie rezerwatów OTOP,
- ▶ ochrona wodniczki – najrzadszego ptaka śpiewającego kontynentalnej Europy,
- ▶ zapobieganie niezgodnym z prawem inwestycjom,
- ▶ realizacja programów edukacyjnych dla dzieci, młodzieży i dorosłych,
- ▶ organizacja ogólnopolskich akcji obserwowania ptaków: Europejskie Dni Ptaków (październik), Zimowe Ptakolice (styczeń) i Spring Alive (marzec–maj).

Więcej informacji o naszych projektach: www.otop.org.pl.

Adres korespondencyjny:

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
ul. Odrowąża 24
05-270 Marki k. Warszawy
Tel. (22) 761 82 05

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Infrastruktura i Środowisko

*Dofinansowano ze środków
Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej*